

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

FARABİ'NİN DİLBİLİM KURAMI: CHOMSKY İLE
KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA

Rana ELSAYED ERDEMİR

DANIŞMAN
Prof. Dr. Osman BİLEN

İZMİR – 2021

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi Olarak Sunduğum “Farabi'nin Dilbilim Kuramı: Chomsky ile Karşılaştırmalı Bir Çalışma” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../.....

Rana ELSAYED ERDEMİR

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Farabi'nin Dilbilim Kuramı: Chomsky ile Karşılaştırmalı Bir Çalışma

Rana Elsayed Erdemir

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Felsefe ve Din Bilimleri Programı

Binlerce yıldır, insan dilinin kökeninin araştırılması, insan bilimleriyle ilgilenen herkes için bir arayış olmuştur. Dilbilim, birbiriyle ilişkili araştırma alanları ile filozoflar ve dilbilimciler arasında tartışmaları başlatan çalışmalar için zengin bir alan olmaya devam etmektedir. Müslüman Türk filozofu; Abu Nasr Al Farabi (260-339 H) ve çağdaş Amerikan Dilbilimci Noam Chomsky (1928-) bu alanda önde gelen isimlerdendir. Bu çalışma her ikisinin de dilbilim alanındaki çalışmalarını ve katkılarını karşılaştırmalı bir şekilde ele almaktadır.

Çalışmamız, Farabi'de temsil edilen İslam Felsefesi perspektifinden insan dilinin kökenine değiniyor. Çalışma bir Giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tez konusunun önemi, tezin sorguladığı hipotez ve araştırma boyunca kullanılan teknikler hakkında bilgi vermeyi amaçladık.

Birinci bölümde, Farabi'nin insan dili 'Lisan' alanına değerli katkılarını ve bunun 'Mantık' ile ilişkisini araştırmaya çalıştık. Farabi'nin bilimlerin, dilin ve mantığın sınıflandırılması ve tüm insan dillerinde evrensel bir gramere sahip olma olasılığı üzerine çalışmaları incelenmiştir. İkinci bölümde, Chomsky'nin çalışması dikkatle incelenmiş, özellikle insan dillerinin doğuştanlığına dair görüşlerini de destekleyen Evrensel Dilbilgisi / Universal Grammar (UG) üzerine çalışması üzerinde durulmuştur. Bu teori lehine ve aleyhine olan tartışmalar, objektif bir değerlendirme sunmak adına bölümün son kısmında genel değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Üçüncü bölüm, görünüşte birbirinden oldukça uzak, ancak daha yakından bakıldığında birbiriyle çok yakından ilgili iki filozof arasındaki gizli bağı bulmaya çalışıyor. Bu çabanın temel bulguları bu bölümün sonuç satırlarında verilmiştir. Çalışma hem Doğu hem de Batı perspektiflerini, edebiyatlarını ve iki kültürden felsefi ve dil teorilerini birleştirmeye çalışmaktadır. Tüm çalışmamız boyunca, araştırmanın kapsamını ve kaynaklarını genişletmek için Arapça, İngilizce ve Türkçe dillerinin hepsinden yararlanmaya gayret ettik.

Anahtar Kelimeler: Dil, İslam Felsefesi, Dilbilim, Farabi, Chomsky, Evrensel Dilbilgisi, Mantık

ABSTRACT
Master's Thesis
Farabi's Linguistic Theory And Chomsky: A Comparative Study
Rana ELSAYED ERDEMIR

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Philosophy and Religious Studies
Philosophy and Religious Studies Program

For thousands of years, the search for the origin of human language has been a quest for everyone concerned with human sciences. The science of linguistics with its interrelated research areas remains a rich field for studies which initiate debates among philosophers and linguists. The Muslim Turk philosopher; Abu Nasr Al Farabi (260-339 AH) and the contemporary American Linguist Noam Chomsky (1928-) are iconic names in that field. This study will highlight both their work in the field of linguistics, comparing their contributions.

The study embarks on the origin of the human language from the perspective of Islamic Philosophy represented in Farabi. The study falls into an Introduction and three chapters. In the introduction, we aim at providing information about the importance of the thesis topic, the hypothesis it questions and the techniques used throughout the research.

In chapter one, we attempt to investigate the valuable contributions of Farabi to the field of human language 'Lisan' and its correlation to 'Logic'. Farabi's work on the classification of sciences, language and logic and the possibility of having a universal grammar in all human languages have been examined. In chapter two, the work of Chomsky has been carefully examined; especially his work on Universal Grammar UG; supporting the innateness of human languages. Debates for and against the theory have been reviewed in the final part of the chapter to offer an objective evaluation.

Chapter three attempts to find the hidden connection between the two seemingly far, yet after closer investigation, the very much related two philosophers. The findings of the research are registered in the concluding lines of this chapter. This thesis has attempted to combine both Eastern and Western perspectives, literature and philosophical and linguistic theories from the two cultures. The reseracher has put an effort to combine knowledge of the Arabic, English and Turkish languages to broaden the scope of the research and its resources.

Keywords: Language, Islamic Philosophy, Linguistics, Farabi, Chomsky, Universal Grammar, Logic.

**FARABİ’NİN DİL BİLİM KURAMI: CHOMSKY İLE
KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	İİ
YEMİN METNİ	İİİ
ÖZET	İV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	Vİİİ
GİRİŞ	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
FARABİ**

1.1. FARABİ’NİN HAYATI	11
1.2. FARABİ’NİN İSLAM FELSEFESİNE KATKILARINA GENEL BİR BAKIŞ	13
1.2.1. Farabi ve Felsefe	13
1.2.2. Farabi’nin Pratık Felsefesi (Politika ve etik)	18
1.3. FARABİ’NİN DİL ÜZERİNE ÇALIŞMASI	18
1.3.1. Farabi’nin Lisan Çalışması- İlimlerin Sayımı	20
1.3.2. Farabi’nin Dil ile İlgili Terminolojinin Sözlüksel Tanımlarının Bir Derlemesi	24
1.4. FARABİ VE MANTIK	34
1.5. FARABİ’NİN İSLAM FELSEFESİ VE ETKİLERİ: İBN-MEYMON	35

**İKİNCİ BÖLÜM
NOAM CHOMSKY**

2.1. HAYATI VE DİL BİLİM ALANINDAKİ ÇALIŞMALARI	40
2.2. CHOMSKY VE EVRENSEL DİL BİLGİSİ TEORİSİ	43

2.3. EVRENSEL DİLBİLGİSİ TEORİSİ (UG): “İNSAN DİLİNİN ÖZÜ”	45
2.3.1. Kuralcı Dilbilgisi	46
2.3.2. Tanımlayıcı Dilbilgisi	47
2.3.3. Pedagojik dilbilgisi	49
2.4. CHOMSKY’NİN UG TEORİSİ LEHİNDE VE ALEYHİNDEKİ TARTIŞMALAR	54
2.4.1. Evrensel Dilbilgisi UG Teorisinin Destekçileri	54
2.4.2. Evrensel Dilbilgisi UG Teorisine Karşı Tartışmalar	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FARABİ VE CHOMSKY; GİZLİ BAĞLANTI

3.1. İKİ FİLOZOFUN GÖRÜŞLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	62
SONUÇ	69
KAYNAKÇA	71

GİRİŞ

Çalışmamız, Farabi'nin yüzlerce yıl önce bizzat gösterdiği dillere olan tutkudan ilham almaktadır. Onun felsefesinin başlangıç noktası dildi. Arapça, İngilizce ve Türkçe dillerinden faydalanarak hazırladığımız çalışmada, Farabi tarafından temsil edilen İslam Felsefesi perspektifinden ve Chomsky tarafından temsil edilen modern Batı paradigmasından insan dilinin kökenini araştırmak tezimizin hedeflerinden biridir. Bu bağlamda, araştırmamızda, hem Doğu hem de Batı perspektiflerinin, edebiyatlarının ve iki kültürden felsefi ve dil teorilerinin bir arada değerlendirilmesine gayret gösterilmiştir.

İnsan dilinin kökeni ve tüm dillerin altında yatan evrensel bir dilbilgisinin varlığına dair teoriler araştırmanın kıvılcıymıydı. Bu nedenle, tüm dillerin altında yatan evrensel bir dilbilgisine sahip olduğu hipotezi yakından incelenecektir. Farabi'nin temsil ettiği İslam felsefesinin ve dil felsefesinin de konuya dair önemi ele alınacaktır.

Farabi'nin İlimlerin Sayımı adlı şaheserinde konunun tohumları atılmıştır. Bu araştırmanın amacı, Dilbilim gibi oldukça modern bir bilim söz konusu olduğunda İslam Felsefesinin insanlık tarihinde oynadığı rolü vurgulamaktır. Ayrıca, çalışmamız akademik arenaya, ilk bakışta çok uzak görünebilecek yeni bir karşılaştırmalı çalışma trendi getirmeye çalışacaktır.

Bu anlamda araştırmamızı karşılaştırmalı bir çalışma olarak niteleyebiliriz. Dolayısıyla, konu hakkında kapsamlı bir resim sunmak için açıklayıcı teknikler kullanılacaktır. Araştırmanın konusu, coğrafya ve zaman gibi belirleyici unsurlara doğrudan bağlantılı olmadığından, her bir başlık altında yer alan bazı temel konulara kısa kesitler şeklinde değinilerek konudan uzaklaşılammaya çalışılacaktır.

Genel olarak betimleme tekniğinin kullanılmasının yanı sıra, tarihi unsurlarla ilgili yerlerde uygun anlatım teknikleri kullanılmaya gayret gösterilmiştir. Araştırmanın açıklayıcı bölümlerinin en önemli amaçlarından biri terimlerin doğru tanımlarını sağlamaktır. Çok dilli çeviri ve alan odaklı terminoloji açıklaması, her şeyi yerli yerine koymak için gereken bir özellik olarak kabul edilip bu yönde bir yöntem benimsenmiştir.

Araştırmanın konusu, doğası gereği kültürler arasıdır. Bu nedenle kültürel farklılıkları doğrulamak için literatür taraması yapılmakta ve örnekler verilmektedir. Yabancı kaynakların kullanımında, tartışma kapsamını genişleterek ve çoklu varyasyonlar sunarak çalışmanın içeriğini zenginleştirmeye çalışılmıştır.

Araştırma boyunca, özellikle Chomsky'nin Evrensel Dilbilgisi teorisinin sorgulandığı ikinci bölümde, bu argümana getirilen eleştiriler ile birlikte değerlendirilerek nesnel bir anlatımına sadık kalınmaya çalışılmıştır. Çalışmanın son kısmında bu iki düşünürün görüşleri bütünüyle karşılaştırmalı bir yöntem ile değerlendirilmiştir.

Giriş niteliğindeki bu bölümde tezimizin genel planı hakkında verilen bu genel çerçeveden sonra dilbilim hakkında kısaca bilgi verilecek ve ardından Dil Felsefesi kavramı genel olarak ele alınacaktır.

Tüm canlıların, gönderici ile alıcı arasında bir iletişim aracı olarak kullandıkları ve beşerî dilin temel işlevini doğrudan yerine getiren, kendine has iletişim sistemleri ve araçları vardır. Bununla birlikte, diğer canlıların aksine insan dili, sadece biyolojik olarak sahip olunan bir yetenek olmayıp öğrenilen ve sembolik öğeleri bulunan karmaşık bir iletişim sistemi olma özelliğinden dolayı farklı bir sistemdir. İnsan dilinde kilit rol oynayan bu semboller, en temel yönüyle kullanıcılar tarafından kendilerine anlam yüklenen seslerdir. Başlangıçta, anlam belki rastgele atanmış olabilir. Ancak tüm semboller maddi bir form taşımakla beraber anlamlar sadece maddi biçimlerinden duyuşal olarak incelenerek keşfedilemez, ancak zihni olarak soyutlanabilir.

İnsan dilinin en temel özelliği, zaman içinde gelişip değişebilmesi, yeni özellikler ve nitelikler kazanabilen canlı ve dinamik bir yapısı olmasıdır. Dil'in gelişimini ve değişimini etkileyebilecek birçok faktör vardır. Bunlara örnek olarak tarihsel olaylara bağlı olarak ortaya çıkan yeni durumlar ve bununla ilgili yeni kelimeler; yeni sosyal gelişmeler sonucu ve özellikle de son yıllarda tanık olduğumuz şekliyle, medyanın etkisiyle, dünya çapında yaygınlaşan yeni dilsel eğilimleri gösterilebiliriz.

Bu konuyu tartışırken göz ardı edemeyeceğimiz diğer bir faktör de son yıllarda dünyanın tanık olduğu küreselleşmedir. Dijital teknolojinin yayılması ve sosyal medyanın insanların günlük yaşamlarına girmesi ve dolayısıyla diller üzerinde

icra ettiği muazzam etkiden sonra dünya, kelimenin tam anlamıyla küçük bir köy haline geldiği görülebilir. Dille ilgili tüm bu konular, çeşitli düzeylerde dilbilim disiplini tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenmekte ve analiz edilmektedir. Dilbilim ve bileşenlerine aşağıdaki satırlarda daha yakından bakmak yararlı olacaktır.

a) Dilbilim

Dilbilim, bilimsel yöntemlerle, dilin doğası ve işlevi hakkındaki araştırmalar yapan bir disiplindir, dilbilimci de dilin kökeni, dillerdeki çeşitlilik, dillerin yapısı ve işleyişine dair sorular soran, bulgulara ulaşan ve uygulayan bilim insanlarıdır.

Dilbilim alnındaki araştırmalar, dünyadaki dil ailelerinin tarihini, tarih boyunca geçirdiği değişimleri içerecek şekilde sürekli genişlemektedir. Dilbilimciler ayrıca dillerin psikolojik ve sosyolojik yönleriyle de ilgilidirler. Örneğın, bir bebeğın ana dilini nasıl edindiğini, insan büyüdükçe ana dilini nasıl geliştirdiğini, ikinci, üçüncü dillerini nasıl öğrendiklerini de araştırırılar. Dilbilimciler, dilin yazılı ve sözlü biçimlerini, dili kullanımının altında yatan bedensel organları ve sinir sistemi gibi fizyolojik yapıları ve bunlar arasındaki ilişkileri de inceler. Çok disiplinli bir alan olan dilbilim, dilin insan zihninde / beyninde nasıl depolandığını, sinirbilim, felsefe, psikoloji, antropoloji, sosyoloji ve bilgisayar bilimi gibi alanlarla etkileşimli olarak nasıl günlük insan davranışının bir parçası olduğunu anlamaya çalışır.

Dilbilimin alt dalları yukarıda belirtildiğı gibi çok çeşitli bilimleri kapsar. “Dil bilimi, linguistik ya da lisaniyat olarak isimlendirilen bu alan içerisinde; dillerin dilbilgisi (gramer), söz dizimi (sentaks), ses bilgisi (fonetik), ses bilimi (fonoloji), biçim bilimi (morfoloji) ve edim bilimi (pragmatik) gibi çeşitli yönlerden yani yapısal, anlamsal ve iletişimin çıkış bağlamı gibi hususları temel alarak sözlerin gönderimlerini ve iletişimde dilin yaptırım gücünü inceleyen çeşitli alt dalları mevcuttur. (Oxford Dictionary of English 2e, 2003: 13)¹ .

Batı üniversitelerinde ayrı bir akademik bir dal olarak araştırılan ve öğretilen bu biliminin başlangıcına bakacak olursak, bunu 1960'lı yılların başına kadar takip edebiliriz. Dilbilim, İngiltere'deki üniversitelerin 1965 yılında hayat buldu. Amerika

1 "Linguistics" *Oxford Dictionary of English 2e*, Oxford University Press, 2003. Sözlükteki maddenin değişik yerlerinden derlenmiştir.

Birleşik Devletleri'ndeki durum aşağı yukarı aynıydı, ancak Amerikan üniversiteleri lisansüstü eğitimle devam edebilmesi şartıyla Dilbilim çalışmalarını sürdürdü.

Bu bilim on dokuzuncu yüzyılda, Endüstri Devrimi'nin hızlandığı sekülerleşme akımına paralel olarak “Genel Dilbilim Dersleri” adlı kitabıyla dilin de sekülerleşmesini isteyen önemli dil bilimci De Saussure² tarafından ana fikri ortaya atılmış ve sistemleşmiştir.

De Saussure'a göre, insanlık tarihi boyunca diller arasındaki ilişkileri ve bağlantıları bulmak için sürekli girişimlerde bulunulmuştur. Genel Dilbilim Dersleri kitabında, dilbilimin başlangıcını ve tutarlı bir bilim olarak gelişimini izler. Karşılaştırmalı dilbiliminin, erken dönem dilbilimcileri Franz Bopp (Sanskritçe çekim sistemine dair araştırmaları) ve W. Jones (Ö.1794)'ün yapmış olduğu araştırmalar ile başlatılabileceğini belirtilmektedir:

“Dillerin birbirleriyle karşılaştırılabileceği anlaşılınca üçüncü dönem başladı. Karşılaştırmalı Filoloji ya da "karşılaştırmalı dilbilgisi" işte böyle doğdu. 1816'da Franz Bopp Conjugation system der Sanskritsprache (Sanskritçe'nin Eylem çekim Dizgesi) adlı bir yapıtta Sanskritçe'yi Germence, Yunanca, Latince ve benzer dillere bağlayan ilişkileri inceledi. Gerçi bu benzerlikleri ilk saptayan, söz konusu dillerin aynı aileden olduğunu ilk gören Bopp değildi. Ondan önce de bu gerçeği anlayanlar olmuştu (özellikle İngiliz doğu bilimcisi W. Jones, ölümü 1794).” (De Saussure, 2001: 46).

Söz konusu Dilbilime ilişkin kapsamlı bir görüşe sahip olmak için, onun alt dallarına, her birinin amaç ve işlevlerine yakından bakmak faydalı olacaktır. Dilbilim, her biri dil kabiliyetinin farklı bir bölümü ile ilgili çok sayıda alt alana yayılmaktadır.

İlk olarak, Fonetik veya Fonoloji, ses desenlerini ve fonemlerin bir dilde nasıl işlediğinin altında yatan sistemi inceleyen bilimdir. Yalnızca belirli bir dilde gömülü olan sesleri ve artikülasyon sistemlerini araştırmakla kalmaz, aynı zamanda belirli bir

² Ferdinand de Saussure, İsviçreli 20. yüzyılda dilbilimde kayda değer gelişmelerin birçoğu için fikirleriyle temel hazırlamış dilbilimcidir. Genellikle 20. yüzyılın dilbiliminin ‘babası’ olarak kabul edilmektedir. Özellikle yapısalcılık ve göstergebilim alanında adını duyurmuştur.

dilde seslerin varyasyonlarını yöneten kuralları ve bunların anlamı nasıl etkilediklerini de inceler.

Morfoloji, kelimelerin incelenmesiyle ilgilenen bir dilbilim dalıdır; tam olarak kelimelerin içyapısının incelenmesidir. Bu terim Yunancadan “şekil” veya “biçim” anlamına gelen “morph” kelimesinden gelmektedir. Morfoloji, 1859’da ortaya çıkan bir dilbilim dalıdır. Dilde kelime oluşumunun (kıvrılma, türetme ve birleştirme gibi) incelenmesi ve tanımlanması, kelime oluşturan unsurların ve süreçlerin araştırılmasını konu edinir. Morfemler, morfolojinin yapı taşlarıdır ve bunlar dilin en küçük anlam taşıyan birimleridir (O’ Grady, 1997: 49).

Edward J. Vajda³, “Sözdizimi” (Syntax) nin Yunanca kökenli olduğunu ve düzenleme anlamına geldiğini bildirir. Sözdizimi kelimelerin cümle ve cümle oluşumuyla ilgilenir. Sözdizimi, kelime, cümle ve deyimlerin düzenlenmesi çalışmasıdır; Aynı zamanda, cümlelerin oluşumunu ve onların parçaları arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Sözdiziminde dikkat edilen ve kelimeler arasındaki ilişkiyi göstermede en önemli unsur ve temel araç “kelime sırası” dır. Cümlelerin belirli bir dilde nasıl birleştiğinin altında yatan kuralları ve sebepleri araştırmaktadır.

Dilbilimin ana dallarından biri olan anlambilim (Semantik), kelimelerin anlamlarının araştırmasıdır. Anlambilim, anlamı dayanağı bakımından iki ana kavram çerçevesinde ele alır. Bunlar “Sense” ve “Referans” kavramlarıdır. Modern mantığın ve analitik felsefesinin kurucusu kabul edilen Alman dilbilimci Frege’in “Anlam ve Gönderim Üzerine” 1892 tarihli eserinde sense ve referans ayrımı ile ilgili ciddi katkıları vardır. Ona göre sense, bir kelimenin bir dilin diğer kelimelerle nasıl bir ilgisi olduğunu gösterirken, referans bir kelimenin kavramının gerçek dünya ile nasıl ilişkili olduğunu ele alır.

Dilbilimin alt dallarını daha yakından ele aldığımızda, Pragmatik şeklinde isimlendirilen önemli bir alanı göz ardı edemeyiz. Edimbilim Türkçe karşılığını verebileceğimiz bu alan, konuşmacıya, muhataba ve ifade bağlamının aşağıdaki gibi diğer özelliklerine bağlı olarak anlam ve dil kullanım yönlerinin incelenmesi şeklinde tanımlanabilir:

³ Edward J. Vajda, Macar-Rusin kökenli Amerikalı tarihsel dil bilimi uzmanı. Western Washington Üniversitesinde çalışmaktadır.

Konuşmacının ifade seçimi ve muhatabının bu ifadeyi yorumlaması üzerindeki etkisi:

İfade bağlamı

Genel olarak gözlemlenen iletişim ilkeleri

Konuşmacının hedefleri” (Levinson, 1983: 91).

Yukarıda belirtilen tanımdan sonra bu çalışmanın temel amacı ile Edimbilimin kapsadığı alanlar arasındaki bağlantıyı gerçekten görebiliriz. Bu çalışmanın bir parçası olarak, ilerleyen sayfalarda, sadece geliştirdiği tarihsel bağlamı değil, aynı zamanda herhangi bir dili etkileyebilecek farklı faktörleri de inceleyeceğiz. Aynı zamanda kültürel faktörlerin yanı sıra sosyal faktörleri de göstereceğiz. İnsanlık tarihi boyunca konuşulan diller farklı olsa da yapılarında temel benzerliklere sahiptir.

Edimbilim çalışmaları, ortaya koyduğu sonuçlar ve ana hatlar açısından önemli ölçüde etkilediği birçok dilbilimsel çalışmanın önünü açmıştır. Yaygın olarak kullanılan ve şu anda ikinci dillerin öğretiminde temel bir kavram olan en popüler dilsel terimlerden biri, 'Yetkinlik' yani konuşmacının bu dili iletişimsel amaçlarla işlevsel olarak kullanmasını sağlayan belirli bir dil bilgisi düzeyi kavramıdır. Dilbilimin babası olarak kabul edilen Noam Chomsky, bu terimi ilk kez "Sözdizimi teorisinin yönleri " kitabında ortaya koydu.

Yetkinliği şu şekilde tanımlar: “Dilbilim teorisi öncelikle ideal bir konuşmacı, dinleyici ile ilgilidir. Dilini mükemmel bilen ve bellek sınırlamaları, dikkat dağıtıcı şeyler, ilgi, ilgi değişimleri ve dil bilgisini gerçek performansta uygulamadaki hatalar (rastgele veya karakteristik) gibi dilbilgisi ile ilgili olmayan koşullardan etkilenmeyen tamamen homojen konuşma topluluğundadır.” (Chomsky 1965: 3)

Chomsky daha sonra herhangi bir dilin doğuştan gelen bilgisi olan “yeterlilik” ile bu dilin gerçek hayatta bil-fiil kullanımı olan “Performans” arasında fark edilir bir ayrım yaptı. Bu ayrım, araştırmacılar ve öğrenciler için, insan dilinin teorik bilgisi ile kullanıcılar tarafından gerçeğe uygulanması arasındaki farkı tespit etmede son derece önemliydi. Bu terimler daha sonra “Evrensel dilbilgisi” üzerine çalışmaların öncüsü olmuştur.

b) Dil ve Felsefe

Bu araştırmanın ana konusu ve hedefi, İslam felsefesinin kurucusu Farabi'nin önerdiği şekliyle, dilbilgisi ile dilbilgisinin evrenselliğine dair görüşlerini araştırmak, ortaya çıkarmak ve bunları aynı zamanda Amerikan dilbilimci Noam Chomsky'nin çalışmaları ve teorileriyle karşılaştırmaktır. Bunun için, bundan sonraki bölümlerde işlenecek konulara bir zemin olması amacıyla dil felsefesinin içerdiği temel kavramları kısaca bu bölümde ele almamız yerinde olacaktır. Peki tam olarak dil felsefesi ile ne kastedilmektedir?

Simon W. Blackburn'e göre, söz konusu disiplinin en net tanımı şu şekilde yapılabilir:

“Dil felsefesi, yani dilin doğası üzerine felsefi bir inceleme; dil ile dilin kullanıcıları, dünya ve dilin hem günlük konuşmada hem de akademik dilbilimsel çalışmalarda tanımlanıp analiz edildiği anlayışlar ile arasındaki ilişkileri inceleyen bir disiplindir. Bu incelemeler deneysel olmaktan ziyade kavramsal olduğu için, dil felsefesi dilbilimden farklıdır, elbette dilbilimin ve ilgili disiplinlerin ortaya koyduğu gerçek verileri de dikkate alması gerekir.” (Blackburn, 2008)

Felsefe ve dil arasındaki yadsınamaz ilişki hakkında konuşacak olursak, muhtemelen birbirlerine maruz kalan iç içe geçmiş teoriler kümesiyle karşılaşırız. Dilbilimsel çalışmaları destekleyen mantık, nesnellik, analitik, sembolizm ve evrenselcilik gibi kavram ve teoriler felsefi alana dayanırken, diğer yandan felsefi çalışmalar da dilin açıklayıcı, referans verici ve kavramsal kaynaklarından hareketle dil üzerine yaptığı açıklamalarda ve teorilerde baskın bir rol oynamaktadır.

“... Bilişsel bilimlerdeki en ileri seviyedeki öğrenciler dahi atalarımızı ziyaret etseler, zaman kaybı olmazdı. Her ne kadar, Amerikan felsefe bölümlerinde, bir filozof olmak için felsefe tarihini tekrar gözden geçirmenin gerekli olmadığı sıklıkla dile getirilse de bu, herhangi bir kişinin, Raphael'in tek bir eserini görmeden bir ressam olabileceği veya klasikleri hiç okumamış bir kişinin yazar olabileceği iddiası gibidir. Böyle şeyler teorik olarak mümkün olsa da geçmişine cahil olmakla kınanan bu 'ilkel' sanatçı, her zaman bu şekilde tanınır ve haklı olarak 'naif' olarak etiketlenir. Ancak ve sadece, geçmiş projeleri birer ütopya olarak veya bu sözde yeni projelerimizi başarısızlığa götürecek tehlike ve olasılıkları haber veren birer başarısızlık örnekleri olarak alırsak bunu başarabiliriz. Atalarımızın yaptıklarının

incelenmesi, bu nedenle antikacı bir eğlence değil, bağışıklık sistemi benzeri bir tür tedbirdir.” (Eco, 1995: 316).

Hiç şüphe yok ki Umberto Eco'nun yukarıda zekice ifade ettiğı gibi, geçmişe ayak uydurma, onun hikâyelerini anlatma ihtiyacı modern araştırmalar için önemli bir araçtır. Aynı zamanda, dilbilimi felsefi bir bakış açısıyla incelemeye gelince, geçmiş ile bugün arasında anlamlı gerçeklikler bulma amacına da hizmet eder.

Bu bölümün geri kalanında, zamanda geriye yolculuk etmeye ve dünya çapında insan dilinin kronolojik gelişimine hızlı bir şekilde göz gezdirmeye çalışılacaktır. Bundaki amacımız, bugünkü modern dünyada dil hakkında yeni teorilerin tohumlarını atan geçmişteki tarihsel deneyimlerden bağlantılar bulma arzusudur.

İnsan dilinin başlangıcına kesin bir zaman veya tarih belirlemek elbette imkânsız olacaktır, ancak dilin gelişiminin uzun ve karmaşık bir süreç olması gerektiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Araştırmacılar, son iki yüzyıldır insan dilinin kökenlerinin tarihini kavramaya çalışıyorlar. Bu çalışmamızda verdiğimiz konuya dair ana başlıkları biliyor olmak konunun temel kavramlarını ve meselelerini aktarmada yeterli olsa da dilin kökenine dair detaylı bir incelemeye gitmek, farklı bir araştırma alanının özel olarak konusunu oluşturduğundan dolayı, amaçlanmamıştır.

Tarihsel dilbilimciler ataların durumlarını ortaya koymak ve dil soy ağaçlarını inşa etmek için 'karşılaştırmalı yöntem' olarak adlandırılan dikkatli bir prosedür silsilesi geliştirdiler (Campbell ve Poser, 2008: 56) . Dillerin aileler şeklinde gruplandırıldığı bilinmektedir. Dilin değişmesi, bir ana dilden aşağı inmenin bir örneğidir ve her biri kendine özgü karakterini geliştirir.

Destansı şiir Beowulf gibi eski İngilizce metinlere bakarak ve bunları şu an elimizdeki metinlerle karşılaştırarak, dillerin hızla geliştiğı ve değiştiğı gerçeğine ulaşabiliriz. Dilbilimciler, aralarındaki benzerlik ve fark yüzdesini ve dolayısıyla ilişkilerini belirlemek için, insanlık tarihi boyunca çeşitli dillerde meydana gelen sözlüksel gelişmeyi takip etmektedir.

“...1950'lerin başlarında, Zuckerkandl ve Pauling'in biyolojiye moleküler saat fikrini sunmadan tam on yıl önce Swadesh (Swadesh, 1955: 120) tarihsel dilbiliminde Sözlükbilimsel-istatistik (lexicostatistics) ve ondan türetilen 'glotokronoloji' (glottochronology) olarak adlandırılan bir yaklaşım geliştirdi. Bu

yaklaşım, dil ilişkilerini belirlemek ve mutlak sapma sürelerini tahmin etmek için sözlüksel verileri kullandı. Sözlükbilimsel yöntemler, dil ağaçları arasında diller arasında paylaşılan bilişlerin yüzdesi temelinde çıkarım yapar; diller ne kadar benzer olursa o kadar yakından ilişkilidir. Akraba sözcükler (Cognates), ortak bir atası olan farklı dillerdeki kelimelerdir. Biyolojik terminolojide homologdurlar. Kelimelerin, sistematik ses yazışmalarına ve benzer anlamlara sahip olmaları durumunda, aynı kökenli oldukları düşünülür. Glotokronoloji ise, bir 'glottoclock' varsayımı altında dil sapma sürelerini veya sabit bir dil değişim oranını tahmin eden sözlükbilimin bir uzantısıdır.” (Swadesh, 1952: 453) .

Birkaç bin yıl önce M.Ö. 3000 yılına dönersek, muhtemelen bugün Hint-Avrupa olan en yaygın dil grubuyla tanışacağız. Avrupa çapında yaygın olarak kullanılan dil budur. Hintçe, Farsça ve hatta Norveççe de dâhil olmak üzere bu dil konuşmacıları grubunun, Doğu Avrupa ve Batı Asya topraklarında dolaşan bir göçebe kabilesinin konuştuğu dilden kaynaklandığı ya da soyundan geldiği düşünülmektedir. Bu dil ailesi kesinlikle modern dillerin gelişimi üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Günümüzde bu dil ailesi dünya nüfusunun yarısı tarafından aktif olarak konuşulduğu rahatlıkla söylenebilir, bu nedenle Avrupa, Asya ve Akdeniz'in bazı bölgelerindeki dillerin gelişimi üzerinde önemli bir etkisi vardır. (History of Language, (History of Language, 2000).

Öte yandan, bugün hala modern dünyanın geniş bir alanını etkileyen erken tarihin son derece önemli bir dilbilimsel grubunu izleyebiliriz. Bu Semitik dil ailesidir. Yine de Güney Arabistan'ın büyük çöllerinden kaynaklandığına inanılan bu dil grubunun yine oradaki göçebe kabilelerinin soyundan gelmesi şaşırtıcı değildir.

Semitik dilin hızlı ve muazzam yayılması yadsınamaz. M.Ö. 3000'lerde Semitik diller, Güney Arabistan'dan Suriye'nin kuzeyine kadar çok geniş bir çöl alanına ulaştı. Semitik diller ailesi, Orta Doğu bölgesinde ilk yabancı dil olan Aramice ile birlikte bölgenin erken uygarlığında önemli bir rol oynamış ve Asurlular, İbraniler ve Fenikeliler Babilliler de dâhil olmak üzere birçok milletin kültürel mirasının oluşmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Dil aileleri, çoğu durumda coğrafi düzeyde çok daha yakın bölgeleri işgal etmeleri nedeniyle genellikle benzer özelliklerle birleştirilir. Bu nedenle, her dil

ailesinin ortak ayırt edici özellikleri, tüm dillerin geçmesi gereken gelişim süreci boyunca kendilerini kesinlikle bir şekilde gösterecektir.

Dil daima canlı bir varlık olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Diller arasındaki durmak bilmeyen mücadelenin sonu olmayacaktır, çünkü bu aslında kendi türünde bir evrim olarak görülebilir. Bir kelime, sadece kullanışlılığı, esnekliği ve kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılama, işlev görme ve karşılama yeteneğine göre hayatta kalacak ve otoriter olacak bir gen gibidir. Herhangi bir dilin uygunluğu, kendini sürekli olarak formda tutma, işleve uygun olarak adapte etme ve değiştirme yeteneğinden kaynaklanabilmektedir.

Binlerce yıl önce bir dilden tüm dil ailelerinin inanılmaz şekilde çoğalması gerçekten düşünülmesi gereken bir konudur. Bu, iç içe geçmiş dünyamızda neredeyse hiç tekrarlanamaz ancak bizi bu konuda sürekli olarak dilin evrenselliği sorununa yöneltmekte ve dilin kontrolsüz bir şekilde gelişme eğilimi hakkında sorular sordurmaktadır. Al Farabi ve Chomsky'nin bu alanlardaki eserlerini köşe taşları olarak görmek mümkündür.

BİRİNCİ BÖLÜM

FARABİ

Farabi'nin felsefesi ve düşünceleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak için, hayatına daha yakından bakmak yararlı olacaktır. Büyük filozofun hayatını incelerken, düşüncelerini ve karakterini şekillendiren unsurları saptamak gerekir. Bu bölümde Farabi'nin doğumunu, gençlik zamanlarını, felsefi kimliğinin gelişimini, ilgi alanlarını, çalışmalarını ve İslam Felsefesine etkilerini inceleyecek ve konumuzla ilgili olan ayrıntılar üzerinde duracağız.

1.1. FARABİ'NİN HAYATI

Farabi, 8. ve 13. yüzyıllar arasındaki İslam tarihinin Altın Çağı'nda yaşamış Türk düşünürü ünlü filozof ve bilim adamıdır. Aynı zamanda gökbilimci, dilbilimci, mantıkçı ve müzisyendir. Batı'da Alfarabi olarak bilinir, fakat asıl adı, Ebu Nasr Muhammed'tir 260 hicri / 874 miladi yılları civarında, Farab (Otrar) kentinde doğmuştur. İsmi bu şehirden gelen Farablı anlamında Farabi olarak almıştır. Türkistan'da bugünkü Kazakistan'ın güneyinde yer alan Çimkent'in yaklaşık 180 km. batısında ve Sır Derya (Seyhun nehri) havzasında bulunan Otrar kentine 7-8 km. uzaklıkta bulunan Vesiç köyünde dünyaya gelmiştir Farabi [Farablı] diye anılır. (Karlığa, 2019: 17). Bir Türk kökenli olduğuna dair bilinen referansı, Wafayât (669/1271'de tamamlandı) adlı çalışmasında orta çağ tarihçisi Ibn Khallikân (1282'de öldü) tarafından aktarılmıştır. Farabi'nin Türk ebeveynlerinin de Farab (bugün Otrar, Kazakistan'da bulunan) yakınlarındaki Vesiç köyünde doğduğu belirtiliyor (Bosworth, 2017: 17).

Yunancadan Aristoteles ve Platon'nun eserlerini tercüme eden ve onlara kendi düşüncelerini ekleyen olağanüstü bir dilbilimciydi. İkinci usta veya ikinci öğretmen anlamındaki الْمُعَلِّمُ الثَّانِي (Muallim-i-Sani) olarak anılırdı. Sadece Farabi'nin yorumları nedeniyle, Yunan metnlerinin ve bilgilerinin devasa mirası modern zamanlarımıza kadar korunmuştur. Bununla birlikte, büyük filozofun, felsefesinin sadece Antik Yunan felsefeden yaptığı çeviriler ve onların aktarılması olduğunu söylemek haksızlık olur.

Çalışmalarının çoğu kaybolmuş, tam, doğru bir şekilde izi sürülememiş ve korunamamıştır. Buna rağmen, hayatta kalan eserleri, Arapça'ya Yunan felsefesini getiren binlerce sayfadan oluşan devasa bir koleksiyon oluşturur. Aristoteles'in kendine özgü mantık üzerine çalışmaları, Organon (Aristoteles'in mantıkla ilgili konulardaki yazılarının toplanması) o zamanlar elit Arap okuyucuyu hedef almaktaydı.

Ebu Nasr Al-Farabi, ilk eğitimini Farab ve Buhara'da tamamladı. Bilgi meclislerine katılmak için Bağdat'ta seyahat etti. Farabi, insanlara mantık bilimi hakkında vaaz veren meşhur Abu Bışr Mette İbn Yunus'un meclislerine her zaman katılırdı.

Harran şehrinde bulunan, Hristiyan bir bilge Yuhanna İbn Haylan'ın derslerinin en sık katılımcısıydı. Farabi, bu oturumlarda İbn Haylan'dan özellikle Mantık biliminde ki sonradan Farabi'nin üzerinde çalıştığı en zengin branşlardan biri haline gelecektir, çok fazla yararlandı. Bu dönemde Farsça, Arapça ve Yunanca dillerinin yanı sıra çeşitli bilgi ve teknoloji dallarında ustalık kazandı.

Bağdat'a döndüğünde Aristoteles'in tüm kitaplarının yanı sıra çeşitli felsefi kitapları da okudu. Okumalarına, her kitap için yazdığı analiz ve açıklamalar da eşlik etti. Farabi'nin "De Anima" kitabındaki notlarını kendi el yazısıyla yazdığını ve "Bu kitabı iki yüz kere okuduğunu" söyler (Fârâbî, 1990).

Ünlü kitaplarının çoğunu Bağdat'ta yazdı. Şam'a taşındıktan kısa bir süre sonra Es-Siyaset'ül- medeniyye adlı kitabına başladı. Es-Siyaset'ül- medeniyye kitabını Mısır'da bitirdi. Daha sonra yerleşmek için Şam'a geri döndü; bu sırada Seyfüddevle el-Hamdani Şam'ın yöneticisiydi. Farabi'ye saygı duydu ve ona iyi davrandı.

Farabi'nin o zamanki ana amacının Bağdat'ın bilim, felsefe ve düşüncenin her alanındaki sofistike bilgisi ve ortamından faydalanmak olduğu fark edilebilir. Bağdat, o zaman tüm düşünce ve bilgi adamları tarafından takdire şayan kültürel, politik ve dini bir güce sahipti. Orada, dile olan ilgisi konusunda bir atılım yapmayı başardı. Zamanın en etkili dilbilimcilerinden İbn'ul-Serrac ile çalışırken dilci oldu. Dil dersleri Farabi'nin düşüncesinin dilsel karakteri üzerinde şekillendirici bir rol oynamıştır.

Farabi'nin düşüncesini şekillendiren faktörlerin arasında, İskenderiye'nin rolünü görmezden gelemeyiz. Mısır'da geçirdiği süre boyunca Farabi, Yeni Platoncu Felsefe Okulu'nun zenginliklerine, beşinci ve altıncı yüzyıllardan beri gelen İskenderiye merkezli olan düşünce ve felsefe geleneğine yetişecek kadar şanslıydı.

Dolayısıyla, Farabi'nin, Aristoteles'in düşüncelerinden etkilenmesi de tesadüf değildir. Farabi, Aristotelesçi düşüncelerden açıkça etkilenmiş olan Yūḥannā bin Ḥaylān ile çalıştığını ve birlikte Aristoteles'i İkincil Çözümlemeler'in sonuna kadar okuduklarını söylüyor. Farabi, İskenderiye okulunda Aristoteles'in Organon'unun modal mantıktan sonraki kısmının "okunmayan kısım" olarak tanımlandığını, çünkü bu materyalin Hristiyanların idaresi altında gizlendiğini ekler. (Fakhry, 2002).

Neredeyse her bilimin zengin bilgisine rağmen, bir insan olarak çok mütevazıydı ve yaşamın zevklerini umursamıyordu. Aksine, zamanının çoğunu kitaplarıyla ve çalışmalarıyla yalnız geçiriyordu. Şam'da kaldığı süre boyunca, kendisine Beyt-ül-mal'dan verilen sadece 4 Dirhem ile geçinmişti. Farabi, seksen yaşları civarında Şam'da 339 hicri yılında vefat etmiş ve orada defnedilmiştir.

1.2. FARABİ'NİN İSLAM FELSEFESİNE KATKILARINA GENEL BİR BAKIŞ

Farabi, orta çağın aydınları için muazzam bir bilgi kaynağı olarak hizmet etti. Felsefe çalışmalarını teolojiden ayıran tek Müslüman filozof sayılabilir. Bu nedenle hem batı hem de doğu kültürlerinde yapmış olduğu çalışmalar ile etkisi hala mevcut olan çok az sayıdaki Müslüman filozoftan biridir.

Bu bölümde, Farabi'nin felsefe, metafizik, kozmoloji, müzik gibi bazı alanlardaki önemli katkılarına değinerek bazı detaylarla birlikte mantık ve dil; dilbilgisine dair görüşlerini ele alacağız. Bu kısım aslında tezimizin ana tartışma konusunun yani dilbilgisinin evrenselliğinin temelini oluşturacaktır.

1.2.1. Farabi ve Felsefe

Felsefe söz konusu olduğunda, Farabi'nin erken İslam döneminde kendi felsefesini oluşturmayı başardığını kesinlikle söyleyebiliriz. Felsefenin sentezini

hedeflemiş ve Farabi Ekolü olarak bilinen kendi düşünce okulunu kurmuştur. Başlangıç noktası Aristoteles ve Platon idi, ancak metafizikten metodolojiye geçerek kendi düşünce sistemini oluşturdu ve geliştirdi. Bu geçiş, onun düşüncesinde ve felsefesinde modern felsefenin bir öngörüsü olarak kabul edilebilir. Felsefi yazılarında teori ile pratiği birleştirmeyi başardı ve bu süreci insan bilgisinin ve düşüncesinin diğer alanlarının derinliklerine inerek taşıdı.

Farabi'nin felsefesi, kendi ideallerinin çoğunu gerçekleştirdiği bir dizi eseri ele alarak incelenebilir. Biz öncelikle, İbn Sina ve Gazali gibi aynı alandaki benzer çalışmalarla karşılaştırıldığında, alanında bir dönüm noktası sayılan 'İlimlerin Sayımı' adlı başyapıtıyla başlayalım. İlimlerin Sayımı, yani bilimler tasnifi bilimin başlangıcından bu yana hem İslam filozoflarının hem de batılı filozofların, büyük bir endişesi olmuştur. "Hiyerarşi fikri genel olarak Orta çağ Müslüman düşünürlerince kabul edilmiş olsa da hiçbir bakımdan tek bir şekilde kavramsallaştırılmadı ve anlaşılmadı. Bu konuda Farabi'nin kurgusunun ayrı bir yeri olduğundan açık bir şekilde bahsedebiliriz." (Bakar, 1998). Farabi bu konuya büyük önem vermektedir ve 'İhsa'-ul-Ulum' adlı kitabı kendi bilimler sınıflamasını sistematik olarak açıklayan önemli bir dönüm noktasıdır.

Farabi'nin 'psikoloji incelemeleri', onun epistemolojisi hakkında bilgi vermesi bakımından diğerleri arasında önemli bir kaynak teşkil ettiği için özellikle önemlidir. Farabi'nin bilim sınıflandırmasının iç yüzünü kavramak için epistemolojisinin belirli yönlerini araştırmak büyük avantaj sağlar. Bu sınıflandırmanın iç yüzünü bilmek bize Farabi'nin bu sınıflandırmayı 'neden' bu şekilde yaptığına dair aydınlatıcı fikirler verecektir. Bu konudaki en temel fikir, Farabi'nin bütünüyle kabul ettiği geleneksel epistemoloji ile bağlantılı olarak, bilimlerin birliği ve hiyerarşisi fikridir. Ona göre, bu hiyerarşi fikri her şeyin doğasında yatmaktadır. Tüm bilimler tek bir birlik oluşturur, çünkü nihai kaynakları birdir, o da ilahi akıldır.

İçinde büyüdüğü çevreyi ve maneviyatı, İslam vahyinin onun üzerinde ve bilimler tasnifindeki şeylerin hiyerarşisi fikrine adaptasyonunda nasıl etkili olduğunu kolayca görebiliriz. Bu tarz bir fikir Kur'an ve Hadis öğretilerinin derinliklerine dayanmaktadır. Kur'an ve Hadislerde entelektüel ve manevi farkındalığın derecelerine veya gerçekliğin öznel deneyimlerine birçok atıf bulunmaktadır.

Farabi'nin psikoloji soruşturması, varlık ve bilgi hiyerarşisinin metafizik yönünü rasyonelleştirmeye yönelik bir girişimdir. Ona göre, böyle bir düzenin gerçek temeli üç unsurdan bir veya daha fazlasından oluşur. Bilim ve Sanatların Mükemmelliği Üzerine incelemesinde, bilim hiyerarşisinin kurulabileceği üç kriter belirtmektedir.

Bunlar: 1. Konunun asaleti شَرَفُ الْمَوْضُوع yani bilimler hiyerarşisinin ontolojik temelidir. Bunun bir örneği astronomidir, çünkü büyük göksel nesnelerle ilgilenir. 2. Açıklık ve kesinlik dereceleriyle ilgili olarak, bilimler hiyerarşisinin metodolojik temelini oluşturan ispatların derinliğidir إِسْتِقْصَاءُ الْبَرَاهِين. Başka bir deyişle, bazı bilimlerde gerçeği keşfetme yöntemleri diğerlerinden daha mükemmel ve kuvvetlidir, ör. Geometri. 3. Menfaatin büyüklüğü عِظَمُ الْجَدْوَى doğrudan etik-yasal konulara ilişkindir ve bu nedenle bilim hiyerarşisinin etik-yasal temeli olarak tanımlanabilir, ör. Şariat.

Farabi'nin psikolojisi, 'Akıl' الْعَقْل kavramını kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Peygamber aklı “vahy” الْوَحْيİ fikri, vahiy, zekâ ve akıl arasındaki ilişki hakkındaki görüşlerini anlamamız açısından oldukça önemlidir. Bilim sınıflandırmasına büyük önem verirken, bu ilerleyen satırlarda ana kaygımız onun psikolojisidir. Başka bir deyişle, Nefsin yetkileri/güçlerinin teorisidir. Psikolojik bir temel olmadan cevaplara ulaşamayız veya yeni sistemlere uyum sağlayamayız.

Farabi, ünlü eserlerinden olan “Risale fi'l 'Akl, “el-Madinetü-l fadilah”, “el siyasetü-l medeniyeh” ve “Fusus-el Hikem”de psikolojiyi ele almaktadır. Risale fi'l 'Akl, Aristoteles'in ve Platon'un “aklını” çeşitli açılardan tanımlayan görüşlerini takip ediyor. Ona göre, insan nefsinin güçlerinin gelişme sırası şu şekildedir: bitkisel, duyarlı, arzulu, tahayyül ve akılsal.

Farabi, akılsal güçler, tahayyül ve duyu güçleri aracılığıyla insanların bilgi edinebileceğini beyan eder. Burada bilişsel güçlerin (Beden, nefis ve ruh) üçlüsünü yansıtır.

Duyu gücü bilişsel güçlerin en düşük düzeyidir. Onun için, duyu gücü tahayyül gücünden önce gelir. Psikolojisinde her bir alt gücün daha yüksek bir konuya hizmet ettiği önemli bir fikirdir. Tahayyül kuvveti getirilirken; beş iç duyuyu tanımlar:

1. Tasavvur kuvveti (القوة الْمُصَوِّرَة)

2. Tahmin kuvveti (القوة الوهم)
3. Hafıza kuvveti (القوة الحافظة)
4. Akli-insani kuvveti (القوة المُتَخَيِّلَة الإنسانيّة)
5. Akli- hayvani kuvveti (القوة المُتَخَيِّلَة الحيوانية) (Bakar, 1998).

Farabi, "Fusul el-Medeni"sinde, kısmen teorik ve kısmen pratik olan akıl güçlerinin (نظري وعلمي) sınırlarını ve "akl" kavramını özetler. "Tasdiq" konusundaki görüşleri ve sınıflandırması onun metodolojisini anlamak için önemlidir. Tüm bilginin ya tasavvur ya da tasdik olduğunu savunmaktadır.

"Birincil akledilirler" (المعقولات) (Al ma'kulat) kavramını, ünlü kitabı "İhsa al-ulum" da saydığı dört felsefi bilimin ilkeleriyle tanımlar. Bunlar; Matematik, Doğal Felsefe, Siyaset Bilimi ve Metafiziktir.

Onun için anlaşılması kolay olandan zor olana doğru ilerliyoruz. Kazanılmış akıl (mustafad akl) ve faal akıl arasındaki farkı ayırt eder. Peygamber akli ilahi vahiy aracıdır. Farabi, vahyin en yüksek bilgi kaynağı olduğu şeklindeki dini fikre sadık kalır.

İslam düşüncesinde ilimlerin tasnifini kapsamlı olarak incelemeyi amaçlayan o dönemki düşünürler arasında, Cabir bin Hayyan, Kindi, Farabi, İbn Sina, İbn Hazm, Gazzali gibi önemli isimler ile karşılaşırız. Bütün bu tasnifler tahlil edildiğinde, bir tasnifteki ilimlerin hiyerarşik düzeni, bize o tasnifin konu, gaye, yöntem veya başka herhangi bir ölçüt bakımından nasıl şekillendirildiğini gösterir. Fakat bu tespit, İslam düşüncesinin temel sorunlarıyla ilişkisi kurulmadığı sürece, bize yalnızca ilimlerin konusu ve ilişkileriyle ilgili genel bir tasvir verebilir.

Din-felsefe ilişkisinin temel sorusu, varlık hakkındaki kuşatıcı ve kesin bilginin yani metafizik bilgisinin hangi yolla elde edilebileceği meselesidir. Kindî'ye göre bakarsak, Kitâbu Aksâmi-l-ilmi-l insî adlı risalesinde, Kindî, akli ilimlerin kısımlarını sayarak bütün bu ilimlerin insan çabasıyla elde edilmesinin mümkün olduğunu söyler, bununla birlikte vahyin insan çabasına dayanmayıp Allah'ın öğretmesiyle elde edilen bilgi olması nedeniyle daha üstün olduğunu belirtmektedir. Kindî nin ilahi ilim dediği şey sadece peygamberlere gelen vahiyden ibarettir.

İslam düşüncesinde gerçek anlamda bir ilimler tasnifi sayılabilecek ilk çalışma Farabi nin Ihsâ-u-l-ulûm احصاء العلوم adlı eseri olduğuna değinmiştik. Bu şaheser, İslam düşünce tarihinde bu kadar ayrıntılı ve kapsamlı bir sınıflandırma

yapan türünün ilk girişimidir. Farabi, ilimlerin sayımına ‘dil’ ilimleri ile başlar. Çünkü her türlü bilim dile dayanır ve her türlü düşünce dille ifade edilir. İkinci olarak, Mantık gelir, çünkü ona göre mantık evrensel dildir, yani düşüncenin dilidir.

Farabi'nin İslam düşüncesindeki etkisi; özellikle gramerin yedi bölümünün numaralandırılmasında, doğa bilimlerinin sekiz dalında (Aristoteles'in Doğa Bilimleri tasnifini-Libri naturales kapsamaktadır) ve matematiğin yedi bölümünde: aritmetik, müzik, geometri, optik, astroloji, astronomi, ağırlık bilimleri, teknik cihaz bilimleri; açık bir şekilde görülmektedir.

Farabi'ye göre, üçüncü ve dördüncü grup ilimler, matematik, fizik ve metafiziktir. Beşinci grup ilimler de: ahlak ve siyasettir. Farabi, fıkıh ve kelâm gibi ilimleri de pratik ilimlerin yanında sayar. Farabi, lügat, sarf, nahiv gibi dil ilimlerine evrensel bir bakış açısıyla bakar. Onun bu sıralamasını, İslam felsefesi dünyasında dilin evrenselliği fikrinin başlangıcı olarak güvenli bir şekilde kabul edilebilir.

İslam felsefesinde, ilimlerin tasnifiyle ilgili ortaya çıkan temel sorun ilimlerdeki öncelik ve sonralık sorunudur. Evren içinde, ilimlerin mertebesi ile onları öğrenme sırası farklıdır. Metafizik en önemli ilim olmasına rağmen, onun öğrenilmesi sıralamada en sonda gelir. Kelâmı bilmeyen de fıkha geçemez. Dil mantıktan önce gelir çünkü mantık dili önceden varsayar. Farabi gramerin sayılan özelliklerinden dolayı tüm diller için geçerli olduğunu yani evrensel olduğunu belirtir.

Farabi'ye göre, Mantık doğuştan belli ilkelerden yola çıkarak evrenle ilgili bilgimizi her aşamada bu ilkelerle ölçer ve doğru bilgi edinmenin metodu haline gelir. Mantık nahve benzer: Nahvin dil ve kelimelere nispeti, mantığın akıllara ve makullere nispeti gibidir.

Farabi, mantığı evrensel gramer olarak görür. Mantık, tüm halkların dillerindeki kelimelerin bağlı olduğu müşterek kanunları verir. Onları müşterek olmaları bakımından inceler. Bu şekilde İslam âleminde felsefenin doğurduğu sorunlardan biri de düşüncenin ve insan doğasının evrenselliği ile dilin mahalliliği sorunu olarak ortaya çıkar.

Farabi Tanrı'ya doğru olan bir anlayışı gözetmiştir. Tanrı'yı tanımayı sağlayan metafizikten (ilahiyattan) sonra da pratik ilimler gelir. Anlaşıyor ki, Tanrı varlık sırasında ilk gelir, fakat ilim mertebesinde son gelir. Tanrı hakkındaki bilgi en

son ulaşılan düzeyde kazanılır. Bu konu, özellikle bilme sırasını ontolojik sıra ile eşleştirme sorunu daha sonra İslam dünyasında çeşitli anlaşmazlıklara ve bölünmelere yol açmıştır.

1.2.2. Farabi'nin Pratik Felsefesi (Politika ve etik)

Farabi'nin Ahlak felsefesine göre mutlu olmak, her insanın doğası gereği en temel isteğidir. Mutlu olma isteği ve bunun doğrultusunda yapılanlar, en değerli amaç ve en ahlaki çabadır. Farabi'nin, konusu mutluluk olan ahlakla ilgili Tenbih'ala sebili's sa' de (Mutluluk Yoluna Yönelme) adlı eserinde mutluluğu şu şekilde tanımlar: "İnsanoğlunun istediği her amaç sadece onda "iyilik" ten bir parça olduğu için istenir" (Ca'fer  l Yasin, 1992).

Ona göre, iyilikler ve amaçların sayısı çoktur ve mutluluk bu tercih edilen şeylerden biridir. Ayrıca, iyi veya iyi huylar hazırda bulunabilir. Bunlar bu haliyle insanı mutluluğa ulaştırdığında ona erişmek için "irade" gerekmektedir. Buradan anlaşılıyor ki bu ayırt etme, arzu hali ve irade ile ilgilidir. Farabi' ye göre "iyi"yi gerçekleştirmek için arzulamak gerekmektedir.

Farabi'ye göre temel amaç tıpkı Aristoteles gibi, ifrat ve tefritten uzak durmak dengede yaşamaktır. İyi yolu bulmak adına aranan şey orta yoldur. Cesaret, cömertlik, iffet, nüktedanlık gibi örnekler üzerinden değerlendirmeler yapılabilir.

Aristoteles mutlu olabilmek için, akıl aracının kullanılması gerektiğini de söyler. Farabi için mutluluk tıpkı Aristoteles'teki gibi hayatın en değerli ve önemli hedefidir. Ona göre yapılan her iyi iç mutluluk yolunda atılmış bir adım sayılmaktadır. En mutlu kişi en iyi eylemde bulunan kişidir.

1.3. FARABI'NİN DİL ÜZERİNE  ALIşMASI

Farabi, dikkat çekici dil yeteneği ile tanınırdı. 70'den fazla farklı aksanı ve leh eyi konuşabildiği söylenirdi. O dönemde kendisi,  eviri hareketini gerçekleştiren en önemli kişilerden biriydi. Platon ve Aristoteles'inin eserlerini Arapça 'ya çevirdi ve kendi kişisel açıklamaları ve analizlerini de bu çevirilere ekledi.

Farabi, Gazali'nin (1058-1111) daha sonra sistemleştirecek olduğu dil-düşünce-varlık fenomenleriyle, dil felsefesi üzerinde durmuştur.

Farabi'nin mantık ve dil üzerine yaptığı çalışmalar, ölümünden iki yüz yıl sonra bile birçok Arap yazar üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Bunlar arasında İbn Becce (Avempace), İbn Sina (Avicenna), Gazali (Algazel) ve İbn Rüşd (Averroes) sayılabilir. Ayrıca İbn Meymun de dahil olmak üzere bir dizi orta çağ Yahudi yazarını da etkilemiştir. Latinler onu Alfarabius, Alpharabius veya Abunaser olarak tanıyordu. Onun etkisi, determinizm, şiirsel argüman ve bilimlerin sınıflandırılması konularındaki Skolastik anlayış üzerinde ve hatta bunların geliştirilmesinde açıkça görülebilir. (Hodges ve Druart, 2019).

Farabi'nin Arapça dilinin dilbilimsel analizine bir başlangıç yaptığını fark edebiliriz. Birçok çalışmada aslında Arapça dilinin ayırt edici özelliklerini analiz eder. Kitâbu'l-Hurûf veya "Harfler Kitabı" adlı eserini, Arapçanın ayırt edici özelliklerini ayrıntılı olarak incelemeye ve araştırmaya adanmıştır. Günlük yaşam durumlarında insanlar arasında yaygın olarak kullanılan kelimeleri gözden geçirir. Sözcükler, özellikle edatlar, niteleyici sözcükler arasındaki ilişkileri ve orijinal veya birincil anlamlarına ne kadar sadık veya gerçek kaldıklarını sorgular.

Farabi bu kitapta, toplumda kullanılmakta olan kelimelerin, gerçeklikle (truth) olan ilişkisini araştırır. Diğer bir ifadeyle gündelik dil ile felsefi dili oluşturma çabasıdır. Örneğin: “kaç” manasına gelen Arapça (كم) edatının bir nicelik belirteci olduğunu söyler. Bir “yer” edatı olan ‘fi’ (içinde) (في) harf-i cer’inden de bahseder. (عن) ‘an’ (-den, -dan) edatından veya ‘mete’ (ne zaman) (متى) edatından bahsederken öncelik, sonralık gibi meselelere de işaret eder. Özetle: Mantığa ilişkin meselelerin dilde yerleşik olduğunu söyler (Türker, 2008).

Farabi'nin, Arapça edatları işlevlerine göre sınıflandırmasında Aristoteles'in adımlarını izlediğini görebiliriz. Özellikle Arap diline olan ilgisinden dolayı birçok kitabı, Arapça ile Yunanca, Süryanice, Farsça ve Soğdca gibi diğer diller arasında karşılaştırmalar içermektedir. Ayrıca Farabi, dilleri (1) Arapça ve (2) “diğer diller” olarak sınıflandırma eğilimindedir. Dolayısıyla bu karşılaştırmalar karşılaştırmalı dilbilime sadık bir katkı olarak düşünülemez.

Kitabın ikinci bölümünde, Arapça ve “diğer” diller arasında sürekli yaptığı karşılaştırmalar çerçevesinde dil ile din, dil ile felsefe arasındaki ilişkileri ele alır. Bu

karşılaştırmaları tahlil ettiğimizde Farabi'nin izlemiş olduğu bir örüntü bulabiliriz. Daha önce ortaya koyduğu “Kavramlar” fikrinden hareket eder ve daha sonra Arapça dilinin bu kalıplara ne kadar iyi uyduğunu kanıtlamaya doğru gider.

Burada aklımıza şu soru gelmektedir: Farabi'nin asıl endişesi Arapça diliyse diğer dilleri neden kullandı? Cevabı tahmin etmek zor değildir. Onun amacı, sadece diğer dillerin bu kalıplara nasıl uyduğunu ve bu kalıplar için mantıklı kanıtları göstermek olmuştur. Menn'in de söylediği gibi, “pratikte, yeniden yapılandırılmış Yunanca ideal bir mantıksal dil, yani dilbilgisel formun her zaman mantıksal formu izlediği bir dil olarak hizmet eder” (Menn, 2008: 60).

1.3.1. Farabi'nin Lisan Çalışması- İlimlerin Sayımı

Farabi, İlimlerin Sayımı kitabında dilbiliminin araştırmasına kitabın ilk bölümünde yer verir. Dilbilimini şu şekilde tanımlıyor: “İki türe ayrılabilir; birincisi, belirli bir ulusta bulunan kelimelerin toplanması ve bu kelimelerin önemini ve anlamlarını bilmek, ikincisi bu kelimeleri yöneten yasaların bilimidir. ” (Melhem, 1996: 55) . Ona göre, herhangi bir dili yöneten yasaların incelenmesi, her dilde neyin doğru neyin yanlış olduğunu sınıflandırmak için güvenli bir yöntemdir. Ek olarak, bu dili bildiğini iddia edenlerin yeterliliğini ölçmek için kullanılabilirler. Ayrıca, bu yürürlükteki yasalar veya kurallar, söz konusu dilin yeni öğrencileri için de temelde önemlidir.

Sonrasında kelimeleri daha fazla sınıflandırma yapmak için ilerler. Kelimeler için iki ana kategori kullanır; basit kelimeler ve bileşik kelimeler. Basit kelimelere örnek olarak şunlar verilebilir: Beyaz, siyah, insan, hayvan vb. Bileşik kelimelere ise İnsan bir hayvandır ya da Amr Beyaz'dır şeklinde örnekler verir. Bileşik teriminin dilsel anlamda değil de felsefi anlamda kullandığını görebiliriz. Başka bir deyişle, burada kastedilen bileşik: birden fazla anlamlı kelimeden oluşan cümle anlamındadır.

Farabi'nin başlangıç noktası, kategorik kıyasta ortaya çıkan cümleler için gereken kavramlardır. Örneğin:

Zeyd insandır. veya: At bir hayvandır. Her köpek bir hayvandır.

Burada “Zeyd”, “at”, “hayvan” basit temel kavramları ifade eder; "Zeyd" adı, belirli bir parça (cüz) anlamına gelirken, diğer iki kelime evrenselleri (kullî) gösterir.

“Her” ve “bazı” nicelleştirici(sūr)lerdir, ve “dır” da iki olumsal kavram arasındaki bir olumlama veya reddetme oluşturacak şekilde bağlantıyı gösteren bir bağlaçtır (rābīṭ) ([Commentary on De Interpretatione- Yorum Üzerine] 102.1.). Farabi tüm bu kelimeleri iki sınıfa ayırır: birincil kavramları belirtenler için isim (ism) ve geri kalanı için edat (ḥarf). (Sıfatlar isim olarak sayılır.) Edatlar ayrı bir grup olduğunu ve daha fazla sınıflandırma gerektirdiğini açıkça ortaya koymaktadır (Kutsch and S. Marrow, 1981: 2). Farabi daha sonrasında aynı "basit kelimeler" kategorisi altında kategorileri ve cinsiyet kelimelerini belirten isimleri içerir. Ona göre bu kelimeler tekil veya çoğul olabilir ve hatta Arapçaya özgü 'Mosenna' / 'ikil' şeklinde gösterebilir.

Farabi, bir şeye kalıcı olarak uygulanan kavramlar ile sadece geçici olarak uygulanan kavramlar (kaza, ‘araḍ) arasındaki farkı belirler. Bu nedenle, kavramların zamansal bir rejimi vardır ve dil bunu yansıtmalıdır. Burada Farabi'nin en apriori olarak kabul ettiği aşama olan kavramların zamansal rejiminin üç zamanlar sistemi tarafından tasvir edilmesi gerektiğini akla getirdiği görülebilir: geçmiş, şimdi ve gelecek.

Daha sonra Farabi, dilbilimin dallarını en belirgin sınıflandırmasını yedi dalda yapmak için harekete geçer:

1. Tek kelimeler bilgisi.
2. Birleşik kelimelerin bilgisi.
3. Tek kelimelerle ilgili kurallar bilgisi.
4. Birleşik sözcüklerle ilgili kurallar bilgisi.
5. Doğru yazmayla ilgili kurallar bilgisi.
6. Doğru Okuma ile ilgili kurallar bilgisi.
7. Şiir bilgisi.

Aşağıdaki satırlarda, yukarıda belirtilen dalların her biri hakkında, geçtiği şekliyle kısa bir açıklama yapmak yerinde olacaktır.

Tek Kelimeler Bilgisi: Farabi'ye göre “Özel isimler, cinsiyet isimleri ve bir dilde yaygın olarak kullanılan sözcükler” dir(Melhem, 1996: 51). Başka bir deyişle, bunun sözlükte ve / veya bir eşanlamlı sözlüğünde bulunan sözcükleri ve anlamlarını inceleyen sözlükbilim bilimi olduğunu söyleyebiliriz.

Birleşik sözcükler bilgisi: Burada dilbilimsel kavramlardan ziyade felsefi kavramlar kullanılır. Yani Farabi'ye göre, anlamlı birimler oluşturmak ve sunmak için benzersiz bir düzende bir araya getirilen anlamlı birimler “tek kelimeler” kullanılarak uyumlu yapılarda cümle oluşumunu birleştirmek anlamına gelmektedir. Bu bizi, söz konusu bilimin edebiyat bilimiyle ilgili olabileceği sonucuna götürebilir, çünkü edebiyat temel olarak dili ve araçlarını alışılmadık (estetik) harmanlama ve kelime kullanımı yoluyla benzersiz, olağanüstü ve etkileyici bir etki yaratmak için kullanmakla ilgilidir.

Tek kelimelerle ilgili kurallar bilgisi: Farabi için bu, dil felsefesinin araştırma alanının tam merkesinde yer alan Filolojinin başlangıcıdır, çünkü esas olarak belirli bir dilde meydana gelen değişiklikleri -özellikle kelimelerinde / sözcüklerinde- takip eden sözdizimsel ve yapısal özelliklerine ek olarak tasvir etmek ve kaydetmekle ilgilidir.

Bu bilimin ana araştırma alanları aynı zamanda seslendirme, fonoloji, morfoloji ve fiillerin çekimleri bilgisini de içerir (Kelim). Farabi'nin Arap dilini ve tanımlarını birleştirirken eril ve dişil, tekil, ikil ve çoğul gibi özelliklerini düşündüğü açıktır.

Birleşik sözcüklerle ilgili kurallar bilgisi: Burada Farabi, iki ana araştırma alanı ile dilbilgisi bilimini ifade eder: Morfoloji ve sözdizimi. İlk olarak morfoloji bir değişiklik ima etmek için hecelerin türetilmesini veya hecelerin sonuna ve / veya isimlerinin ve fiillerin başlangıcına eklenilmesidir. Ayrıca bazı kelimelerin herhangi bir değişiklik olmadan kaldığı bazı vakaları ayırt etmekle de ilgilidir (mebni). Farabi Morfoloji bilimine “Atraf –Al-Nahiv” adını verir, bu da kelime türlerinin birbirinden nasıl ayırt edilebileceğini gösterir. Örneğin bir kelimenin, belirli olduğunu gösteren (ل) (el) önekini alması, bu ekin fiiller ile birleşmesi mümkün olmadığı için kelimenin bir isim olduğunu gösterir. Örneğin Arapçada (ولد) bir oğlan / (الولد) oğlan anlamına gelir

Sözdiziminin cümlelerde dilbilgisel işlevlerine göre kelimelere uygun son ekleri ve önekleri koymak için geldiğini belirtmektedir (iirab). Teorisini desteklemek için Arapça dilbilgisinden birkaç örnek belirtiyor. Bu bölümü bir kez daha, bu bilimin sözcükleri isimler (Asmaa), edatlar (Adawat) ve fiiller (kelim) kategorilerine

ayrılmasıyla ilgili olduğunu vurgulayarak ve onları anlamlı bir şekilde üretmek için belirli bir düzende birleştiren birbiriyle bağlantılı kurallar olduğunu vurgulamaktadır.

Tipik bir Aristoteles yaklaşımıyla, Farabi isme ve edata üçüncü bir kategori, yani fiil (kalima) ekler. Ona göre, bir fiil üç farklı bilgiyi ifade edebilmek içindir: basit bir birincil kavram, çift yönlü bir bağlantı ve bir vakit (ve dolayısıyla bir zaman). Bu nedenle, örneğe bakarsak: “Zayd yürüdü”, “yürüdü” fiili aşağıdakileri ifade eder: (i) birincil “yürüme” kavramı, (ii) bu kavramın Zayd kavramına bağlanması ve (iii) geçmiş zaman (Hodges ve Druart, 2019).

Doğru yazmayla ilgili kurallar bilgisi: Farabi, bir dil için yazma sisteminin altında yatan kuralları, yani belirli bir dilde ne yazılması gerekip ne yazılmaması gerektiği arasındaki sınırları belirler. Harfler, kelimelerde bir zorunluluktur ancak vokal fonemleri (Hereke) yani Arapça’da Fethe/üstün, damma/ötre, kesre/esre ve sükûn şeklinde yazıda göstermek zorunlu değildir. Sonrasında ise, yazı dilinde uzun yazılarda uyulması gereken kurallara geçer (Melhem, 1996).

Doğru Okuma ile ilgili kurallar bilgisi: Bu bölümde, Farabi doğru okuma kuralları ile ilgilenmektedir. Noktalama işaretinin rolünü okuyucu için vazgeçilmez bir araç olarak ileri sürer. Onun için, nokta, virgül, iki nokta üst üste işareti vb. noktalama işaretleri herhangi bir metinde okunmasını kolaylaştırmak için bir zorunluluktur.

Şiir bilgisi: Farabi, bu kısımda belagat ve şiirle ilgili çalışma alanlarını araştırmaya girişmiştir. Bu dal için endişe duyduğu alanı üç kısma böler. Birincisi, (Aruz) ölçü tekniğidir, öncelikle şiirsel diksiyon için gerekli olan farklı vezin sistemleriyle uğraşmakla ilgilidir. Burada, bu dilbilim alanının, değişik ritmik dizeler üretmek için çeşitli vurgulu ve vurgusuz hecelerin kombinasyonlarını açıklamanın yanı sıra, gruptama ve etiketleme ölçülerine adanması gerektiğini önermektedir.

Farabi, sınıflandırmasını oluştururken hem Arapça hem de Yunanca şiirsel geleneği ele almıştır. Bu dalın ikinci araştırma alanı Kafiye (Qafiyah), şiirlerde biten fonemlerin ve bitirme seslerini eşleştirerek seslerin nasıl bir kafiye üretmesi gerektiği üzerine yapılan çalışmadır (Melhem, 1985).

Farabi, bu çalışma alanını şiirin satır sayısı ve uzunluğu, tutarlılığı ve konuya uyumu gibi bazı estetik yönlerini içerecek şekilde genişletmektedir. Bu bilim dalı kontrol edilecek ve gözden geçirilecek sanatsal özellikleri de içerir.

Şiir altındaki üçüncü alan, kelimelerin ve imgelerin genel kullanımı ve istenen şiirsel etkiyi yaratmak için sanatsal kullanımlarıdır. Bu aşamada, yukarıda bahsedilenlerin hepsini dikkate alarak bir şiiri tam olarak iyi şiir veya kötü şiir olarak değerlendirebileceğine inanmaktadır.

1.3.2. Farabi'nin Dil ile İlgili Terminolojinin Sözlüksel Tanımlarının Bir Derlemesi

Bu bölüm içerisinde Farabi'nin çeşitli eserlerinde tanımladığı dil ile ilgili terminolojinin alfabetik bir derlemesi sunulmaya çalışılacaktır. Terimler, Dr Al Yasin'in Farabi: Fi Hududehi-we Rusumehi حدوده ورسومه başlıklı kapsamlı ansiklopedik çalışması (Al Yasin, 1985) tarandıktan sonra listelenmiştir. Farabi'nin dilbilimsel terminolojinin temellerini nasıl attığını daha yakından incelemek amaçlanmaktadır.

Kitapta listelendiği şekliyle Arapça Alfabetik Sırayla:

الاسم:

لفظ دال على معنى مفرد يمكن أن يفهم بنفسه وحده من غير أن يدل سببه على الزمن المحصل الذي فيه ذلك المعنى.

İsim:

Sadece kendi başına anlaşılabilen tek bir anlama, içerisinde bu anlamı taşıdığı herhangi bir zamana bağlı olmadan işaret eden terimlerdir. Ibaraa 139

الأسماء :

هي التي ينطوي فيها معنى الوجود الذي هو الرابط الذي يصير المعنى المحمول محمولاً على الموضوع.

İsimler:

Varoluşun anlamını taşıyan, yani amaçlanan anlamın öznde somutlaşmasını sağlayan bağdır (Mahdi, 1970: 81).

الألفاظ :

هي ما تدل على أجناس وأنواع وبالجملـة الكليات، ومنها دالة على الأعيان والأشخاص.

Lafızlar:

Lafızların bir kısmı, türler ve cinslere, özetle tümellere delalet eder, bir kısmı da eşya/nesnelere ve şahıslara delalet eder. El Huroof 139 (Mahdi, 1970: 139).

الألفاظ الدالة:

تتكون من ضربين: مفرد ومركب ; فالمفرد كالبياض والسواد والإنسان والمركب كقولنا: الإنسان حيوان.. والمركبة إنما تتركب من الأسماء والكلم والحروف، وتسمى الأقاويل.

İşlevsel Kelimeler:

Yalın ve bileşik şeklinde iki kategoriden oluşurlar: yalın kelimeler: beyaz, siyah, insan gibidir ve bileşik kelimeler ise daha önce değindiğimiz gibi: “İnsan bir hayvandır” şeklindedir. Bileşik lafızlar, fiiller ve edatlardan oluşur ve bunlara cümleler denir. Ihsaa 46 (Othman, 1949: 46)

الألفاظ المركبة :

وتكون على صنفين: أحدهما تركيبة تركيب إخبار، والآخر تركيبة تركيب اشتراط واستثناء وتقيد فالمركب ما يدل جزء منه على جزء من المعنى وتدل جملته على جملة المعنى.

Bileşik ifadeler \ cümleler:

Bunlar iki sınıftan oluşurlar: biri kompozisyon cümlelerinin yapısı, diğeri koşullu, dışlayıcı ve kısıtlama durumudur. Bir bileşik ifade için, onun bir parçası bütün anlamın da bir parçasını, bu birleşik ifadenin cümlesi de cümlelerin toplam anlamını gösterir. Ibara 139 (Bari, 1996: 139).

الألفاظ المفردة :

وهي ثلاثة أجناس: أسماء وكلم وأدوات. وكل واحد منها على حياله يشبه المعقول من غير تركيب ولا

تفصيل.

Tek kelimeler:

Bunlar üç kategoridir: isimler, fiiller ve edatlardır. Bunların her biri herhangi bir bükülme veya yapı sökümlü olmaksızın anlaşılabilir olana (maâkulat) benzer. Ibara 139 (Bari, 1996: 10).

الحرف:

صوت له فصل ما يحدث فيه بقرع شيء من أجزاء الفم من لهأة أو شيء من أجزاء الحلق أو من أجزاء الشفتين بعضاً من بعض، وفصولها التي يتميز بها بعضها عن بعض إنما تختلف باختلاف أجزاء الفم القارعة أو المقروعة.

Harf:

Ağızdaki, küçük dil, gırtlığın bir bölümü veya dudaklar gibi konuşma organlarının bir veya birkaçının hareketiyle üretilen, kendine has karakteristik özellikleri olan tek bir sestir. Konuşma özellikleri üreten konuşma organlarının farklılıkları ve sürtünmeli veya sürtünmesiz olması nedeniyle karakter özellikleri birbirinden farklıdır. Ibara 29 (Bari, 1996: 10).

الحروف :

هي من الألفاظ الدالة التي وضعت دالة على معانٍ.. وهذه الحروف منها ما قد يقرن بالأسماء ومنها ما قد يقرن بالكلم، ومنها ما قد يقرن بالمركب منهما.

Harfler:

Anlamları göstermek için konulan işlevsel kelimelerin kısaltmalarıdır. Bu harflerin bazıları isimlerle ilişkilendirilen bir şeyi, bazıları fiillerle ilişkilendirilen bir şeyi, bazıları da isim ve fiilden oluşan bileşik bir yapıyla ilişkilendirilen şeyi ihtiva edebilir. Al Alfaz 42 (Mahdi, 1968: 42).

هي التي لا يمكن أن يوجد بينها حد يجعل نهاية مشتركة لحرفين، ولا أن يوجد حرف واحد نهاية مشتركة لجزء في لفظة أو قول.

İki harfin arasında sonlarını aynı yapan hiç bir sınır yoktur. Aynı şekilde bir kelimenin ya da kelime gurubunun bir parçasının sonunu aynı yapan tek bir harf de yoktur. Ibara 29 (Bari, 1996: 29).

الحروف هي مادة اللفظ

الحروف منها مصوت ومنها غير مصوت، والمصوتات منها قصيرة ومنها طويلة؛ والمصوتات القصيرة هي التي تسميها العرب "الحركات". والحروف غير المصوتة منها ما يمتد بامتداد النغم، ومنها ما لا يمتد بامتدادها. والممتدة مع النغم هي مثل اللام والميم والنون والهمزة والعين والزاي، وما أشبه ذلك، وغير الممتدة مثل التاء والdal والكاف وما جانس ذلك.

Kelimelerin Yapıtışı Olan Harfler:

Harfler ünlüleri ve ünsüzleri içerir, ünlüler kısa ve uzun olanlara bölünür; Kısa ünlüler Arapların "harekeler" dediği şeydir. Bazı ünsüzler nağme ile beraber uzar, bazıları nağmenin uzantısı ile uzamaz. Nağme ile uzatılabilenler Lam (L), Mim (M), Nun (N), Hemze (A), 'Ayn (' A), Ze (Z) ve benzerleridir. Uzatılmamış olanlar. Te (T), Dal (D), Kef (K) vb. gibidir. Müzik 1072 (Ghattas ve Khashaba, Abdel Malek, 1967: 1072)

حروف الأسوار

هي: "كل"، و"ما"، و"بعض"، و"لا واحد"، و"ليس كل".

Niceleyiciler

Bunlar: "hepsi", "ne", "bazıları", "hiç kimse" ve "hiç biri", dir. Adela 107 (Bari, 1996: 107)

حروف السؤال:

هي حروف كثيرة منها "ما" و"أي" و"هل" و"لم" و"كيف" و"كم" و"أين" و"متى". وهذه، وجل الألفاظ قد تستعمل دالة على معانيها التي للدلالة عليها وضعت منذ أول ما وضعت، على معان آخر على اتساع ومجازا واستعارة.

Soru kelimeleri:

Bunlar "ne", "hangi", "-mı/-mi", "ne için", "neden", "nasıl", "ne kadar", "nerede" ve "ne zaman" gibi birçok kelimedir. Bu kelimeler ve bunların çoğunluğu, başlangıçta konulduğu orijinal anlamlarının işlevleri olarak kullanılabilir. Bunun yanında bir metaforu veya anlam açılımını belirtmek için de kullanılabilirler. Al Huruf 164 (Mahdi, 1970: 164).

الحروف المضمنة:

هي التي تقرر أبداً بالشيء الذي قد وثق بوجوده أو بصحته فيدل على أن تالياً ما لازم له مثل "لما

وإذ."

Dahil Edilen Edatlar

Onlar her zaman doğru ve güvenilir olduğu kanıtlanmış bir şeyle ilişkilendirilenlerdir. Bu nedenle hepsinde "...dığında" ve "zira" gibi gelmesi gereken bir takipçiyi işaret ederler. Al Huruf 54-55 (Mahdi, 1970: 54-55).

الحروف المعجمة:
هي التصويّنات الأول

Sözlüksel Harfler

Bunlar ilk fonemlerdir. Al Huruf 137 ((Mahdi, 1970: 43).

حروف النسبة:
هي حروف "من" و"عن" و"على" و"في" وسائر الحروف التي تشاكلها.

Nispet Edatları:

Bunlar, "den-dan", "tarafından-hakkında", "üzerinde-üstünde", "de...,...e" edatları ve diğer tüm benzer edatlardır. Al Huruf 83 (Mahdi, 1970: 83).

الحروف الوجودية:
هي ثلاثة: "لماذا" وجود الشيء، و"بماذا" وجوده و"عن ماذا" وجوده. فأما حرف "ماذا" وجوده فالذي يدل عليه حد الشيء- وهو ماهيته ملخصة..و"ماذا" وجوده و"بماذا" وجوده يجتمعان في الدلالة على سبب واحد، أشتراط في "ماذا" وجوده أن يكون في الشيء و"بماذا" وجوده يطلب به الفاعل والحافظ والماهية.

Varoluşçu edatlar:

Üç tane vardır: "neden" bir şey vardır, "ne ile" vardır ve "ne için" vardır. "Ne" vardır edatına gelince, bir şey tanımı ile gösterilir- bu da onun sadece özüdür. Varlığın var olması tek bir sebebe delalet ettiğinde "Ne" vardır edatı ile "ne ile" vardır edatı birleştirilir. Özellikle "ne" vardır edatı herhangi bir şey hakkında olabilirken "ne ile" vardır edatı bir faili ya da özneyi, bir koruyucuyu ve bir özü gerektirir. Al Huruf 205 (Mahdi, 1970: 205).

الصوت الإنساني:
هو الذي يستعمل في الدلالة على المعاني المعقولة وبه تقع المخاطبات.

İnsan sesi:

Akledilebilirleri (Al maâkulat) belirtmek için kullanılan ve iletişimin gerçekleştirildiği şeydir. Müzik 47 (Ghattas & Khashaba, Abdel Malek, 1967: 47).

الصيغ:
هي ماهية نوع نوع التي نسل عنها بحرف "كيف" في نوع نوع.

Biçimler:

Kelimenin çeşidinin ne türden bir çeşit olduğunu bulmak için "nasıl" edatıyla soru sorarız. Harf 197

علم اللسان:

هو حفظ الألفاظ الدالة عند أمة ما، وعلم ما يدل عليه شيء منها وعلم قوانين تلك الألفاظ.

Dilbilim:

Belli bir ulusta mevcut olan işlevsel kelimelerin hafızası, bu kelimelerin bu hafızada ne anlama geldiğinin bilgisi ve bu kelimeleri yöneten yasaları bilmektir. Ihsaa 45 (Othman , 1949: 45).

قوانين الألفاظ المفردة:

هي التي تبحث في الحروف المعجمة عن عددها ومن أين يخرج كل واحد منها في آلات التصويت، وعن المصوت منها، وعما يتركب منها في ذلك اللسان، وعما لا يتركب، وعن أقل ما يتركب منها حتى يحدث عنها لفظة دالة وكما أكثر ما يتركب، وعن الحروف الثابتة التي لا تتبدل في بنية اللفظ عند لواحق الألفاظ من تثنية وجمع وتذكير وتأنيث واشتقاق وغير ذلك. وعن الحروف التي بها يكون تغاير الألفاظ عند اللواحق، وعن الحروف التي تندغم عندما تتلاقى.

Tek kelimelerin yasaları:

Bunlar, kelimelerin sözlüksel girişlerini, sayılarını ve her birinin eklenme mekanizmasında üretildiği yerleri, ünlülerini ve bu dilde onlardan ne inşa edilip edilmediğini araştıran yasalardır. Anlamlı ve işlevsel bir kelimenin meydana geldiği ve daha fazlasının nasıl oluşturulabileceği en küçük birimlerini araştırırlar. İkillik, çoğulluk, erilleme, dişileştirme, türetme vb. hallerde son ekleri etkilemesi durumunda kelimenin yapısında değişmeyen kök harfleri araştırırlar. Ayrıca, ekler eklendikten sonra heterojenliğe sebep olan harfler ve yakınsama sırasında girintili harfler hakkında araştırma yaparlar. Ihsaa 47-48 (Othman, 1949: 47-48)

القول:

يعني به، على المعنى الأعم، كل لفظ كان دالاً أو غير دال... ونعني به على المعنى الأخص كل لفظ دال، كان اسماً أو كلمة أو أداة... هو الذي يدل على القول المركوز في النفس... والقول مركب من ألفاظ... (وهو) غير النطق.

Söz:

En genel manada, söz ile işlevsel olsun ya da olmasın, her kelime kastedilir. Biz ise özel anlamda söz ile bir işlevi olan her kelimeyi kast ederiz. Bu kelime, bir isim, bir fiil ya da bir edat olsun fark etmez, o nefiste yer etmiş olan söze delalet eder. Bu sözler kelimelerin birleşimidir telaffuzların değil. El Huroof 63-64 (Mahdi, 1970: 63-64).

الكلم:

هي التي يسميها أهل العلم باللسان العربي الأفعال.

Fiiller:

Onlar Arapça dil bilginlerinin fiiller dedikleri şeylerdir. Al-Alfaz 41(Mahdi, 1968: 47-48).

الكلمة:

لفظة دالة بتواطؤ، تدل -مع ما تدل عليه- على زمان...هي دائما فيها دليل ارتباط محمول بموضوع، إما بالقوة وإما بالتصريح.

Fiil:

Bu, kendi göstergesiyle birlikte- zamanı gösteren tek odaklı bir ifadedir. Potansiyel olarak ya da ifade yoluyla, özne ile yüklem arasındaki bağlantının her zaman bir kanıtını taşır. Şarhul-Ibaraa 33 (Stanely, 1971: 33).

المحمول:

هو إما لفظ يدل على معنى، وإما معنى يدل عليه لفظ ما، وكل معنى يدل عليه لفظ فهو إما كلي وإما شخصي.

هو ما يكون اسماً كقولنا: الإنسان حيوان- وهو الخبر. وقد يكون كلمة وهي (التي) تسمى عند نحوي العرب الفعل كقولنا: الإنسان يمشي. والكلمة منها ما يدل على الزمان الماضي.. والمستقبل والحاضر. إن المحمول لا يخلو من أن يكون كلمة أو اسماً. فإن كان كلمة فقد جمعت أمرين أحدهما المحمول والآخر ارتباط المحمول بالموضوع، فإن كان المحمول اسماً فإن الاسم ليس يصير محمولاً على اسم أو يرتبط بكلمة وجودية فيكون المحمول حينئذ إما معرفاً ذات الموضوع أو يكون في موضوع.

Yüklem:

Ya bir anlamı gösteren bir kelime ya da bir kelime ile gösterilen bir anlamdır ve bir kelime ile gösterilen her anlam ya evrensel ya da kişiseldir.

Daha önce örnek verdiğimiz gibi bu bir isim olabilir: İnsan bir hayvandır- burada yüklem haberdır. Ya da Arapların gramerinde söylendiği gibi bir fiil olabilir, şu şekilde söylediğimiz gibi: İnsan yürür. Bu filler geçmiş, gelecek ve şimdiki zamanları gösterebilir.

Yüklem şüphesiz bir isim ya da bir fiilden başka olamaz. Eğer bir fiil ise, bu fiil cümlede iki işlev görür: biri cümlelerin yüklemi ikincisi bu yüklem cümlelerin konusuyla bağlantısı. Eğer yüklem bir isim ise, isim bir isme iliştilirmez veya bir kopula(bağlayıcı) ile ilişkilendirilmez. Bu durumda yüklem, bir özne tanımlayıcısı, belirleyicisi veya bir öznedir. Ibaraa 33 (Bari, 1996: 33)

المعاني:

هي صنفان: صنف هي المعاني المحمولة، وصنف يقع عليها الحمل هي الموضوعات التي تحمل على تلك المعاني.

Anlamlar:

Bunlar iki kategoridir; birincisi yüklem anamları diğeri ise atıfın düştüğü anamlar, onlar bu anamları taşıyan öznelerdir. Şarhul-Ibaraa 152 (Stanely, 1971: 53).

المعاني الكلية:

هي التي شأنها أن تحمل على أكثر من واحد.

Evrensel anlamlar:

Bunlar birden fazla şeye atıfta bulunabilecek anlamlardır. El Alfaz 59 (Mahdi 1968: 59).

المعاني المشتركة:

هي التي تشترك في اسم واحد، فمنها ما هي صفة في ذلك الاسم المشترك، ومنها ما لها نسب متشابهة إلى أشياء كثيرة، ومنها ما ينسب إلى أمر واحد على الترتيب، وذلك إما أن تكون رتبته من ذلك الواحد رتبة واحدة، وإما أن تكون رتبته منها متفاضلة بأن يكون بعضها أقرب رتبة إليه وبعضها أبعد منه.

Müşterek Anlamlar:

Bunlar aynı ismi paylaşan farklı anlamlardır. Bunların bazıları bu ortak isimde farklı şekilde sıfat olurlar, bazıları da bu ortak ismin birden fazla şeye işret eden parçalarına işaret ederler ve bazıları da tek bir işlevin/olayın farklı derecelerine

işaret eden anlamlardır. Bu derecelendirme durumunda bu anlamlar ya sadece o işlevin/olayın tek bir derecesine işaret ederler ya da bir derece farklılığına işaret ederler ki bu da ya diğer anlamdan daha yakın ya da daha uzak bir anlama işaret etmesidir. El Huruf 160 (Mahdi, 1970: 160).

المعنى:

اسم دال على شيء.

Anlam:

Bir şeyi gösteren bir isimdir. El Huroof 166 ((Mahdi, 1970: 166).

معنى الاسم:

تصور يعم ما هو موجود وما هو غير موجود، وينبغي أن يعلم إما باسم آخر وإما بقول. وظاهر أن ما يعرف معنى اسمه باسم آخر أو بقول فإن ذلك الشيء متصور بأعم ما يمكن.

İsmin Anlamı:

Neyin var olduğuna ve neyin var olmadığına dair bir algıdır. Ya başka bir isim ya da bir ifadeyle bilinmelidir. Anlamın başka bir ismin veya bir ifadenin anlamıyla tanımlanan, mümkün olan en genel şekilde algılanmasıdır.

المقاطع:

أصغر الأجزاء التي يمكن أن نقدر بها الألفاظ، والمركب منها أعظم منها- فهذه الأشياء في الألفاظ مثل الأذرع في الأطوال.

Heceler:

Onlar kelimeleri tartabileceğimiz en küçük parçalardır, bileşik formları onlardan daha büyüktür- kelimelerdeki bu benzeri şeyler uzunluklardaki kollar gibidir.

المقترن:

أمر يأتلف من معنيين، أحد المعنيين هو الذي دل عليه الجزء الذي هو الموصوف. والمعنى الآخر هو الذي دل عليه جزء القول الذي هو الصفة.

Bağlam:

İki anlamdan oluşan bir konudur. Anlamın biri mevsuf denilen ve açıklanan kısma işaret eden anlamdır. Diğer anlam ise, ifadenin kendisine işaret eden anlamdır ki o sıfat görevi görür. Al Alfaz 57 (Mahdi, 1968: 57).

المقطع:

هو مجموع حرف مصوت وحرف غير مصوت، فإنه متى أخذ شيء منه جزءا لإسم مفرد لم يكن دالاً على جزء المعنى الذي دل الإسم على جملته، لكنه يكون حينئذ كحرف واحد، فلذلك جعله صوتاً فقط.

Hece:

Bir ünlü ve bir ünsüz harfin bir araya gelmesiyle oluşur. Çünkü tek heceli bir ismin bir parçası olarak ondan bir şey çıkarıldığında geriye kalan o ismin tam anlamının bir parçasına delalet etmez, O yüzden tek bir harf gibidir. Dolayısıyla tek bir sestir. Ibaraa 49 (Bari, 1996: 49).

المقولات:

هي قوانين المفردات من المعقولات والألفاظ الدالة عليها.

Kategoriler:

Bunlar akledilirlerin her birinin ve onların delalet ettiği anlamların kanunlarıdır. Ihsaa 70 (Othman, 1949: 70).

النحو:

هو الذي ينظر فيما يخص لسان تلك الأمة وفيما هو مشترك له ولغيره لا من حيث هو مشترك له ولغيره لا من حيث هو مشترك لكن من حيث هو موجود في لسانهم خاصة.

Dilbilgisi:

Belli bir ulusun dili ile ilgili her şeyi ve onunla diğer diller arasında ortak olan şeyleri araştıran bilimdir. Bu ortaklıktan kasıt diller arasında neyin benzer veya neyin benzer olmadığı anlamında değil, tüm dillerin kökeninde neyin var olup neyin olmadığını açıklama anlamındadır. Ihsaa 61,62 (Othman, 1949: 61-62).

صناعة تفيد العلم بصواب العبارة والقدرة عليها...بحسب عادة أهل ما.

Belli bir ulusun alışkanlıkları doğrultusunda doğru ifade bilgisini ve bunun için yetkinlikleri destekleyen bir disiplindir. El Alfaz 43 (Mahdi, 1968: 43).

النطق:

يقال على ثلاثة معانٍ: أحدهما القول الخارج بالصوت، وهو الذي به تكون عبارة اللسان عما في الضمير. والثاني القول المركوز في النفس، وهو المعقولات التي تدل عليها الألفاظ. والثالث القوة النفسانية المفطورة في الإنسان التي بها يميز التمييز الخاص بالإنسان دون ما سواه من الحيوان، وهي التي بها يحصل للإنسان المعقولات والعلوم والصنائع وبها تكون الروية وبها يميز بين الجميل والقبيح من الأفعال.

Telaffuz:

Üç anlama gelmektedir: Bunlardan ilki, zihinde olanın kelimler aracılığıyla ifade edildiği dış sestir. İkincisi, akledilirlerin kelimelerle aracılığıyla nefsin kendisine ifade edildiği iç sestir. Üçüncüsü ise insanda doğuştan var olan psikolojik güçtür. Bu güç sayesinde insan, başka hiçbir hayvanın yapamadığı insana özgü ayırt etmeyi yapar. Bu sayede akledilirleri, ilimleri ve hünelerleri elde edebilir. Bu güçle İnsan İradeyi kazanabilir ve fiillerde iyiyi kötünden ayırt edebilir. İhsaa 62,63 (Othman , 1949: 62-63).

وهو ما يدل على ذات الفصل وهي القوة التي بها يعقل الإنسان، ويدل على فعل هذه القوة ويدل أيضا على النطق باللسان.

Bu anlamda telaffuz, aynı zamanda insanın kendisiyle akledebileceği ve en temel farkı olan gücüne, bu gücün fiiline ve aynı şekilde dil ile konuşmasına işaret eder. İbaraa 34 (Stanely , 1971: 34).

1.4. FARABİ VE MANTIK

Farabi ansiklopedik kabul edilebilecek kadar geniş bilgiye sahip Müslüman filozoflardan biridir. Farabi, İslam felsefesinde mantık biliminin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde önemli bir etken olmuştur. Aslında onu diğer tüm bilimleri düzenleyebildiği için reisül-ulum olarak adlandırdı. Arapçada "Mantiq" olarak مَنْطِقُ "Nutq" konuşma ve النَّفْسُ النَّاطِقَةُ "Annafs- u- Natiqa" konuşan nefis kelimesi ile aynı kök harflerinden kaynaklanmaktadır. İbn Sina da kendi bilimleri için değil, diğer bilimleri anlamının bir aracı olduğu için, Mantığa tüm bilimlerin hizmetçisi olarak yer vermiştir. Ölçek bilimi 'Mizan ilmi' olarak da adlandırılır, çünkü tüm kanıt ve ispatlar bununla tartılır.

İslam dünyasında mantık çalışmaları, Aristoteles'in eserlerinin Arapçaya çevrilmesiyle başlamıştır. Öte yandan, Mantık alanındaki ilk sistematik Müslüman filozof olarak İbn Sina kabul edilir. İbn Sina, Mantık'ın dikotemik konularını çok iyi kavrayıp irdeleyebilen güçlü analitik zihinsel yetenekleriyle biliniyordu. Farabi için mantık hem bir sanat hem de bir sistemdi.

Kitabu-al-Burhan adlı kitabında, Farabi bize şunları söylüyor:

"Herhangi İki sanat veya bilim, konularının (mawdū ') farklı olmasından dolayı birbirinden ayrılır. Konuları özdeş ise, o zaman bu sanatlar veya bilimler bilim aynıdır; eğer konuları farklıysa o zaman farklıdır. Bu konular ya sadece özellikleri (aḥwāl, tekil hal) bakımından farklıdır ya da bizzat konuların kendisi farklılık gösterir." (Fakhry , 1986: 19).

Dolayısıyla, yukarıdaki tanımından, bir sanatın veya bilimin, bazı varlıkları incelediği ve bu varlıklara bazı özellikler atfettiğini anlayabiliriz. Farabi, Al Huruf kitabında 11-18 numaralı bölümlerinde yer alan (Mahdi, 1970: 52), “mantık sanatı ve doğa, siyaset, matematik ve metafizik bilimleri” gibi birçok konuda bilimi veya sanatı tanımlamayı taahhüt eder. İlk adım, konularını tanımlamaktır. Bütün bu durumlarda, “birincil konular” birincil kavramlardır (Al Huruf 66). Örneğin, matematikte birincil kavramları nicelik açısından diğer özelliklerinden soyutlayarak inceliyoruz (Al Huruf (15) 67.19-68. 5) (Mahdi, 1970: 68)

1.5. FARABİNİN İSLAM FELSEFESİ VE ETKİLERİ: İBN-MEYMUN

Farabi'nin felsefesinin, onun adımlarını takip eden ve düşüncelerinden ve teorilerinden açıkça etkilenen çok sayıda filozof üzerinde dikkate değer bir etkisi olmuştur. Bu filozoflardan biri Maimonides veya İbn Meymun (8/1135موشيه بن ميمون 1204-) şüphesiz orta çağda vizyon sahibi bir düşünür ve üretken bir yazar idi. İbn Meymun'un felsefesi ve onun teolojik temelleri, kendisinden önceki büyük filozoflar olan Aristoteles, Gazali (1058-1111), Farabi (870-950), İbn Sina (980-1037) ve İbn Rüşd'ün (1126-1198) etkisi içinde değerlendirilebilir.

30 Mart 1135 tarihinde Kurtuba'da (Córdoba) doğdu. İslâmî literatürde adı genellikle Mûsâ b. Meymûn veya kısaca İbn Meymûn şeklinde anıldığı gibi Mısır'da kaldığı süre içinde Yahudi cemaatinin liderliğini yaptığından kendisine “Reîs” de

denilmiştir; Fransızca kaynaklarda Maïmonide, İngilizce ve Almanca kaynaklarda Maimonides diye geçer. Yahudi literatüründe ise “Rabbi Moşeh ben Meymon” olarak bilinir (Wilkinson, 1936: 63).

İbn Meymun, Kurtuba’da kültürlü ve asil bir Yahudi aileye mensuptu. Endülüs kökenlerine sadık kaldı. Endülüs’te ilahiyat okudu ve öncülerinin İslam Felsefesi alanındaki eserlerini keşfetmeye hevesliydi. Böylelikle Müslüman düşünürler topluluğu içinde saygın bir statü kazanmayı başardı. Eserlerini Arapça olarak İbrani alfabesini kullanarak yazması da bunun bir kanıtı olarak gösterilmektedir. Hayatının çoğunu, felsefi kimliğinin şekillenmeye ve tanınmaya başladığı Eyyubiler döneminde Mısır ve Kuzey Afrika’da geçirdi.

Bu çerçevede İbn Meymun’un büyüdüğü Arap İslam ortamından dışardan etkilendiğini ve kendisini bir düşünür ve filozof olarak yerleştirmeye başladığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Özellikle Farabi’den etkilendiğine dair bir dizi kanıt vardır. Onun felsefi/teolojik meseleleri ele aldığı ve 1197 yılında yazılan Delâletü’l-hairîn adlı eser, öğrencisi Yosef ben Yehuda İbn Şim’on’a gönderdiği mektuplardan oluşmaktadır (Meral, 2017: 85). Bu eserde İbn Meymûn Ebu Nasr ismiyle Farabi’ye (ö. 950), Ebu Bekir es-Saiğ ismiyle İbn Bacce’ye (ö. 1138) ve tabip Zekeriya er-Râzi’ye (ö. 925) ismen atıfta bulunmaktadır. Bu mektupta İbn Meymûn, özellikle Farabi’den övgü ile bahsetmektedir (Fakhry, 2002: 75).

...Genel olarak sana diyeceğim şu ki; mantık çalışmaları ile ilgili âlim Ebu Nasır el-Farâbî’nin kaleme aldığı şeylerin dışında bir şey ile meşgul olma! Çünkü genel olarak yazdığı her şey ve özel olarak da Kitâbu Mebâdii’l-Mevcudât [es-Siyâsetu’l-medeniyye] adlı eserinin tamamı kusursuzdur. Bir insan da onun sözlerini kolayca anlar ve bilgilenir çünkü o büyük bir bilgedir. Benzer şekilde Ebu Bekir b. es-Saiğ de büyük bir filozof ve bilgedir...(Meral, 2017: 97-98).

İbn Meymûn’un Farabi’nin eserlerinden doğrudan alıntılar yapması, söz konusu mektupta onun eserlerinin okunmasını önemle tavsiye etmesi ve pek çok yerde Farabi’nin ifadelerine benzer ifadeler serdetmesi, İbn Meymûn’un Farabi’ye ne kadar önem verdiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde bu durum, İbn Meymûn’un Farabi’den ne ölçüde etkilendiğinin ve onun fikirlerinden ne ölçüde istifade ettiğinin de göstergesidir. Çünkü İbn Meymûn, Farabi’nin sadık bir takipçisidir (Akdağ, 2020: 365).

Farabi'nin İbn Meymun üzerindeki etkisi, üç ana kaynaktan açıkça görülebilir. İlki, İbn Meymun'un mektuplarında Al Farabi'nin adının doğrudan geçmesidir. İkinci kaynak ise, çeşitli yazılarında Farabi'den söz eden ve ona "kusursuz" olarak atıfta bulunan ifadelerin bulunmasıdır. Burada İbn Meymun'un önemli eseri "el-Makala Fi Sınâ-et el-Mantık"ı kesinlikle değinmemiz gerekir. Risalenin XIII. bölümünde, İbn Meymun'un şu ifadeleri dikkat çekicidir: "Ebû Nasr el-Fârâbî der ki: "Arap dilinde şu şekilde ittifak edilmiştir ki her irabı "ötre" olan isim mantıkçıların "düz isim", her irabı "üstün" ve "esre" olan isim mantıkçıların "eğik isim" dedikleridir." İşte bu Ebû Nasr'ın sözüdür." (Türker Küyel, 1959). Mubahat Türker Küyel'in hem Farabi hem de İbn Meymun üzerine yaptığı çevirilere ve karşılaştırmalı çalışmalara göre, iki filozof arasındaki yakın ilişkiyi ve Farabi'nin İbn Meymun'un Mantık ile ilgili terminolojiyi inşa etmesini nasıl doğrudan etkilediğini görebiliriz. Prof. Türker Küyel bunu şu şekilde açıklamaktadır: "Fakat asıl, büyük tercüme faaliyetinden sonra Aristoteles'in mantığını şerhleriyle, büyük ve küçük muhtasarlariyle İslâm âleminde yerleştiren Fârâbî'nin İbn-i Meymûn üzerinde yapmış olduğu tesiri, cümlelerine varıncaya kadar, doğrudan doğruya gösteren bir vesika ortaya çıkmış ve İbn-i Meymûn'un Fârâbî'nin mantık sahasındaki değeri hakkındaki sözleri teyit edilmiş" (Türker Küyel, 1959).

Son olarak ve en önemlisi, Tanrı, ilahi sıfatlar, peygamberlik, Tanrı'yı idrak etme konularında insanın yetersizliği, Faal Akıl'ın dinî literatürde melek olarak adlandırıldığı gibi konularda önemli felsefi konuları ele alırken, her iki filozof arasında da kolaylıkla fark edilebilecek ortak düşünce akışları rahatlıkla görülebilir. İlgili metinlerde görüldüğü üzere İbn Meymûn önemli ölçüde Farabi ile benzerlikler göstermektedir. Tüm bunlar dikkate alındığında İbn Meymûn'un, -Griffel'in ifadesiyle- "İslam Düşüncesi'nin bir tilmizi" olduğu ve Farabi'nin görüşlerinden önemli ölçüde etkilendiği rahatlıkla söylenebilir (Akdağ, 2020 içinde: 369).

Tarih boyunca, insan kültürünün gelişmesi ve medeniyetlerin gelişmesi, farklı milletler, diller ve dinler arasında karşılıklı ve verimli iletişime dayanmaktadır. Bu nedenle, çeviri hareketleri ve bilginin orta doğudan batıya ve tersi yönde aktarılması, insanlık tarihinde bilgi ve felsefenin büyümesini sağlamada muazzam bir etkiye sahip olmuştur. Bir medeniyet ve kültürde doğan bilgi, doğduğu yerde kalmayıp çeşitli vasıtalarla diğer medeniyetlere ve kültürlerle yolculuk yapmıştır. Bu bilgi ve

hikmet, önce Grekçeden Arapçaya yapılan çeviriler vasıtasıyla İslam kültürüne intikal etmiş ve Müslümanların düşünce ve kültür serüvenine önemli katkılarda bulunmuştur. Müslümanların ürettiği bilgi ve kültür de hem Latin Batı dünyasını hem de Yahudi dini geleneğini etkilemiştir. İşte Farabi'nin İbn Meymûn'a etkisi de bu bağlamda değerlendirilebilir (Akdağ, 2020: 370).

İKİNCİ BÖLÜM

NOAM CHOMSKY

Noam Chomsky'nin dilbilim üzerine çalışması, çeşitli dilbilim teorilerinin gelişmesi ve mevcut şekline ulaşması için yolu açan diğer dilbilimcilerin önceki girişimlerine hızlı bir şekilde göz atmadan tek başına ele alınamaz. Bu amaçla, alandaki en etkili isimlerden birine ve dilbilim alanına büyük katkıları olan ve özellikle dilin evrenselliği konusundaki öncü fikir olan orta çağ İngiliz filozofu Roger Bacon'a (1219/20- yaklaşık 1292) ışık tutmak akıllıca olacaktır.

Roger Bacon, aynı zamanda deneycilik ve doğa üzerine yaptığı değerli çalışmaları ile tanınan Katolik keşişiydi. Bu şekilde, bilimsel yöntemi savunan en eski Avrupalılardan biri olarak kabul edilebilir. Aristoteles çevirilerinde Müslüman İbn-i Haytham'dan (Alhazen) etkilenmiştir (Bacon, 2012). Burada Bacon'un Müslüman filozofların eserlerine ve onların tercüme eserlerine özel bir ilgi gösterdiğini görebiliriz. Çeviri hareketinin gelişmesinde Arap dilinin rolüne dikkat etti. Müslüman filozofların adımlarını takip ederek Chomsky gibi sonraki modern Batılı filozofların da aynı şeyi yapmasının yolunu açmıştır. Bacon'un erken dönem dilbilimsel ve mantıksal çalışmaları *Gramere Genel Bakış (Summa Grammatica)*, (Roger, 1902), *Summa de Sophismatibus et Distinctionibus* ve *Summulae Dialectices* veya *Summulae super Totam Logicam*'dir.

Örneğin, bazı eserlerinde: Yunanca ve İbranice Dilbilgisi (*Grammatica Graeca ve Hebraica*), "Gramerin Kullanışlılığı Üzerine" (*Opus Majus Kitabı III*) ve Felsefe Çalışmaları Özeti'nde Bacon, akademisyenlerin birkaç dil konusunda yetkin olması gerektiği gerçeğini vurgulamaktadır (Hovdhsugen, 1990). Burada onun, dilin evrenselliğine olan erken ilgisinin temellerini görebiliriz. Bacon'un, çağının bilim ve din dilleri olan Arapça, Yunanca, İbranice ve Latinceye ilgisi göz ardı edilemez.

Bacon'un dilbilimsel çalışmasında kendini farklı dillerin gramerlerini ayrı ayrı incelemeye tam olarak adanmış değildi. Bununla birlikte, bunları karşıt gramerler olarak Latinceyi etkileyen veya Latince metinleri doğru bir şekilde anlamak için gerekli olan yönlerini ele almak istiyordu. "Latince konuşanların yararına Yunanca dilbilgisini anlatmak istiyorum" şeklinde ifadeleri vardır (Hovdhsugen, 1990).

Bu nedenle, Bacon'un bu konudaki çalışmasının, özellikle Genel Bakıştaki Pasajlar ve Yunanca dilbilgisini dikkate alırsak, tüm insan dillerinin altında yatan evrensel bir dilbilgisinin erken bir girişimi olarak sayılabileceğini rahatlıkla görebiliriz. Ona göre Dilbilgisi tüm dillerde bir ve aynıdır, ancak her birinde tesadüfen değişiklik gösterebilir.

2.1. HAYATI VE DİLBİLİM ALANINDAKİ ÇALIŞMALARI

Avram Noam Chomsky, Amerikalı bir dilbilimci, filozof, bilişsel bilim adamı, tarihçi ve sosyal bir üstad'dır. 7 Aralık 1928'de Philadelphia'da Yahudi göçmeni olarak doğdu (Britannica, 2018). Dilbilim alanında, bazen Ferdinand de Saussure ile birlikte 'modern dilbilimin babası' olarak da adlandırılan dikkate değer bir figür olduğu bilinir. Yazıları geniş, zengin düşünce ve bilim alanlarını kapsar, ansiklopedik karakteri modern düşünce tarihinde kendine özgü yerini ortaya koyuyordu. Bilişsel bilimlerin kurucu ortağıdır ve analitik felsefe alanına büyük katkıları vardır. Dilbilim, siyaset, savaş ve kitle iletişim araçları gibi alanlarda 100'den fazla kitabın yazarıdır.

Chomsky orta sınıf bir Yahudi ailede dünyaya geldi. Babası Ze'ev "William" Chomsky ve annesi Elsie Simonofsky, Yahudi göçmenlerdi (Barsky, 1997). Philadelphia'ya taşındıktan sonra William, Cemaat Mikveh İsraël dini okulunun müdürü oldu ve Gratz College fakültesine katıldı. İnsanları, "düşüncelerinde iyi entegre, özgür ve bağımsız olmaları, dünyayı iyileştirme ve geliştirme konusunda endişe duymaları ve hayatı herkes için daha anlamlı ve değerli hale getirmeye istekli olmaları için eğitmeye büyük önem verdi" (Barsky, 1997). Bu oğlu tarafından benimsenen ve daha sonra şekillendirilen bir görevdi. Annesi Elsie, Belarus doğumlu bir öğretmen ve aktivistti.

Noam, ailesinin ilk çocuğuydu, 1934 yılında doğumundan altı yıl sonra, kardeşi David doğdu ve her ikisi de tipik Yahudi olarak büyüdü. Noam Çocukken, uysal olan kardeşi David'in aksine çok rekabetçiydi. Noam deneysel bir ilkokula gitti. Chomsky bağımsız Deweyite Oak Lane Country Day (Lyons, 1978: 9) Okulu'na katıldı. Erken yaşta, analitik ve entelektüel becerileri ortaya çıkmaya başladı. Noam Chomsky, babasının öğretmenlik yaptığı okula da gitti.

İlk makalesini 10 yaşında İspanyol İç Savaşı (McGilvray, 2014: 4) sırasında Barselona'nın düşüşünden sonra faşizmin yayılması üzerine yazdı ve 12 ya da 13 yaşından itibaren anarşist siyasetle kendini özdeşleştirdi (Barsky, 1997: 15-17). Daha sonra anarşizmi keşfini, onu Stalinizm'i ve diğer Marksizm-Leninizm (Sperlich, 2006: 16-18) biçimlerini eleştiren “şanslı bir kaza” (Barsky, 1997: 17-19) olarak nitelendirdi.

Noam okumayı çok severdi. 13 yaşlarındayken, yeni kitaplar okumak ve oradaki topluluklarla sosyalleşmek, yaşam hakkında daha fazla bilgi edinmek için kütüphaneleri keşfetmek ve ziyaret etmek için New York'a tek başına seyahat ederdi. İnsanlarla olan bu etkileşimleri, politika ve ekonomi gibi çeşitli konularda onlarla yaptığı tartışmaları, zihinsel kapasitesini güçlendirdi. Bilgi almak için istekliydi ve yeni bilgi aramak için çeşitli gezilere gitmekten kaçınmazdı.

Chomsky'nin asıl görevi 16 yaşındayken 1945 yılında Pennsylvania Üniversitesi'nde genel bir eğitim programına katıldığı zaman başladı. Orada Felsefe, mantık, ve dilleri araştırdı ve Arapça öğrenmeye birincil ilgi duydu. (Barsky, 1997: 19). Dikkat çekici entelektüel merakından ötürü genç hevesli Noam'ı, yeni dil eğitimi ve dilbilgisi deneyimlerine başlayacağı yeni ve temel bir yola sürüklendiği görülebiliyordu. Bu, kesinlikle dilbilim alanına yadsınamaz katkıların temel taşları olan uzun ve verimli akademik kariyer yolundaki ilk adımlarıydı.

Pennsylvania Üniversitesi'nde Noam çok mutlu değildi ve hatta onu Dilbilim dalında ikna eden Rus doğumlu dilbilimci Zellig Harris⁴ ile tanışana kadar okulu bırakmayı bile düşünmüştü. Harris'ten etkilenen Noam'ın coşkusu yeniden canlandı ve sonuç olarak, daha sonra yüksek lisans tezi için geliştirdiği "Modern İbranice Morphophonemics" (Sperlich, 2006: 32) başlığı altında dilbilimi alanında lisansüstü tezini bitirdi.

Noam, akademik kariyerine 1951'den 1955'e kadar Harvard Üniversitesi'nde devam etti. Filozof Willard Van Orman Quine'nin⁵ orada olması nedeniyle Harvard'a katılmaya teşvik edildi. Quine ile birlikte, Oxford Üniversitesi'nden ziyaretçi

⁴ Zellig Sabbettai Harris (23 Ekim 1909- 22 Mayıs 1992) etkili bir Amerikalı dilbilimci, matematiksel sözdizimcisi ve bilim metodoloğuydu. Başlangıçta bir Semitikçi, en iyi yapısal dilbilim ve söylem analizindeki çalışmaları ve dilde dönüşümsel yapının keşfi ile tanınır (Matthews, 1999: 112).

⁵ Willard Van Orman Quine analitik gelenekte, "yirminci yüzyılın en etkili filozoflarından biri" olarak tanınan Amerikalı bir filozof ve mantıkçıydı (O'Connor ve Edmuand, 2003).

akademisyen olarak gelen İngiliz J.L. Austin,⁶ Noam Chomsky ve akademik yolculuğu üzerinde büyük bir etkiye sahip diğer bir filozoftur. Harvard'da dilbilim alanında çalışmaya devam etti ve daha sonra yayınlanacak olan doktora tezine hazırlandı. O yıllarda Harvard'daki ünlü 'Dostlar Derneği'nin bir üyesiydi.

1952'de Chomsky ilk akademik makalesi Sözdizimsel Analiz Sistemleri'ni, bir dilbilim dergisinde değil, Sembolik Mantık Dergisi'nde yayınladı (Sperlich, 2006: 34). Pennsylvania Üniversitesi'nden ayrı geçen dört yıldan sonra, 1955 yılında, daha sonra bu başlıkla doktora derecesini de aldığı “dönüşümsel dilbilgisi” çalışmalarına devam etmek için oraya geri döndü. Tezi daha sonra 1975'te ünlü kitabı Dilbilimsel Teorinin Mantıksal Yapısı'nın bir parçası olarak yayınlandı (Chomsky, 1975).

Chomsky, sözdizim teorisinin Yönleri (1965) (Chomsky, 1965), Üretken Dilbilgisi Teorisindeki Konular (1966) ve Kartezyen Dilbilim: Akılcı Düşünce Tarihinde Bir Bölüm (1966) (Chomsky, 1966) dâhil olmak üzere on yıl boyunca dilsel fikirlerini (Barsky, 1997: 103) yayınlamaya devam etti. Dilbilim ve genel dilbilgisi alanındaki çalışmaları, ilerleyen yıllarda giderek daha fazla uluslararası tanınırlık kazandı. Çalışmaları üniversiteler tarafından ödüllendirildi ve onurlandırıldı. Ayrıca çok sayıda fahri doktora da aldı. Akademik kariyerine devam etti ve Cambridge Üniversitesi, Columbia Üniversitesi (Woodbridge Dersleri) ve Stanford Üniversitesi gibi birçok üniversitede halka açık konferanslar verdi.

1970'ler ve 1980'lerin sonlarında, Chomsky dilbilimsel yayınlarını, eleştirmenlerine de cevap verecek şekilde gramer teorisini güncelleyerek, önceki çalışmalarını genişletti ve netleştirdi. Bu arada konferanslarında, seminerlerinde ve röportajlarında siyasi görüş ve düşüncelerini geniş ölçekte ifade etmeye devam etti. Bu görüşlerin bir kısmı popüler değildi, özellikle de İsrail'in bazı siyasetlerini kınamakla ilgili olanlar onun birçok kişi tarafından çok eleştirilmesine neden oldu. Ancak aktivist çalışmalarına devam etti ve genel olarak hümanist, savaş karşıtı tutumuna sadık kaldı. Aynı zamanda dünya çapında azınlıkların ve insan haklarının ciddi bir savunucusuydu. Tüm uluslararası arenalarda yaptığı konferanslar boyunca bunu ifade etmeye devam etti.

⁶ John Langshaw Austin (26 Mart 1911- 8 Şubat 1960), İngiliz dil filozofu ve sıradan dil felsefesinin önde gelen savunucusuydu, belki de en iyi konuşma eylemleri teorisini geliştirmek için bilinir (Warnock, 1969: 3).

Chomsky ciddi bir demokrasi destekçisiydi ve medyanın insanların yaşamlarında oynadığı rol üzerinde önemle durmaktaydı. Seçkin kültürel zekanın karar alma sürecine dahil edilmesi çağrısında bulundu ve medyanın insanlar üzerindeki kontrolünü reddetti. Dünyanın çeşitli yerlerine yaptığı yolculuklar boyunca demokrasiyi benimsedi, terör ve savaşa karşı durdu. Aslında siyasi hayatı ve aktivizmi, farklı bir araştırma konusu olabilecek sayısız öykü ve örneklerle oldukça zengindir. Bu nedenle, politik aktivist değil dilbilimci Noam Chomsky'ye daha fazla odaklanarak bu çalışmanın ana konusuna sadık kalmaya çalışacağız. Bundan sonraki başlıklarda, Dilbilim üzerine olan çalışmalarını, evrensel Gramer ve Dönüşümcü Genel Gramer konusundaki yenilikçi teorilerini vurgulayarak inceleyeceğiz.

2.2. CHOMSKY VE EVRENSEL DİL BİLGİSİ TEORİSİ

Chomsky'nin dilbilimsel kuramlarının temelini tam olarak kavramak için, ilk olarak düşüncelerinin merkezinde yer alan Biyolinguistik'e bakmak akıllıca olacaktır. Peki Biyolinguistik nedir? Biyolinguistik, biyoloji ve onunla birlikte ortaya çıkan dilin paralel evrimi çalışması olarak tanımlanabilir. Oxford sözlüğünün tanımladığı şekliyle, "Tekil uyum ile Dilin biyolojik ve evrimsel temelini incelemesi; bir bireyde veya ırkta biyolojik ve dilsel faktörler arasındaki ilişki" şeklinde özetleyebiliriz (Lexico, 2019).

Dilin oluşumuna dair açıklamalarında biyoloji, dilbilim, psikoloji, matematik ve nörolinguistik gibi çeşitli alanlardan yararlandığı için oldukça disiplinler arasıdır. Bu alan ilk olarak Arizona Üniversitesi Dilbilim ve Bilişsel Bilimler profesörü Massimo Piattelli-Palmarini⁷ tarafından tanıtıldı. İlk olarak 1971'de Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde (MIT) uluslararası bir toplantıda tanıtıldı. Biyolinguistik'in ana fikri, dil ediniminin biyolojik olarak kısıtlanmış olmasıdır. Bu fikir, Chomsky ve Lenneberg'in⁸ (Lenneberg, 1967) 1960'larda Dil Edinme Cihazı'nı (LAD) önerdiğinde savundukları dilin doğuştan geldiğine dair görüşlerini desteklemektedir.

⁷ Professor of Linguistics and Cognitive Science: Linguistics, Cognitive Science & Psychology at the University of Arizona. <https://massimo.sbs.arizona.edu/>

⁸ Eric Heinz Lenneberg (1921 Eylül 19- 31 Mayıs 1975) özellikle doğuştanlıklarına kavramının anlamında, dil edinimi ve bilişsel psikoloji konusunda fikir öncülüğünü bir dilbilimci ve nörolog idi (Lenneberg, 1967)

Biyolinguistik fikirler, bir zamanlar popüler davranışçı paradigmanın, dilin uyarıcı-tepki etkileşimleri yoluyla edinildiği düşüncesine meydan okudu. Chomsky'nin yeni nativist (doğuştan) teorisi, Rasyonel düşüncenin felsefi okulu ile uyumludur ve Tabula rasa veya 'Boş levha' fikrini destekleyen Ampirizm ilkelerine de ters düşmektedir.

Biyolinguistik teorisinin tohumlarını Darwin'in çalışmalarına ve onun evrim teorisine kadar kolayca izleyebiliriz. Darwinizm aslında birçok dilbilimciyi kendi dil çalışmalarını tamamen farklı bir perspektiften ele almalarına ilham kaynağı olmuştur. İnsan ırkının evrimine paralel bir ilerleme olarak biyoloji yoluyla insan dilinin evrimi hakkında sorular sormaya da teşvik etmiştir. Dilbilimciler artık aşağıdaki gibi sorulara yanıt bulmakla ilgileniyorlardı: "i) Bireylerin evrim geçirdikçe seçilim gibi bir şeye maruz kalıp kalmadıkları ve ii) seçilim, insanlarda ifade edilen dilin gücünün üretilmesinde nasıl bir rol oynadı ve eğer öyleyse, seçimin bu gücün ortaya çıkışından birincil derecede sorumlu olup olmadığı veya sadece katkıda bulunan birkaç nedenden biri mi olduğu?" (Radick, 2002: 8)

Biyolinguistikçiler, dilin doğuştan gelen ve genetik olarak evrimleşebileceği ve insan ırkı biyolojik olarak geliştikçe kendini geliştirebileceği argümanını savundular. Biyolinguistik'in temsil edilen ilk örneklerini 1821 yılına, Alman dilbilimci August Scheilurer'in Darwin'in evrim teorisine dayalı dilin evrimini savunan görüşlerine kadar geri götürebiliriz. Darwin ve destekçileri "dil ve türlerin evrimi arasında genişletilmiş bir analogi çizmişlerdi, her alanda temel ilkeler, geçiş ve harmanlama ve varyasyonun varlığına dikkat çekiyorlardı ve her bir gelişimin bir mücadele sürecinde nasıl yavaş yavaş ilerlediğine dikkat çekiliyordu" (Plotkin, 1997).

1960'lardaki bu tür düşünceler ile Chomsky, sözdizimi Kuramının Yönleri adlı eserine giriş yaptı ve burada dilin kökeni hakkında temel sorular sundu. Dilin doğuştan geldiğini ve insan beyninde bulunan biyolojik olarak belirlenmiş bir kapasitenin ürünü olduğunu öne sürdü. Burada Evrensel Gramer teorisinin, tohumlarını hayata geçirmeye başladığını görebiliriz. Chomsky üç temel soruyu (Freidin, 2012) akılda tutarak başladı; 1. Dil bilgisi neyden oluşur? 2. Bu bilgi nasıl edinilir? 3. Bu bilgi nasıl kullanılır? Bu soruların cevapları daha sonra kendisi

tarafından ortaya konulduğu tescil edilen “üretken dilbilgisi”, “yetkinlik” ve “performans” şeklindeki önemli dilbilimsel terimlerde; bulunmaktadır.

Chomsky, dile yaklaşımında bir Nativistti.⁹ İnsan dilinin içsel özelliğinin gücünü vurgularken sözdizimsel dilin kısmen doğuştan geldiğini belirtir. Buna göre Chomsky, dilin insan türünün benzersiz bir evrimsel gelişimi olduğunu savunmaktadır.

2.3. EVRENSEL DİLBİLGİSİ TEORİSİ (UG): “İNSAN DİLİNİN ÖZÜ”

Nativizm ve Biyolinguistik fikirlerinden etkilenen Noam Chomsky, dilin evrenselliği hakkındaki tartışmalı teorisini başlatmaya hazırdı. Soru burada kendini gösteriyor: hangi dil? ve 'Evrensel' kelimesi ile tam olarak ne kastedilmektedir? Chomsky'ye göre Evrensel dilbilgisi (UG) şu şekilde tanımlanabilir: "Genetik temelli dil fakültesinin teorisidir" (Chomsky, 2017). Başka bir deyişle, "UG'nin temel önermesi, duyuşal deneyimlerden bağımsız olarak belirli bir yapısal kurallar setinin insanlar için doğuştan gelen bir şey olmasıdır. " (Chomsky, 2010: 145). “Psikolojik gelişim sürecinde alınan daha dilsel uyaranlarla çocuklar, UG'ye uyan belirli sözdizimsel kuralları benimserler". (Chomsky, 2010: 146). Yukarıdaki tanımlardan Chomsky'nin tek bir dile hitap etmediğini anlayabiliriz; aksine dil edinmenin kökenlerinin genelleştirilmesini hedefliyordu. Burada hangi dilin sorusuna güvenle "Herhangi bir dildir" şeklinde cevap verebiliriz.

Evrensel dilbilgisi terimi bazen 'zihinsel dilbilgisi' olarak adlandırılır. Bunun arkasındaki temel sebep, onunla diğer dilbilimcilerin, tarihte farklı dönemlerde dilbilimi içerisinde sayılan diğer dilbilgisi türleri arasında açık bir ayrım yapmaktır. Diğer dilbilgisi türleri; kuralcı dilbilgisi, tanımlayıcı dilbilgisi ve pedagojik dilbilgisidir. Aşağıdaki satırlarda, her birinin ve onların ayırt edici özelliklerinin kabaca bir tanımını vermemiz yerinde olacaktır. Bu karşılaştırma, bir zamanlar sakin, rahatsız edilmemiş bu Ampirizm havuzuna atılan büyük bir kaya gibi, ortaya çıkan yeni teorinin anlaşılmasına nasıl daha fazla ışık tuttuğunu görebiliriz.

⁹ İnsan yeteneklerinin ve gelişim süreçlerinin doğuştan gelen ve sıkı bağlandığını iddia eden bir dizi teori. Bu teoriler, başlangıçtaki dil edinimi ile en yakından ilişkili gelişim süreçleri hakkındaki inançları bildirir. (Litchfield, ve Lambert, 2011).

2.3.1. Kuralcı Dilbilgisi

Dilsel yönerge veya Kuralcı dilbilgisi, “dilin tercih edilen” veya “doğru kullanımını tanımlayan kurallar oluşturma girişimidir” (Crystal, 2008: 384). Kurallar, yazım, kelime bilgisi kullanımı, cümle oluşumu, sözdizimsel yapılar, telaffuz ve anlam gibi dilin çeşitli yönlerini kapsamaktadır. Bu kurallar, dilin saflığını bir taraftan korumak ve dilin bozulmasına neden olabilecek dilsel yanlış kullanımlardan uzak tutmak için koruyucu bir girişimle genellikle kuralcı dilbilimciler tarafından savunulur ve tescil edilir. “Bu tür normatif yargılar bazı kullanımların yanlış, mantıksız olduğu, iletişimsel etkiye sahip olmadığı veya estetik değerinin düşük olduğu şeklinde hükümlere götürür.” (Edwards, 2009, 259).

Kuralcı yaklaşımı destekleyenlerin bazıları, bunu belirli bir bağlamda veya kayıta belirli bir dil kullanımı yöntemini zorunlu kılmak için etkili bir araç olarak görmektedir. Diğerleri ise, belirli bir dilde standartları işaretleme girişimi olduğuna inanırlar, bu nedenle onu belirli bir toplulukta standart dil ideolojisini sürdürmek için kurucu bir unsur olarak etiketlemeyi daha kolay ve etkili hale getirirler (Mooney ve Evans, 2018: 8).

Kuralcı dilbilgisinin herhangi bir dil için standardizasyon sürecinin en üst seviyesi olduğunu kavrayabiliriz. Öte yandan, sosyal olarak tercih edilen dil biçimlerini tanımlamanın açık bir yolu olması göz ardı edilemez. Bununla birlikte, dilin kuralcı niteliği, bu dilin bulunduğu kültür ve toplumla ilgili diğer özellikleri de kapsamak durumundadır. Bu yaklaşımdan yana olmayan insanlar, kuralcı dilbilgisinin özünde kültürene bağımlı ve politik olarak hareket ettiğini iddia ederler, ve bu nedenle tarafsızlığa sadık kalamadığını düşünürler.

Kuralcı dilbilgisinin ortaya çıkmasının arkasındaki nedenlere bakarsak, gelişimini yöneten iki önemli faktörü kolayca bulabiliriz. Birincisi, devletin standart dilini korumak için dilde kurallar dizgesini kullanan siyasi otoritesidir; bu, resmi dil olarak tüm resmî törenlerde ve yazışmalarda kullanılmasını sağlamaktır ve bu standartlardan herhangi bir sapma, iletişimsizlikle sonuçlanabilir, hatta sosyal ve ekonomik ilerlemeyi tehlikeye atabilir. "Hükümet bürokrasisi, işlevsel sürekliliği güçlendirmenin bir aracı olarak kuralcılığa yönelir. Bu tür kuralcılığın ilk örneklerini Eski Mısır'a kadar geri götürebiliriz. O dönemde bürokratlar Mısır hiyerogliflerinin

Orta Mısır Krallığı'ndaki kullanımını standart olarak koruyarak Batlamyos dönemine kadar kullanmışlardır." (James, 1999: 6).

İkinci faktör, dini pratiklerini yürütmek ve dini metinleri yorumlamak için tarih boyunca o dili kullanan dini kurumlardır. "Okuryazarlık ve alfabeleştirmedeki erken tarihsel eğilimler çeşitli dini kurumların etkisiyle yakından ilişkiliydi. Batı Hristiyanlığı Latin alfabesini, Doğu Ortodoksluğu Yunan ve Kiril alfabelerini yaymıştır. Yahudilik İbrani alfabesini, İslam Arap alfabesini kullandı. Hinduizm ise Devanagari yazıtlarını kullandı" (Diringer, 1996: 15). Bazı geleneklerde, öngörülen yazımlara ve telaffuzlara sıkı sıkıya bağlı kalmak büyük bir manevi öneme sahipti ve hala da öyledir. İslami adlandırma anlayışı ve selamlamalar, manevi olarak tatmin adına dilsel kuralcılığın en kayda değer örnekleridir.

2.3.2. Tanımlayıcı Dilbilgisi

Kuralcılığın aksi görüşlerine rağmen dile tanımlayıcı yaklaşım ondan daha az popüler değildir. Betimsel dilbilgisi şu şekilde tanımlanabilir; "Betimsel dilbilgisi terimi, bir dilde dilbilgisi yapılarının nesnel ve yargılayıcı olmayan bir tanımını ifade eder. Bu, bir dilin yazı ve konuşmada gerçekte nasıl kullanıldığının bir incelemesidir. Betimsel dilbilgisi konusunda uzmanlaşmış dilbilimciler, kelimelerin, deyimlerin, cümlelerin ve cümlelerin kullanımının temelini oluşturur." (Nordquist, 2019). Veya O'Grady'nin tanımladığı gibi; "... Bu, dilbilimcilerin bir sistemi diğerine tercih etmek için değil, insan dilbilimsel yeteneklerini ve bilgilerini tanımlamaya çalıştıkları anlamına gelir. Diğer bilimsel disiplinlerde de paralel bir bakış açısı benimsenir. Tüm bilim adamlarının ilk kaygısı, onları değiştirmeyi amaçlamaksızın gözlemledikleri gerçekleri tanımlamak ve açıklamaktır" (O'Grady, 1996: 6).

Betimsel dilbilgisi dile gerçekçi (realist) bir yaklaşımdır. İnsanların dillerini gerçekte nasıl kullandıklarını ve farklı bağlamlarda farklı iletişim amaçları için nasıl kullandıklarını açıklar. İlk bakışta, tanımlayıcı dilbilgisi dilin doğruluğunu tartmak için pek de güvenli olmayan bir araç gibi gelebilir. Bununla birlikte daha derin bir bakışla, herhangi bir topluluktaki konuşmanın temel özelliklerini belirlemenin aslında önyargısız bir araç olduğunu görebiliriz.

Dilbilim çalışmaları alanında yapılan akademik çalışmaların çoğu betimsel yaklaşımı izlemektedir. Bu, nesnel doğası gereği, gerçekleri önceden varsayılmış varsayımlar veya öznel değerlendirmeler olmadan, oldukları gibi tanımlamaktır. Modern tanımlayıcı dilbilim, Leonard Bloomfield (Stern, 1983: 25) ve diğerlerinin çalışmalarında örneklendiği gibi, dilde yapısal bir yaklaşıma dayanmaktadır.

Aşağıdaki örnekte, kuralcı ve tanımlayıcı dilbilgisi arasındaki farkı gösterebiliriz. Şu cümleye bir göz atalım; "Bu gece hiçbir şeyi yiyor değilim". "Tonight I ain't eating nothing." Tipik bir tanımlayıcı dilbilimci, bu cümlede yanlış veya 'dilbilgisi kurallarına aykırılık' bulamaz, çünkü gönderen ile aynı dili paylaşan alıcı tarafından tam olarak anlaşılacak açık bir fikri açıkça ifade eder. Öte yandan, kuralcı dilbilimci bu tür 'dilsel olarak topal bir cümle'ye doğrudan saldırılarına başlayacaktır. "am not" kelimesi için bir argo olan "ain't" kelimesiyle başlamak, kuralcı dilbilimciler ve sözdizimsel kuralların deforme olarak kullanımı tarafından değerlendirilir. Doğru form 'am not' olmalıdır. Cümledeki ikinci dilsel deformasyon çift negatif "ain't, nothing" de görülebilir. Başka bir deyişle, kuralcılara göre 'doğru' cümle; "I am not eating anything" olmalıdır. Açıklayıcı bir gramer yaklaşımı, ifadenin arkasındaki anlam anlaşılabilirdiği sürece her iki ifadenin de eşit derecede geçerli olduğunu söyler. "Kuralcı bir gramer, hangi ifadenin doğru veya başka bir şekilde tercih edilebilir olduğunu belirlemek için her iki ifadenin arkasındaki kuralları ve düzenleri analiz edecektir. İngiliz dilbilimci Larry Andrews, çoğu dilbilimsel tanımlayıcı dilbilgisi olmasına rağmen, birçok devlet okulu öğretmenin kuralcı olma eğiliminde olduğuna inanmaktadır." (Andrews, 2006: 6).

Bu da bize tanımlayıcı yaklaşımı dile uyarlamanın getirebileceği zorluklar hakkında önemli bir soru sormamıza neden oluyor. O'Grady bu konu hakkında şunları söyler: "Kuralcılığı reddetse de modern dilbilimsel analiz, yazma ve konuşmada açık ifadenin önemini inkâr etmez. Bu tür beceriler eğitimciler arasında oldukça haklı bir endişe konusudur. Ancak, bu alanlarda ortaya çıkan zorluklar, tipik olarak, dil bilgisinin kendisinde bulunan herhangi bir kusurdan değil, dil bilgisinin tutarsız veya dikkatsiz kullanımından kaynaklanır." (O'Grady, 1996: 6).

Peki, belirli bir toplulukta kullanılan dilin doğasını belirlemek için tanımlayıcı yaklaşımı nasıl güvenilir tutabiliriz? Bu sorunun cevabı, açıklayıcı yaklaşımın güvenilirliğini korumak için belirli koşulları ortaya koyan birçok

dilbilimci tarafından yaygın olarak kabul edilen ve çoğunlukla desteklenen bir öneri ile sağlanmıştır:

Bir dil tanımı, aşağıdaki tanımlayıcı dilbilim amaçlarından birini veya daha fazlasını gerçekleştirirse tanımlayıcı olarak sayılır:

1. Söz konusu dilin sesbiliminin bir tanımı.
2. O dilin morfolojisinin tanımı.
3. O dilin sözdiziminin açıklaması.
4. Sözcük türetmenin tanımı.
5. En az bin giriş içeren kelime dağarcığı belgesi.
6. Birkaç orijinal metnin çoğaltılması (O'Grady, 1996: 7).

2.3.3. Pedagojik dilbilgisi

Hem kuralcı hem de tanımlayıcı dilbilgisinden farklı olan pedagojik dilbilgisi, ikinci bir dilin öğrencilerine hitap eden dilbilgisi türüdür. Pedagojik dilbilgisi temel olarak belirli amaçlar için bir dil öğrenmeye çalışan dil öğrencilerinin ihtiyaçları ile ilgilidir. Şu şekilde tanımlanabilir; "... Dil öğrencilerine yönelik gramer analizi ve öğretimidir. Buna gramer öğretimi de denilir." (Nordquist, 2019: 15). Bu nedenle, bu tür dilbilgisinin hem tanımlayıcı hem de kuralcı dilbilgisinin bir karışımı olduğu söylenebilir. Her ikisinin niteliklerini birleştirir. Dilin ortak ve yaygın olarak kabul gören kullanımının kapsamlı bir tasvirini takiben, yabancı öğrencinin söz konusu dili öğrenmesi için gerekli kuralları belirler ve tanımlar; "Pedagojik dilbilgileri tipik olarak, kesin, tutarlı, teknik olmayan ve birikimli kurallar gerektirir." (Odlin, 1994: 19).

"Pedagojik dilbilgisi, dilbilim, psikoloji ve ikinci dil edinimi teorisi gibi çeşitli alanlarda çalışarak, genellikle ikinci dil öğrencilerinin ihtiyaçları için tasarlanmış dilbilgisel analiz ve öğretimi gösteren melez bir yapıya sahiptir. Genişletilmiş görüşüne göre, dikkatli ve zaman alıcı disiplinler arası çalışma gerektiren öğretmen adına karar alma süreçlerini içerir. Bu süreç, öğretmenlerin dilbilgisi öğretimi hakkındaki bilgilerinden, inançlarından, varsayımlarından ve tutumlarından etkilenir." (Livia, 2006: 29).

Noam Chomsky, dil edinimine dair ampirik açıklamadan memnun değildi. Buna karşı önemli argümanlarından biri 1980'de ortaya attığı “uyaranın yetersizliği” “Poverty of the Stimuli (POS)” görüşüydü. "Uyaranın yetersizliği" (POS), çocukların dilin her bir özelliğini elde edebilmesi için dilsel ortamları içinde yeterince zengin verilere maruz kalmadıkları yönünde dilbilimcileri arasında tartışmalı bir tezdır. Bu, dilin yalnızca öğrenilerek kazanıldığı şeklindeki ampirik görüşe aykırı bir delil olarak kabul ediliyordu." (Marilyn, 2007: 1). Chomsky, dil edinimini dış uyaranlarla sınırlama fikrine ikna olmamıştı. Chomsky için, dil edinimi, uyaranlara verilen cevapların bir envanterini geliştirmeye indirgenemez, çünkü herkesin ürettiği her cümle tamamen yeni bir kelime kombinasyonu olabilir. Konuştuğumuzda, sonsuz sayıda daha büyük yapı- cümle oluşturmak için sınırlı sayıda unsur- dilimizdeki kelimeleri- birleştiriyoruz; diyerek şöyle devam etti: "İddia, çocukların bir dil öğrenirken duydukları cümlelerin, dilin gramerine girmek için gerekli bilgileri içermediğidir" (Chomsky, 1980: 161).

Chomsky'nin görüşüne göre, çocukların dilin karmaşık işlemlerine bu kadar kolay hâkim olmalarının nedeni, dillerinin gramerini geliştirmede onlara rehberlik eden belirli ilkeler hakkında doğuştan bilgi sahibi olmalarıdır. Başka bir deyişle, Chomsky'nin teorisi, dil öğrenmenin beynimizin belirli dil yapıları için sahip olduğu bir yatkınlıkla kolaylaştırılmasıdır.

Chomsky'nin teorisinin geçerli olması için dünyadaki tüm dillerin belirli yapısal özellikleri ve ortak karakteristikleri paylaşması gerekir. Gerçekten de Chomsky ve onun gibi diğer üretken dilbilimciler, dünyadaki 5000 ila 6000 dilin, çok farklı gramerlerine rağmen, aslında bir dizi sözdizimsel kural ve ilkeyi paylaştıklarını gösterdiler. Tüm diller kelime kategorilerine sahiptir; isimler, fiiller, belirleyiciler... vb. Tüm dillerin negatifleri, soruları ve şartları vardır. Tüm diller tekil ve çoğul (birden fazla) kavramına sahiptir. Önceki örneklerde Evrensel dilbilgisi UG'sinin bu ortak özelliklerinden birkaçını göstermek için kabaca bahsedilmiştir.

Bu dilbilimciler “evrensel dilbilgisi”nin doğuştan geldiğine ve insan beyninin nöronal devresinde bir yere gömüldüğüne inanırlar. Bu, çocukların akıllarına gelen tüm cümlelerden sadece beynin devrelerinde kodlanmış “derin yapıya” uyanları seçmelerinin nedeni olarak kolayca açıklanabilir.

O halde evrensel dilbilgisi, bir cümlemin doğru oluşturulup oluşturulmadığına karar vermemize izin veren bir dizi bilinçdışı kısıtlamalardan oluşur. Bu yüzden bir cümlemin yanlış olabileceğini, diğerinin sadece 'doğru' olduğunu 'hissederiz'. Dil'in beynimizde hangi yapıların kabul edildiğini ve hangi dilde kullanılmadığını gösteren bir pusula gibi çalıştığı süreçtir. Bu zihinsel dilbilgisi tüm diller için aynı değildir. Burada, bu özellik anadil için oldukça geçerli olabilir ve doğuştan anadiline sahip olan kişiler bu özelliği bilinçsizce kullanırlar, ikinci dil öğrenenlerinin dil kullanımlarını doğrulayan kuralları kavramak için biraz çaba sarf etmeleri gerekecektir. Ancak Chomsky teorisyenlerine göre, herhangi bir dilde, bazı cümlelerin diğerleri değilken doğru olarak algılanma süreci evrenseldir ve anlamdan bağımsızdır.

Chomsky, UG'nin son derece basit ve soyut olabileceğini, örneğin sadece sembollerini belirli bir şekilde birleştirmeye onun adlandırdığı şekliyle "iç içe geçirme"ye (merge) yarayan bir mekanizma olabileceğini söyler. Noam Chomsky'nin (1999) ifade ettiği gibi, bu 'iç içe geçirme' "iki özdeşimsel A ve B nesnesini alan ve yeni $G = \{A, B\}$ nesnesini oluşturan özyinelemeli bir sistemin vazgeçilmez bir işlemidir" (Chomsky, 1995: 156). Aşağıdaki alıntı Chomsky'nin yukarıda önerilen dar anlamdaki UG'de "UG" terimini kullanmadığını göstermektedir:

"Birleşmenin UG'nin içine girdiği sonucu, bu tür yinelemeli jenerasyonun FL'ye (dil yeteneği) özgü olup olmadığını veya diğer sistemlerden uygun olup olmadığını gösterir." (Chomsky, 2007: 156).

Başka bir deyişle, birleşme UG'nin bir parçası olarak görülür, çünkü dilin olduğu gibi evrensel olmasına neden olur, çevrenin bir parçası değildir veya genetik ve çevreden bağımsız genel özellikler değildir. Birleştirme, dile özgü ya da Chomsky'nin önerdiği gibi, matematiksel düşüncede bir örnek olarak kullanılıp kullanılmadığı evrensel dilbilgisinin bir parçasıdır.

Aşağıdaki satırlarda, Evrensel dilbilgisi teorisinin gerçekte neyle ilgilendiğini gösterilmeye çalışılacaktır. Bu amaçla Chomsky'nin teorisinin merkezinde yatan üç ana düşünce türünü vurgulamaya çalışacağız.

Her şeyden önce bu konu, Chomsky'nin pragmatik yeterlilik dediği 'dil kullanımının kurumsal düzenlemelere göre uyarlayabilme yeteneğiyle ilgili değil,

‘dilbilgisel yeterlilik’ dediğimiz konuşmacının eldeki dilsel araçlara yönelik niyet ve amaçlarıyla ilgili olan dil bilgisi yeterliliği ile ilgilidir (Chomsky, 1980: 225).

Bunu daha iyi anlamak için 'yetkinlik ve performans' terimlerine ve bunların teori ile ilişkili çağrışımlarına daha yakından bakabiliriz. Yetkinlik bilinçsiz bir dil bilgisidir. Her birimiz ana dili veya ikinci bir dili olduğu için kendi dilinde yetkinliğe sahibiz. Kişinin dili istediği gibi kullanmasına izin veren şeydir. Ayrıca bazen gramer yeterliliği veya ‘Ben-Dil’ (I-Language) olarak da adlandırılır.

Noam Chomsky ve diğer dilbilimciler tarafından kullanılan dilbilimsel yetkinlik, değerlendirici bir terim değildir. Aksine, bir kişinin sesleri ve anlamları eşleştirmesine izin veren doğuştan gelen dil bilgisini ifade eder. Sözdizimi Teorisi'nin Yönleri (1965) başlıklı eserinde Chomsky: "Böylece, yetkinlik (konuşmacı-konuşmacının kendi dil bilgisi) ve performans (somut durumlarda dilin gerçek kullanımı) arasında temel bir ayrım yaparız." (Chomsky, 1965: 156). Bu temelde, insanların dili nasıl kullandığı konusunda karar veremeyiz ve onları dili bilmemekle suçlayamayız. Dilin bazen dil kullanıcıları tarafından yaşandığı hatalar veya dil kaymaları, 'yeterlilik' değil, 'performans'ın açık örnekleridir.

Aynı dilden iki kullanıcıyı karşılaştırsak, dil kullanımlarındaki farklılıkları açıkça tespit edebiliriz. Chomsky'nin yetkinlik ve performans arasında yaptığı ayrıma göre, her iki kullanıcıyı da değerlendirmek için, ikisinin de aynı şekilde dil konusunda yetkin olduğunu, ancak yetkinliklerini kullanma konusunda mutlaka eşit derecede becerikli olmadığını söyleyebiliriz. Dil kullanma ölçüsü. "Dilsel yeterlilik dil bilgisini oluşturur, ancak bu bilgi saklıdır. Bu, insanların, seslerin, kelimelerin ve cümlelerin birleşimini yöneten ilke ve kurallara bilinçli erişimlerinin olmadığı anlamına gelir; ancak onlar bu kural ve ilkelerin ne zaman ihlal edildiğini farkedip kabul edebilirler." (Fernández, Cairns ve Eva, 2010, 2011).

Yetkinlik ve performans arasındaki bu ayrım, ünlü İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'un çalışmalarını akla getiriyor. Genel Dilbilim Kursunda (1916) de Saussure, iki benzer terim tanıttı; Langue (Dil) ve Parole (söz). Dilbilimsel bilgiyi veya dilbilimsel kuralları yöneten bilinçaltı sistemini ' Langue/ dil' ile kastediyordu. Öte yandan, 'Parole/söz' konuşma ve yazma gibi dilin işlevsel biçimlerinin fiili üretimidir. Bazı dilbilimciler, Langue-parole (De Saussure, 2011).

ilişkinin, dil veya altta yatan dilbilgisini buzdağının altta yatan görünmeyen kısmı, parolenin yalnızca görülebilen kısmı şeklinde tasvir ederler.

Chomsky'nin UG teorisinin merkezinde yer alan ikinci ana fikir, dilbilgisinin Evrensel dilbilgisinden sonra geldiği iddiasıdır. Chomsky (1982), kuralların aslında Evrensel Dilbilgisi ilkelerinin ve belirli parametrelerin ayarlanma şeklinin sonuçları olduğunu zarif bir şekilde göstermektedir. Bir dilbilgisi, kural olarak temsil edilebilecek parametrelerin değerlerinin bir özelleştirilmesinden oluşur, ancak bunlar ikincil öneme sahiptir. Burada dilbilgisi kurallarının Evrensel dilbilgisinden sonra geldiği gerçeğini göz ardı edemeyiz. Bu, bir şekilde dili nasıl kullandığımızı önceden belirleyen temel, rasyonel sistemli olarak çalışan bir mantık biçimi olarak kabul edilebilir. Bu fikir dil ve mantık arasındaki ilişkinin araştırıldığı bu çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınacaktır.

Üçüncü fikir çekirdek ve çevresel dilbilgisidir. İki terim doğrudan çocuğun dil edinimi ile bağlantılıdır. Her ikisi de farklı düzeylerde dil edinimi ve kullanımını temsil eder (Chomsky, 1965) Çekirdek dilbilgisi, çocuğun dilini öğrenirken edindiği kurallar dizisi olarak tanımlanabilir. UG'ye göre zihnimizin çerçevesini oluşturan bazı evrensel ilkeler ve parametreler vardır. Bu çerçevenin yardımıyla bir çocuk dilini geliştirir.

Çevresel dilbilgisinin aksine, çocuk tarafından ana dilinde temel kurallar olarak öğrenilmeyen kurallarda temsil edilir, bunlar benzersiz olan, periferik (çevresel) olarak bilinen ilkelerdir.

Chomsky, bir dildeki her cümle için iki temsil seviyesine -derin bir yapı ve bir yüzey yapısı- sahip olduğu fikrini kabul eder. Derin yapı, bir cümle için çekirdek anlamsal ilişkilerini temsil eder ve bu nedenle yüzey yapısında dönüşümler yoluyla tasvir edilir. Chomsky, bundan böyle, dillerin derin yapıları arasında önemli benzerlikler olması gerektiğine ve bu yapıların, yüzey yapıları tarafından gizlenen tüm diller için ortak olan özellikleri ortaya çıkaracağına inanıyordu.

Ona göre, çocuğun UG yardımıyla bir dilde keşfettiği kurallar, dilin temel dilbilgisini oluşturur. Ancak, tüm kurallar temel kurallar değildir. Her dil, temel kurallarının yanı sıra UG tarafından kısıtlanmayan öğeler de içerir. Bunlar çevreyi oluşturur (Cook, 1988: 45). Bu nedenle, çevresel kuralların dil tarihinden türetilen, diğer dillerden ödünç alınan veya çeşitli nedenlerle kazara ortaya çıkan kurallar

olduğu sonucuna varabiliriz. Özetle, çocuğun anadili hakkındaki bilgisi UG (çekirdek)'in belirlediği ve UG (çevre) yardımı olmadan öğrenilen kurallardan oluşur.

2.4. CHOMSKY'NİN UG TEORİSİ LEHİNDE VE ALEYHİNDEKİ TARTIŞMALAR

Chomsky, teorilerini 1950'lerde ilk sunduğunda, dilbilimsel topluluk içinde büyük bir çekişme yarattığı için tartışmalı olarak kabul edildi. Tartışmanın her iki tarafında da bazıları UG'yi "en iyi teori" olarak görürken, diğer bir çok dil bilimci de temsil ettiği soyut ve gerçekçi olmayan prensipleri tamamen reddeden bir tutum takındı. Bu bölümde, süre giden bu tartışmalar çerçevesinde, dil edinimine dair tarafların argümanlarını karşılaştırmalı ele alacağız. Bu amaçla ilk önce, UG lehine iki ana argüman sunulacak; sonra, özellikle dil edinimi söz konusu olduğunda UG teorisinin 'en iyi teori' olarak geçerli olup olmadığıyla ilgili soruları objektif olarak araştırmak amacıyla UG aleyhine getirilmiş iki yeni argümana değineceğiz.

2.4.1. Evrensel Dilbilgisi UG Teorisinin Destekçileri

Chomsky'nin Evrensel Dilbilgisi UG teorisini destekleyen ilk argüman, dilin inanılmaz genişliğinden ilham alıyor. Chomsky, insan dilinin bu özelliğini "... Gizli bir sonsuzluk sistemi" şeklinde isimlendirmiştir (Chomsky, 2005: 156). Dilin bu muazzam genişliğini desteklemek için, dilbilimci Pinker (Steven, 1994: 11) 20 kelimelik cümlelerin hipotezini kullanır. Bir kişi 20 kelimelik bir cümle konuşmaya çalışırsa ve ifadesinin ortasında kesintiye uğrarsa, bu cümleyi tutarlı, anlamlı bir gramerle tamamlamak için ortalama, on, yüz veya milyonlarca farklı senaryo olma olasılığı vardır. Buradaki ana fikir, biz dilin cümlelerini ezberlemiyoruz; dilde sınırlı sayıda kelimeyi sonsuz sayıda cümle oluşturmak için kullanıyoruz, dolayısıyla burada, daha sonra dilbilgisine dönüşecek olan dilin temel bilgisi ve kurallarını bize sunan Evrensel dilbilgisinin rolü ortaya çıkıyor.

Chomsky, dil ediniminin giriş-çıkış'lı davranışçı modelinden memnun değildir. Dilin kompleks bir sistem olduğunu "İnsanların konuşma ve düşüncelerine

mükemmel bir şekilde arayüz oluşturan en iyi (optimal) tasarıma sahip mükemmel bir sistemdir” (Fromkin, 1998: 105)..” sözleriyle belirtir. Bu nedenle, kendi karmaşık iç dil bilgilerine sahip dil kullanıcıları, gramer yapılarına, duyup duymadıklarına bakılmaksızın, belirsiz sayıda cümleyi anlayabilme ve üretebilme yeteneğine sahiptir. Chomsky'nin ifadesiyle, dil gerçekten; "tecrübe edilen sözlerin sonlu ve bir ölçüde kazara oluşmuş yapılarından bir dizi(muhtemelen sonsuz) dilbilgisi açısından doğru ifadeye dönüşmesidir.” (Chomsky 1957, 15).

Chomsky ünlü iki cümle örneğini verir;

1. Renksiz yeşil fikirler öfkeyle uyur.
2. Öfkeyle uyku fikirler yeşil renksiz.

Bu iki cümle, bir cümlemin dilbilgisel olarak doğru olabileceği, ancak semantik olarak tamamen saçma ve anlamsız olabileceğinin açık örnekleridir. Cümle 1'e bakarsak, bunun kuşkusuz dilbilgisi açısından doğru bir cümle olduğunu söyleyebiliriz, ancak tamamen anlamsızdır. Öte yandan, cümle 2 ise hem sözdizimsel hem de semantik olarak deforme olmuş ve herhangi bir dil kullanıcısı tarafından kabul edilemezdir.

Chomsky'nin buradaki iddiası, dilbilgisel doğruluk ve semantik anlamın birbirine bağlı olmadığını göstermektir. Bu da bir dilin konuşmacılarının bir şeyin dilbilgisel olup olmadığını sadece yapıya göre belirleyebileceği anlamına geliyor. Bu nedenle, belirli dilsel yapıları 'doğru' veya 'yanlış' olarak kabul edebilen veya reddeden temel bir sistem olmalıdır. Bu, daha sonra dil kurallarını belirleyecek parametreleri ayarlayan UG'dir. Dilin altında yatan yapısal bir sisteme işaret eden “dilbilgisinin özerk ve anlamdan bağımsız olduğu” (Chomsky, 1957: 15) sonucuna varıyor.

Pinker ayrıca Chomsky'nin doğuştan gelen dil bilgisi hakkındaki iddiasını şu şekilde bir argümanla daha da destekler: Bu dilin bir avantajı; onun bilinçlilikten özerk (autonomous from cognition) olmasıdır. Yani, dil kullanıcılarının bilinçli olarak sadece dilbilgisi açısından doğru cümleler üretebilirler. Bir başka deyişle, dil kullanıcıları cümlelerde, gerçekte tamamen anlamsız olmasına rağmen dilin sözdizimsel kurallarını uygulayabilecekleri anlamına gelir. Bunun birkaç örneğini verelim:

- Çocuk bahçe oynuyor.

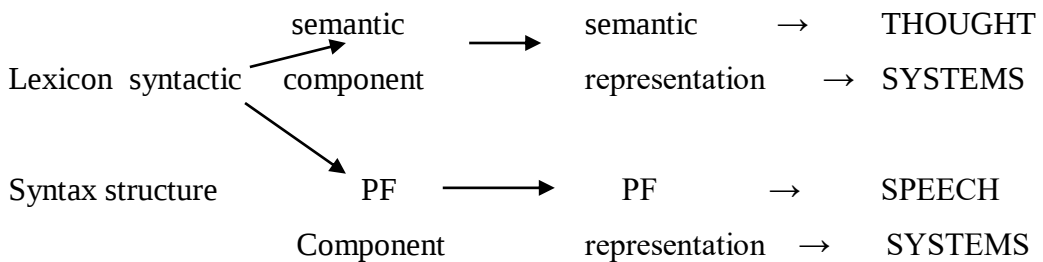
- Bu cümle fiil yok.
- Şimdi uyuyorlardı.

Dil kullanıcısının yukarıda bahsedilen dilbilgisi biçiminde deforme olmuş cümleleri gerçekten anlayabilmesi, anlambilimsel yorumdan tamamen ayrı olan dilsel yapıyı yorumlamak için sabit bir kod olduğuna işaret eden açık bir delildir.

Bu iddiadan çıkarılacak en önemli nokta, dilin inanılmaz derecede geniş olmasına rağmen, konuşmacıların hala doğru gramer formları üretmeyi başardıklarıdır. Bu temelde, (Chomsky, 2005: 5), dil edinimi çalışmalarının temel sorunlarından birinin, sadece “İdeal türlerde” sonuçlar üreten mekanizmaları -hata yapmayan bir sistem- bulmak olduğunu savunuyor. Semantik olarak anlamsız cümlelerin dilbilgisi açısından doğru olması, böyle bir sistemin zihinde anlambilimsel yorumlardan ayrı bir fakülte olarak var olduğunu göstermektedir (Christensen, 2018: 16).

Bu çalışmanın girişinde açıklandığı gibi, herhangi bir dilin, dilbilgisinin bir dizi bileşen, lexis (dilın tüm dilleri veya sözlüksel sözcükleri, dilsel özelliklerini içerir) ve sözdizimi (sözcüklerin birleşimi) içerdiğini hatırlamalıyız. Radford (2004) tarafından görüldüğü gibi Sintaktik yapıların dilbilgisine ek iki bileşen şeklinde girdi yaptığı görülebilir (Gotseva, 2011): semantik bileşen “söz dizimsel yapıyı dilbilim içerisinde karşılık gelen bir anlamsal temsiline dönüştüren veya dönüştürücü görevi gören bileşen.” (Radford, 2004: 5) ve bir de PF bileşeni “sözdizimsel yapıyı Fonetik Form gösterimi ile eşleştirerek bize her kelimenin nasıl telaffuz edildiğini söyleyen bileşen” (Radford, 2004: 5). Radford’un aşağıdaki modelinde semantik temsilin düşünce sistemleriyle ve PF temsiline de konuşma sistemleriyle bağlantılı olduğu görülebilir. Radford (2004:5).

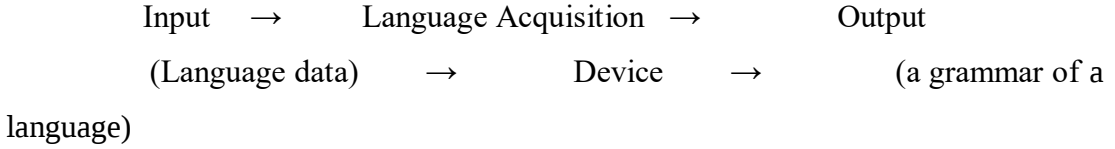
Şekil 1: Radford’s Model

Kaynak: Gotseva, 2011.

Fikri daha da vurgulamak için, erken Evrensel Gramer Modeli'ni (Chomsky, 1964) sunarak UG modelinin nasıl çalıştığını hakkında bir fikir verdiğini görebiliriz:

Şekil 2: Early UG model

Bu modeli takiben, dil edinimi süreci, Dil Edinim Aygıtı (LAD) ile oluşturulmuş bir dilbilgisi olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece tüm fikir, cümle içindeki yapısal ilişkiyi, sözdizimi, sözcük bilgisi ve fonetik temsil arasındaki yakın ilişkiyi açıklayan Yapı-bağımlılık ve Projeksiyon prensibinde görülebilir.

Modern Kanadalı dilbilimci Andrew Carnie, Universal Grammar UG teorisinin bir destekçisidir. Ancak, onun iddiası dilin içsellğine dayanmaz; bunun yerine dilin mantıksal bakış açısına dayanır. “Sonsuz sistemler hem öğrenilemez hem de elde edilemez” olarak “Dil kuralları gibi sonsuz üretken bir sistemin öğrenilemeyeceği ya da edinilemeyeceğini” savunmaktadır. Bu yüzden “yerleşik” olduğunu ileri sürmektedir (Carnie, 2002: 13). Carnie ayrıca sonsuz sistemlerin öğrenilemez olmasının nedeninin, aldığınız girdinin hiçbir zaman ilgili tüm bilgilere sahip olduğunuzdan emin olmak için yeterli olamayacağını da iddia ediyor. Bu sözde 'mantıksal dil edinimi sorunu' (Carnie, 2002: 13).

Dolayısıyla, dil ve mantık arasındaki iç içe ilişkiye dayanan iddia, burada göz ardı edilemez, aksine, Chomsky'nin teorisinin geçerliliğini kanıtlamak için bir kanıt olarak kullanılabilir. Mantık araçları, daha önce hiç duyulmamış veya kullanılmamış olsa bile, bir dil kullanıcısının 'bildiği' sayısız kuralı açıklamak için kullanılır. Böylece, mantığın dil kullanıcılarının beynindeki dilden bir şekilde daha önce geldiğini açıklar.

Ayrıca, doğuştan gelen bir dil yeteneği olduğunu destekleyen tipolojik argümanlara da güvenebiliriz. Carnie'nin (2002) belirttiği gibi, dünyadaki tüm dillerin belirli özellikleri ortaklaşa paylaştığı bir gerçektir. Bunlara dilin evrenselleri denir. O bu evrensellerin varlığını “İnsan dillerinin, tüm konuşmacılarının kendi dillerinin gramerini oluşturmak için aynı temel doğuştan gelen materyalleri paylaşmaktadır” şeklindeki gerçekliğin bir sonucu olarak açıklar (Carnie, 2002: 18).

Bu iddia için bir kanıt, çocukların “kültürel geçmişleri ne olursa olsun, dillerini öğrenirken aynı aşamalardan geçip aynı hataları yapmalarıdır” . Son olarak, Carnie UG lehine birkaç biyolojik argümanı vurgulamaktadır. Dili “türler arasında hem insana özgü hem de yaygın” olarak nitelendirir (Carnie, 2002: 18). Her insan, fiziksel bir bozukluğu olmadıkça, Dil'e sahip gibi görünür. Bu, Dil'in “genetik olarak donatılmış bir içgüdü” olması gerektiğine işaret eder. Nörolingüistik alanındaki araştırmalar, beynin bazı bölümlerinin belirli dilsel işlevlerle bağlantılı olduğunu da doğrulamıştır.

Evrensel Dilbilgisi UG teorisine karşı tartışmaları ele almadan önce, evrensel parametreler hakkında son bir noktayı vurgulamak istiyorum. Her ne kadar teorinin destekçileri teoriyi desteklemek için evrensel parametreleri bir kanıt olarak kullansalar da burada tüm diller için genelleştirilemediğini göstermek için ince bir çizgi çizilebilir. Hawkins'ın belirttiği gibi; “UG ilkeleri insan dilinin yapısal mimarisini tanımlar, belirli diller arasındaki varyasyon ilkeleri tarafından tanımlanan genel tasarımda izin verilen, az sayıda varyasyon parametresi ile açıklanır” (Hawkins, 2001: 13).

Buna göre, dilin tüm yönlerinin evrensel olarak sayılabileceği genelleştirilemez, aksi takdirde tüm doğal diller temelde bir olacaktır ve her dilin gramerini öğrenmeye gerek kalmayacaktır. Başka bir deyişle, dil edinimi sürecine dahil edilen dilbilgisel öğrenme artık gerekli olmayacaktır. Bu nedenle, her bir dilin kimliğini karakterize eden dile özgü bazı parametreler içermelidir. Her doğal dilde bulunan bu küçük varyasyonlar, dört farklı dilden aşağıdaki örnekle daha fazla açıklanabilir; İngilizce, Türkçe, Arapça ve İtalyanca:

John speaks English.	*speaks English	(X)
Ali Türkçe konuşuyor.	Türkçe konuşuyor.	(√)
يَتَكَلَّمُ الْعَرَبِيَّةَ	عُمَرُ يَتَكَلَّمُ الْعَرَبِيَّةَ.	(√)
Mario parla italiano.	Parla italiano.	(√)

Yukarıdaki örneklerde, Türkçe, Arapça ve İtalyanca cümlelerin açık bir özne alması gerektiğini fark edebiliriz, bu nedenle fiil zaten özne içerdiğinden sağdaki cümleler (açık özne olmadan) dilbilgisel olarak doğru kabul edilir. Bu diller sıfır-özne dilleri olarak adlandırılabilir, bu da bazı yapılarda tek başına fiillerin özneye

açıkça ayrı bir kelime olarak belirtmeye gerek kalmadan gösterebileceği anlamına gelir. Ancak, İngilizcede durum farklıdır: Fiilin öznesi olmadan doğru bir şekilde ifade edilemez çünkü (*speaks English / İngilizce konuşuyor) cümlesi kuralsız olarak sayılmaktadır. Böylece, diller arasında parametrik varyasyonun en basit örneklerinden biri olduğu sonucuna varabiliriz.

2.4.2. Evrensel Dilbilgisi UG Teorisine Karşı Tartışmalar

Chomsky'nin çalışmaları dilbilimciler arasında sürekli bir tartışma yarattı. Aşağıdaki satırlarda, Dilbilimci Mark Halpern tarafından kabul edilen Evrensel dilbilgisi teorisinin geçerliliğine karşı argümanlardan birini vurgulamak istenmektedir. Mark Halpern, Chomsky'nin dilin içselliği teorisinin ikinci kısmına bir eleştiri sunarak, alternatif sunmaya çalışmaktadır. Halpern, "Çocuklar Anadillerini Nasıl Öğreniyorlar?: Öğrenmiyorlar" adlı araştırmasında, bebeklerin ve çocukların anadillerini nasıl edindiklerinin arkasındaki gerçek hakkında bazı sorular soruyor. Aşağıdaki satırlarda, argümanındaki ana düşüncelerini vurgulamak amaçlanmaktadır.

Halpern:

"Bebeğin zihni- ya da daha iyisi, beyni- çok elastik, çok yumuşak, geleneksel felsefi tabula rasa'dan (Boş levha) bile çok daha kolay şekillendirilir, ancak elde edemediği, duyduğu dil tarafından oluşturulur. Bir bebeğin anadilini bu kadar hızlı ve zahmetsizce almasını sağlayan şey, bu hipotez altında, beyninin belirli bir şekilde önceden yapılandırılmış olması değildir, tam tersi: doğumdaki beyninin neredeyse tamamen yapılandırılmamış olması, bir tabula (levha'ya) bile sahip değildir ve bir dil öğrenemez, ancak onun tarafından şekillendirilir, kelimenin tam anlamıyla duyduğu dil tarafından düzenlenir. Beynini zihne dönüştüren dildir ve çocuğun dili kazandığını değil, dilin çocuğu kazandığını söylemek daha doğru olur. " (Halpern, 2016: 2-3)

Halpern'in açıklamasında, dilin, doğuştan kalma fikrini reddettiği açıktır. Bu özellik mevcut olsaydı, yaşlandıkça neden daha sonra ortadan kalkacağını savunuyor? Doğa, insanlara doğumda dili kolayca öğrenmelerini sağlayan böyle bir avantaj sağlıyorsa, neden daha sonra hayatın sonraki aşamalarında onu geri çekecek?

Yukarıda belirtildiği gibi alternatif argüman, çocuğun beyninin o kadar elastik ve yumuşak olmasına duyduğu dile göre şekillenebilmesine dayanır.

Çocukların dil öğrenme hızının yüksek olmasının nedeni, UG'nin iddia ettiği gibi önceden yapılandırılmış bir beyin değil, bunun tersi olduğunu iddia ediyor. Doğumda neredeyse hiçbir yapıya sahip olmadığı ve bu nedenle dil öğrenmediği, ancak şekillendirildiğini savunuyor. “Beyni zihne dönüştüren dildir ve çocuğun dili edindiğini değil, dilin çocuğu kazandığını söylemek daha doğru olur” (Halpern, 2016: 2-3)

Onun iddiası, çocuk karşılaştığı her yeni kelimeyi “devasa, orijinal olarak boş ve yapılandırılmamış hafızasında” sözdizimsel olarak birbiriyle bağlantısız bir şekilde biricik-eşsiz olarak saklar. Bu aşamada, çocuk bir dilbilgisi oluşturmaya çalışmaz, bunun yerine sadece belirli bir kelimenin “kendi koşulları içerisinde kabul edilen ayrı bir küçük taş” olarak şekillenmiş halini ve anomalileri ve düzensizlikleri ezberler ve öğrenir. Halpern, bu noktada insan beyninin, kelimenin kullanıldığı durumlarda benzerlik temelinde bağlantı kurmaya başladığını, bu bağlantıların “tekrar ile güçlendirilen ve tekrarlanmadığı takdirde soluklaşan bağlantılar olduğunu” ve daha sonra çocuğun bu bağlantılarla; benzer seslere sahip olan kelimeler üzerine düşünmek gibi veya benzer anlamları olan kelimelerin benzer şekilde çoğullaştırılması gerektiği gibi basit kıyaslamalar yapmaya başladığını iddia eder.” (Halpern 2015, 1175-76).

Halpern’in yenidoğanın “neredeyse boş ve biçimsiz aklı” fikri, bilgisayar benzetmesi ile daha da destekleniyor (Halpern 2015, 1176). Genç beyni, bilgisayarın cansız bir metal parçası olacağı gizli programlar hariç, ilk satın alındığında boş ve dokunulmamış bir bilgisayarın sabit diskiyle karşılaştırır. Halpern’in boş fikri burada hem boş hem de girdiye açık olarak yorumlanmalı, ancak yine de gerekli programlar tarafından kontrol edilen bir “sistem yazılımı” olarak yorumlanmalıdır. Bu, dilin beyni yapılandığı fikrini asimile eder: Bir bilgisayar gibi, beynin de sadece verileri korumakla kalmayıp aynı zamanda onun için bir yapı inşa eden “her metin girdisini tarayan bir indeksleme aracı” vardır.

Ona göre, çocuklar “çalışkan küçük teorik dilbilimciler değil, binlerce farklı deneyimin harika küçük kavrayabilen kavrayıcıları ve asimilatörleri, çok az unutan

ve bu örnekler arasındaki ilişkiler hakkında 'teorileştiren' büyük ölçüde beyninin bu girdileri saklama şekli ile gerçekleştirilir” (Halpern 2015, 1177-78).

Özetlemek gerekirse, Evrensel Dilbilgisi teorisini destekleyen ve buna karşı duran argümanlar günümüze kadar devam etmektedir. Argümanın iki tarafının birçok destekçisinin olması gerçeği, tıpkı dil gibi, insanların dillerini nasıl edindiklerine dair bu konudaki teorilerin ve açıklamaların, hiçbir zaman sonlanmayacağını, yeni bulgulara ulaşmaya, geliştirmeye, büyümeye her zaman açık olacağını kanıtlıyor.

Araştırmanın son bölümünü oluşturan aşağıdaki kısa bölümde bulmacanın parçalarını bir araya getirmeye çalışacağız. İnsanın dil ediniminin kökenini ve onun felsefenin diğer alanları üzerindeki etkisini keşfetme yolculuğumuzda zincirin eksik halkalarından birini bulmayı amaçlıyoruz. Bu noktada yüzlerce yıl önce Farabi'nin dil üzerine yaptığı çalışmalarla ve çağdaş zamanlarda Chomsky'nin devrimci teorisinin karşılaştırılmasından doğan ilgili soruları artık rahatlıkla sorabiliriz: İki düşünce arasında ortak bir şey var mı? Aralarında gizli benzerlikler var mı? İki düşünürün çalışmalarını ortaya koyduktan sonra, dil ve mantık arasındaki ilişki hakkında bir sonuca varabilir miyiz? Chomsky'nin Evrensel Dil Bilgisi ve Farabi'nin dil-mantık ilişkisi birbirleriyle ilişkili mi? Biz burada, İslam felsefesinin modern dilbilim alanına katkısına dikkat çekmek amacıyla önceki sorulara objektif cevaplar vermeye çalışacağız.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FARABİ ve CHOMSKY; GİZLİ BAĞLANTI

3.1. İKİ FİLOZOFUN GÖRÜŞLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

İnsani iletişimde, sürekli olarak karmaşık akıl yürütmeler kullandığımız anlaşıyor. Birbirimizi anlama ve birbirimiz tarafından anlaşılmanın arkasındaki süreç oldukça karmaşıktır. Dilimizin ardındaki mantığı dile getirmeye çalışırsak, muhtemelen geçerli sonuçlara, çizim referanslarına, olasılıklara, olumsuzlama ve genellemeye dayanan çeşitli aşamalara ulaşırız. Sürekli olarak bir dizi çıkarım (hesaplayıcılar, ön varsayımlar, çıkarımlar vb.) hesaplıyoruz. Başka bir deyişle, dil özelliklerini çözmek ve başarılı bir gönderen-alıcı iletişim sürecini desteklemek için mantık kullanıyoruz. Bu genellikle bilinçsiz olarak olur. Hem Farabi hem de Chomsky için mantık dilden önce gelir; Chomsky buna Evrensel Dilbilgisi UG-doğuştan parametreler derken, Farabi bunu mantık المنطق olarak adlandırdı; "Dilbilgisi kelimelerle ilgileniyor; Mantık anlamlarla ve bu anlamlara atıfta bulunan kelimelerle ilgileniyor" (Bumelhan, 1996: 46)

Bunu aşağıdaki örneklerle gerçek yaşamda görelim:

Örnek 1:

İki öğrenci arasında aşağıdaki konuşmayı duyduğunuzu varsayalım:

Öğrenci A: Sınav nasıldı?

Öğrenci B: Biliyorsun, John bile başaramadı.

Şimdi kendinize şu soruyu sorun: John 'Akıllı' veya 'aptal' mı? Çok fazla düşünmeden, muhtemelen "John akıllı olmalı" aksi takdirde bir önceki diyalogun pek mantıklı olmayacağı sonucuna hızla ulaşırsınız. Ama neden bu sonuca vardınız? Arkasındaki gerekçe nedir?

Şimdi ikinci örneğe bakalım.

Örnek 2:

Öğrenci A: Sınav nasıldı?

Öğrenci B: Biliyorsun, John bile geçti.

Şimdi aynı soruyu soralım; John 'akıllı' veya 'aptal' mı? Şimdi cevap 'John aptal olmalı' olacaktır. Örnek 1 ve Örnek 2 arasındaki tek fark, olumsuzlama

varlığıdır. 'bile' zarfının kullanılması her iki durumda da zıt sonuca ulaşmanızı sağlamıştır. Şimdi her iki durumda da sonuçlara varmak için yaşadığımız bilinçaltı akıl yürütmeyi yeniden yapılandırmaya çalışalım. Peki 'bile' zarfı ne yarattı? Konuşmacının zihninde bir imkansızlık hissi yarattı, yani p bile, başka bir deyişle, p'nin konuşmacının zihninde olası olmadığını gösterir; çok olası olmayan olayların bile bazen gerçekleştiğini ifade eder. Yani, Örnek 1'de, B öğrencisi John'a sınavı geçme olasılığını vermiyor. John akıllı olmasaydı, bu haber olmazdı (çünkü o kadar akıllı olmayan birinin sınavı geçmemesi muhtemeldir). Örnek 2'de, olumsuzlama olmaması sonucu çevirmemizi sağlar. John'un testi geçmesi şaşırtıcı / olası değil. Normalde akıllı insanlar sınavlarda oldukça başarılıdır. John akıllı olsaydı, bunu yapması şaşırtıcı olmazdı. Bu nedenle, John o kadar akıllı olmamalı.

Yukarıdaki örnekte yaptığımız, Dili anlamak için Mantık kullandık. Nihai sonuca ulaşmak için olasılıkları ve olumsuzlamaları kullanarak geçerli bir sonuca varma sürecinden geçtik. Bu, Chomsky'nin konuşmacının kültürel seviyesinden bağımsız olarak insan dilinin doğasının doğuştan gelen olduğu hakkındaki argümanını desteklemek için açıktır. Buradaki nokta, akıl yürütmenin dilden önce gerçekleştiğini göstermekti. Dili çözmek için insan zihninde kuluçkalanmış mantıksal yetenekleri kullandık. Süreç, açıklanamayacak kadar karmaşık olmasına rağmen, çok doğal ve yaygındır. Chomsky şöyle ifade etti:

"Temel Unsur, dili, hesaplama sistemi olarak alır, bu nedenle hesaplama verimliliğiyle ilgili genel koşullara uymayı bekleriz. Hesaplama sistemi bir dizi atom elementinden ve onlardan daha karmaşık yapılar inşa etmeye yarayan kurallardan oluşur ... Dil yeteneğinin evrensel unsurları, üretken gramerler inşa etmek için ciddi çabalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında daha önce hiç fark edilmemiş ve oldukça kafa karıştırıcı olarak kalmaya devam eden unsurlar yer almaktadır. Düşünce dilini ortaya çıkaran kurallar, dışsallaştırılmış sinyalin unsurlarını, hatta doğrusal düzen gibi basit unsurları bile göz ardı ederek yalnızca yapısal unsurlara hitap eder.

Noam Chomsky, "Galilese Mücadelesi." (Chomsky, 2017: 1)

Mantık genellikle iki geniş düzeyde anlaşılabilir; birincisi, dış dünyadaki akledilirleri kendi kendimize düşünmemizi ve kavramamızı sağlayan kapasite veya düşünce yeteneğine atıfta bulunur. Bu anlamda mantık, diğer bilimlere ve sanata eriştiğimiz araçtır. Nihai amaç değil bir tür araçtır, bu nedenle o, insanın ayırt edici

bir özelliği; Tanrı'nın, onu diğer canlılardan ayırabilecek bir ayrıcalık olarak verdiği bir armağandır.

İkinci seviyede ise, temel olarak insan ruhunda ikamet eden bir yeteneğe, insanın konuşma yeteneğine bir atıfla, iç ses "en-nutku'd-dâhil" (Aydınlı, 2018: 24) olarak adlandırılabilir. Ve bu da orijinal olarak konuşma anlamına gelen Nutk kökünden türetilmiş Arapça 'Mantıq' kelimesi ile doğrudan ilişkilidir. Mantık daha sonra her iki seviyeyi birleştirir ve insanların düşüncelerini seslendirmek için kullandıkları 'dış ses' veya 'en-nutku'lhâric' olan daha pratik bir fakülte yaratır. Sonuç olarak biz, bu mantığın, düşünceleri ifade etme aracı olarak işlev gören dilde taşındığını rahatlıkla görebiliriz.

Bu nedenle, Farabi için Mantık kelimesi üç temel anlam seviyesi taşır:

"1-) "Kendisiyle insanların ma'kûlât'ı (akledilirler) kavradığı güç": Bu güçle ilimler ve sanatlar kazanılıp, kötü ve iyi birbirinden ayrıt edilir.

2-) "Anlama yoluyla insan ruhunda oluşan ma'kuller" İç konuşma diye de adlandırılmaktadır.

3-) "Dil ile düşüncenin ifade edilmesi": Dış konuşma da denilmektedir." (Emiroğlu, 2000: 9)

Farabi için Mantık'ın hem bir araç hem de rasyonel bir sistem olarak çalıştığını güvenle söyleyebiliriz. Mantık, insan zihninin olduğu gibi çalışmasını sağlayan düşünme makinesi olarak çalışır ve bu anlamda mantık şüphesiz düzenleyici niteliktedir: O, kuralları doğru düşünme ve akıl yürütmenin kurallarını koyar; doğru ya da yanlış yolu gösterir; ve insanın özgür iradesini kullanarak buna göre seçim yapmasını sağlar. Mantık İnsanın mutluluğunun yolunu açar. İnsanın zihin kapasitelerini tam potansiyeliyle kullanmasını sağlayarak, insanın yaşamdaki gerçek arayışına, bu da nihai mutluluktur, yaklaşmasına yardım eder.

Mantığın düzenleme kalitesinden bahsederken, Chomsky'nin 'yetkinlik' adını verdiği düzenleme kalitesini hatırlayabiliriz. Fikrin benzerliğini görmezden gelemeyiz. Farabi, mantığın doğru düşünmenin iç pusulası olduğuna ve bu nedenle "dil en edebi biçiminde bile doğru kullanımı için" gerekli olduğuna güvenir. Farabi, ispat, diyalektik, safsata, retorik ve şiirseliği kıyas sanatları olarak tanımlar " (Selim, 2003: 37). Chomsky, hepimizin bir dil kullanımına sahip olup olmadığına

karar vermek için, dilsel kullanımımızı 'yeterliliğimize' bağlı olarak doğru veya yanlış olarak değerlendirir.

Farabi, şiirsel söylemin mantıksal doğasını birkaç metin içinde incelemiştir. Örnek olarak, Şiir İncelemesi ve Mantığa Giriş Risalelerini verebiliriz.. Şiir için yeni mantıksal geçerlilik kavramlarının sonuçlarını ilk inceleyen kişi odur. Teorisinin unsurları, daha sonra başkalarının, kararlı yapılar inşa etmesi için kullanılacak yapı taşlarını sağlar (Selim, 2003: 37). Salim Kemal'e göre bir önceki alıntıda Farabi'nin şiir ve retorik gibi en yüksek dil biçimlerine mantık kattığını görebiliriz. Belirli bir ulusta dil gelişimi ve kullanımında mantığın oynadığı rolü göstermekle ilgilenmektedir.

Farabi mantığa giriş risalesi veya Et-Tavti'a adlı eserine mantık ilmini tanımlayarak başlar ve şöyle söyler:

“Amacımız mantık sanatını incelemektir. O (mantık), yanılmanın mümkün olduğu yerlerde doğruya yönlendiren aracısız şeyleri, düşünme yetisine sahip olan her şeyi ve akletme veya yorumlama özelliğine / doğasına sahip olan her şeyi açıklama sanatıdır.” (Aydınlı, 2018: 16)

Farabi, “İhsaa-ul Ulum” Bilimlerin Sınıflandırılması adlı eserinde, Mantık'ın, "İfadelerle belirtildiği ölçüde akledilirlerle ve akledilirleri belirten ifadelerle" ilgilenir (Bakar, 1998: 129). Başka bir yerde, mantığın "ifadelerle belirtilen ve bir şekilde şeylerle ilgili olan düşünceler" hakkında olduğunu açıklar (Bakar, 1998: 129). Farabi'nin mantığı, düşüncelerimizi parlatmak, zihni akıl yürütme ve düşünmeye olan temel işlevini daha yetenekli hale getirmek için çalışan bir düzenleyici sistem olarak ifade ettiğini görebiliriz. Farabi için mantık Evrensel dilbilgisidir. Mantık kendi içlerinde dilbilimsel ifadeleri doğrudan ele almaz, çünkü bu dil bilimleri ve dilbilgisinin temel kaygısıdır, bunun yerine "tüm diller için ortak oldukları sürece" bu ifadelerle ilgilenir.

Mantık akledilebilirlerle ilgilenir; bu nedenle düşünme sürecini yöneten kurallarla ilgilidir. Farabi, Organon'daki Mantık için Aristo modelini takip etmiştir. Mantık parçalarını sekiz bölüme ayırdı. Bununla birlikte, bu bölünmeyi daha iyi anlamak için, Farabi'nin İhsaa-ul-Ulum ve Mantığa Giriş Risaleleri adlı kitabında tanımladığı gibi mantığın amaçlarına bakmalıyız. Mantık için şu üç ana hedefi belirler: "... birincisi doğru düşünmeyi düzenlemek (Tuqawwim) ve doğru

düşünmeye yöneltmektir. İkinci amaç akledilebilir olanlarla ilgili hatalara karşı koruma sağlamaktır. Üçüncüsü, hatalı olduğu varsayılan akledilebilirleri test etmeye yarayan bir araçtır." (Bakar, 1998: 129).

Bakar'ın yukarıda açıkladığı gibi, yukarıdaki araçları elde etmek için tam olarak takip edilmesi gereken 'kurallar' veya 'kawanin' vardır; "Bu mantıksal kuralların akılla ilişkisi, dilbilgisi kurallarının dil ve ifadelerle olan ilişkisine benzerdir" (Bakar, 1998: 129). Başka bir deyişle, mantık, düşünme sürecinin gerçekleştiği başlangıç noktası veya başlangıç sistemidir. Farabi onu bir bilim değil bir sanat olarak adlandırır. Bu bizi, büyük filozofun gördüğü şekliyle, mantığı bir düşünme aracı, diğer tüm insan bilimlerindeki gizli bilginin kilidini açmanın anahtarı olarak görmemizi sağlar. Mantık kendi içinde nihai bir hedef değildir; aklın çeşitli bilgi alanlarına yöneldiği bir araçtır.

Farabi mantığı bölerken, Mantık'ın dördüncü bölümünde Aristoteles'in İkincil Analitik'inin adımlarını takip etmiştir. Farabi, Mantığın birincil amacının (al-qasd-al awal) yanı sıra asalet ve otorite söz konusu olduğunda mantığın ilk sırada olduğu fikrine bağlı kalmıştır. Bu dördüncü bölüm esas olarak gösterimsel kıyas ve felsefi ve gösterimsel sanatı oluşturan kurallarla ilgilidir. Farabi'ye göre, herhangi bir Mantık öğrencisinin temel amacı gösterimsel sanatları incelemektir, çünkü bunlar felsefi bilimlerde ihtiyaç duyduğu bilgiye ulaşmasını sağlayacak olanlardır.

Farabi'nin, mantığı sekiz bölüm olarak düzenlediği sıralamanın öğrenme veya öğretim sırası olduğu söylenir (tartib al-ta'lim). İlk üç bölüm gösterimsel sanatlara götüren tanıtımlar (tawti'at), girişler (madakhil) ve araçlar (turuq) olarak çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır" (Bakar, 1998: 130). Farabi, Mantığa Giriş Risaleleri adlı kitabında, "Mantık sanatı, felsefenin çeşitli bölümlerinde kullanıldığında, teorik ve pratik olan bazı çeşitli bilgilerin elde edildiği bir araç (alat)'tan bahseder. Sanatlar arasında mantık sanatı dışında aranan hiçbir şeyde gerçeğin kesinliğinin kesin bir yolu yoktur" (Mahdi, 1970: 234). Önceki tanımdan Farabi'nin mantığı hem bir araç hem de öğrencinin daha fazla bilgi edinmesinin önünü açan bir disiplin olarak gördüğünü tekrar görebiliriz.

Farabi, mantığı, dil bilimi ile felsefi bilimler arasında 'ara' olarak algılamaktadır. Bu görüşe göre, dil biliminin, mantık biliminin ve felsefi bilimlerin hepsinin, varlıkların anlamları ile ilgili olduğu sonucuna rahatlıkla ulaşabiliriz. Bu

anlamlar farklı şekillerde ve farklı düzeylerde algılanabilir (Bakar, 1998: 130). "Ma'kulat veya felsefi bilimler altında incelenen şeylerin anlamı kendilerini iç konuşma düzeyinde (al-nutq al-dakhil) ve dilbilimsel ifade veya dış konuşmanın (al-nutq al kharij) 'düşük' seviyesinde gösterir. Mantık, her iki konuşma türüyle de ilgilidir, ancak öncelikle birinci türle ilgilidir. Dilbilim bilimi öncelikle dış konuşma ile ilgilidir" (Bakar, 1998: 130).

Mantık ve Dil, tarih boyunca iç içe geçmiş sistemler olarak kabul edilmiştir. İkisi arasındaki ilişki birçok çalışma için araştırma noktası olmuştur. Tarihe geri dönersek, tam olarak onuncu yüzyıla gidersek, Bağdat'ta ünlü Mantıkçı, Farabi'nin öğretmeni Ebu Bishr El Matta (Ö. 940) ve meşhur Dilbilimci Ebu Said Sirafi (Ö. 978) arasındaki önemli bir tartışma ile karşılaşacağız. Tartışma, her iki disiplinin karmaşık doğasıyla ilgili günümüze kadar, mantıkçılar ve dilbilimciler arasında devam eden tartışmanın bir simgesidir.

Matta ve Sirafi arasındaki tartışma, çok ilham verici olsa da buradaki odak noktamız bu değil, bu yüzden tartışmanın ayrıntılarına burada değinmeyi planlamıyoruz. Öte yandan, bunun en temel önemli noktası, İslam araştırmaları tarihi boyunca, dini metinleri yorumlamak ve din kuralları hakkında daha aydınlatıcı fikirler sunmak için dilin, bir araç olarak görüldüğünü göstermesidir. Bununla birlikte, tartışma dilbilgisi ve dilbilimi daha geniş anlamda incelemek için yeni ufuklar ve mantıkla korelasyonu için yeni kapılar açmış ve dini çalışmaların kısıtlamalarının ötesine geçmesine izin vermiştir. Dil çalışmaları, özellikle Arapça, Kur'an'ı kerim, Hadis ve Fıkıh gibi diğer din bilimlerinde kullanılan, dini metinleri yorumlamakla sınırlı değildi.

Tartışmada aşağıdaki örnek alıntıda, dil-mantık çatışmasının nasıl devam ettiğini vurgulamak ve özetlemek istiyorum:

" Ebu Said: Ben size, Arapların dilinde çok sık kullanılan ve akıl sahibi kimseler tarafından anlamı ayırt edilen tek bir edat hakkında soru soracağım. Bunun anlamını, o üzerinde durduğunuz ve bilmekle övündüğünüz Aristo mantığından çıkarın bakalım. Bu edat"ve" dir (vav): kuralları nedir, nerelerde, nasıl kullanılır, bir mi birden çok mu anlamı vardır?

Matta şaşırdı ve dedi ki:

Bu gramerdir ve gramer benim incelediğim bir konu değildir: çünkü mantıkçının gramere ihtiyacı yoktur; hâlbuki, gramercinin mantığa ihtiyacı vardır; çünkü mantık anlamı araştırır, gramer ise lafızları araştırır." (Bilen, 2004: 158).

Profesör Bilen, onların bu tartışmalarına dair hem Sirafî hem de Matta'nın görüşleri hakkında değerli yorumlar verdiği aydınlatıcı bir makale yayınladı. Profesör Bilen tüm argümanları şu şekilde ustaca özetledi; "Mantığın dilsel bir işlevi vardır ve gramer mantık için bir ön hazırlık oluşturur" (Bilen, 2004: 158). Bu nedenle hem Mantık'ın hem de dilin vazgeçilmez olduğunu görebiliriz. Bu anlamda mantık, dil kullanıcısına düşünme konusunda doğru veya yanlış gösteren iç pusula olur, bu daha önce bahsedildiği gibi mantığın temel bir işlevini, yani doğru ve yanlışın değerlendirilmesini ve düzenlenmesi görevini yansıtır. Daha sonra Gramer, bunu yüksek sesle dil aracılığıyla telaffuz etmeye gelir.

Bu ışık altında Farabi'nin mantığı ve Chomsky'nin yetkinliği el ele gider. "Farabi, mantığı, geçerliliği tüm insanlığa uzanan evrensel bir dilbilgisi olarak görür ve bu görüşü için iki sebep verir: İlk olarak, mantık tüm insanlığa ait düşünceler veya iç konuşma ile ilgilidir. İkincisi, mantık yalnızca tüm toplumların tüm dillerinde ortak oldukları ölçüde ifadelerle ilgilenir. Dilbilgisine gelince, söz konusu dilin diğer toplumların dilleriyle ortak olduğu özellikleri dikkate alır, ancak ortak özellikler oldukları sürece bunları incelemeyiz. Dilbilgisinin temel kaygısı, belirli bir topluluğun diline özgü kurallardır." (Bakar, 1998: 131).

SONUÇ

Hem Farabi'nin hem de Chomsky'nin dilbilim alanındaki çalışmalarının kapsamlı bir incelemesinden sonra, tüm diller için evrensel bir dilbilgisine sahip olma olasılığının oldukça geçerli olduğu güvenle söylenebilir. Tez boyunca, Chomsky'nin açıkça belirttiği gibi, tüm insan dillerinin altında yatan evrensel bir dilbilgisine sahip olduğu varsayımı sınanmıştır. Dilin doğuştan olduğu teorisi ve dil edinimi üzerindeki etkisi, dil varsayımının evrenselliğini doğrulamada dikkate değer bir rol oynamıştır.

Chomsky'nin teorisi, Farabi'nin temsil ettiği İslam felsefesinin oynadığı role ve onun dilbilim ve mantık alanına yaptığı değerli katkılara ışık tutmak için zaman içinde geriye götürülmüştür. Bunu yaparken de dil bilimi hakkında aydınlatıcı sonuçlara ulaşmış olduk. Farabi'nin ilimleri tasnif etmesi ve dilbilimin dallarını ayırması, dilbilimin tohumlarının İslam felsefesi tarafından uzun süredir ekildiğinin somut örnekleridir. Bu araştırmanın en aydınlatıcı sonuçlarından biri, dilbilimin Batılı dilbilimciler ve düşünürler tarafından kurulan modern bir bilim olduğu varsayımının başarıyla çürütülmüş olmasıdır.

Hem Farabi hem de Noam Chomsky, çalışmalarının büyük bir bölümünü insan dilinin doğasını ve kökenini sorgulamaya adanmıştır. Farabi'nin "Lisan" ve yaptığı değerli tanımlar üzerine yaptığı çalışmalar, diller ve çeşitli uluslardaki benzerliklerinin nasıl işlediğine ilişkin derin vizyonunu göstermiştir.

Bu araştırmanın bir diğer önemli bulgusu da Farabi'nin sunduğu tanımların ve dile ilişkin terminolojinin doğruluğudur. Tanımlar, hem Doğudan hem de Batıdan birçok öncü filozof ve dilbilimci için somut bir referans sundu. Farabi'nin etkisi günümüze kadar rahatlıkla görülebilmektedir. Chomsky'nin düşünceleri gerçekten de bilinçli veya bilinçsiz olarak İslam felsefesinden etkilenmiştir.

Dilin evrenselliği fikri, batı dünyasındaki çağdaş çalışmalarda yeni değildir; bunun yerine, Farabi'nin çeşitli kitaplarında ayrıntılarla ortaya koyduğu zamana kadar geri götürülebilir. Farabi'nin mantık ve onun 'evrensel dilbilgisi' konusundaki görüşleri, İslam felsefesinin dilbilim ve dil felsefesi alanına kattığı yadsınamaz girdileri kanıtlamaktadır. İki filozof tamamen farklı yüzyıllarda yaşamış olsalar da

temel fikirleri paylaştıkları anlaşılmaktadır. Chosmky'nin 'Evrensel dilbilgisi' birçok açıdan Farabi'nin Mantığı 'Mantiq'tır.

KAYNAKÇA

Akdağ, Ö. (2020). Fârâbî'nin İbn Meymûn'a Etkisi: Metin Karşılaştırma, Bilimname XLIII, 2020/3, 365-379 Geliş Tarihi: 28.05.2020, Kabul Tarihi: 30.10.2020, Yayın Tarihi: 30.11.2020

Allen, J. P. (2000). Middle Egyptian: An introduction to the language and culture of hieroglyphs. Cambridge University Press.

Andrews, L. (2006). Language Exploration and Awareness: A Resource Book for Teachers. Mahwah, NJ: Lawrence Earlbaum Associates, Inc., Publishers.

Bacon, R. (2013). Stanford Encyclopedia of Philosophy. Main Quad: Stanford University.

Bacon, R. (1902). Grammatica Graeca Greek Grammar. Nolan, Edmond; et al. (Eds.), Cambridge: Cambridge University Press

Bakar, O. (1998). Classification of knowledge in Islam: A Study in Islamic Philosophy of Science. The Islamic Texts Society: Cambridge, UK, 1998.

Bakar, O. (1998). Classification of knowledge in Islam: A Study in Islamic Philosophy of Science. The Islamic Texts Society: Cambridge, UK, 1998.

Bari, A. (1996). Al-Ibaraa. Tahrân University –Mishkah library–/ Manuscript No. 240/10

Barsky, R. F. (1997). Noam Chomsky: A Life of Dissent. Cambridge, MA: MIT Press.

Bilen, O. (2007). Ebu Bîşr Matta ile Ebu Said es-Sirafî Arasında Mantık ve Gramer Üzerine Bir Tartışma, Tahkik ve Tercüme. İslamiyat. 7(2): 163

Blackburn, S. W. (2008). Philosophy of language. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/philosophy-of-language>, (12.06.2021).

Bosworth C. E. (2017). The Turks in the Early Islamic World. Taylor & Francis.

Ca'fer Âl Yasin, (1992). Fârâbî. Kitâbü't-Tenbîh ala Sebîli's-Saâde, neşreden: Beyrut 1992

Ca'fer Âl Yasin, (1992). Fârâbî. Kitâbü't-Tenbîh ala Sebîli's-Saâde, neşreden: Beyrut.

Campbell L. Ve Poser W. J. 2008. Language classification: history and method. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Chierchia, G. (2017). Logic and the Language Faculty. *Inferenc.* 3(2): 1-19.

Chomsky, N. (1965). Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge, Mass.: MIT Press.

Chomsky, N. (1966). Cartesian Linguistics: A Chapter in the History of Rationalist Thought. New York: Harper & Row. ISBN 1-877275-34-4.

Chomsky, N. (1969). 'Linguistics and philosophy' in S. Hook (ed.). Language and Philosophy. New York: New York University Press.

Chomsky, N. (1975). Reflections on Language. New York: Pantheon Books.

Chomsky, N. (1975). The Logical Structure of Linguistics Theory. Springer US.

Chomsky, N. (1976). Reflections on Language. London: Temple Smith.

Chomsky, N. (1980). Rules and Representations. New York: Columbia University Press.

Chomsky, N. (1995) The Minimalist Program. MIT Press, Cambridge, Mass.Chomsky,

Chomsky, N. (2005). Three factors in language design. *Linguistic inquiry*, 36(1): 1-22.

Chomsky, N. (2006). On cognitive structures and their development: A reply to Piaget. *Philosophy of mind: Classical problems/contemporary issues*, 751.

Chomsky, N. (2007). Approaching UG from Below. In Hans-Martin Gärtner; Uli Sauerland (eds.). *Interfaces + Recursion = Language? Chomsky's Minimalism and the View from Syntax-Semantics. Studies in Generative Grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Chomsky, N. (2009). Cartesian linguistics: A Chapter in the History of Rationalist Thought. Cambridge University Press.

Chomsky, N. (1980). On Cognitive Structures and their Development: A reply to Piaget. In M. Piattelli-Palmarini, ed. *Language and Learning: The debate between Jean Piaget and Noam Chomsky*. Harvard University Press.

Chomsky, N. (2010). Tool Module: Chomsky's Universal Grammar. Retrieved. 2010-10-07.

Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton.

Christensen, C. H. (2018). Arguments for and against the Idea of Universal Grammar. *Leviathan: Interdisciplinary Journal in English*, (4), 12-28.

Cook, V. (1988). Chomsky's Universal Grammar: an introduction. Oxford: Blackwell Publishers.

Crystal, D. (2008). A Dictionary of Linguistics and Phonetics (6th ed.). Blackwell.

David D. (1996). The Alphabet: A Key to the History of Mankind : 1947; South Asia, Reprinted.

Emiroğlu, İ. (2000). Mantık Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 28 (İstanbul Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000)

Fakhry, M, (2002). Al-Fārābī: Founder of Islamic Neoplatonism, His Life, Works and Influence, London: Oneworld.

Fakhry, M. (2002). Al-Fārābī: Founder of Islamic Neoplatonism, His Life, Works and Influence, London: Oneworld.

Farabi, (1968). Al-Alfaz Al-mosta'mala fil Mantiq. Mahdi, Muhsin Ed. Beirut.

Farabi, (1975). Kitabu-l-Musiqa –Al kabir. Ghattas & Khashaba, Abdel Malek Ed. Kahire, tarihsiz.

Farabi, (1996). Ihsa-U-Ulum. Ed. Dr Ali Bu Melhem, Al Hilal Publishers, Beirut

Farabi, “et-Tavti'a, el-Fusûlül-Hamse, Kitâbu Îsâgûcî, Çev.: Yaşar Aydınli, “Mantiğa Giriş Risaleleri”, İstanbul: Litera Yayınevi.

Farabi, Abû Nasr, (1985). Al-Tawti'ah, ed. Rafiq al- 'ajam, al-Mantiq 'ind al-Fârâbî I, Dâr al-Mashriq, Beirut, 1985b.

Farabi, Abû Nasr, (1990). Kitâb al-hurûf, ed. Muhsin Mahdî, Dâr al-Mashriq, Beirut, 1990.

Farabi, Abû Nasr, (1996). Ihsâ' al- 'ulûm, ed. 'Alî Bumelham, Dâr wa Maktabat al-Hilâl, Beirut, 1996.

Fârâbî, Abû Nasr, Kitâb al-alfâz al-musta 'mala fî al-mantîq, ed. Muhsin Mahdî, Dâr al-Mashriq, Beirut, 1986'a.

Farabi, Abû Nasr, Kitâb al-burhân, ed. Mâcid Fahrî, al-Mantîq 'ind al-Fârâbî, Dâr al-Mashriq, Beirut, 1987'a.

Farabi, Fi Hududehe-ve Rusumehe. Ed. Dr Jafar Al Yasin. Alam-ul-kutub Publisher. Beirut, 1985

Ferdinand De Saussure, (2001). Genel Dilbilim Dersleri, çev. Berke Vardar, İstanbul: Multilingual, 2001.

Fernández, E. M. ve Cairns, H. S. (2010). Fundamentals of psycholinguistics. John Wiley & Sons.

Fernández, E. M., & Cairns, H. S. (2010). Fundamentals of psycholinguistics. John Wiley & Sons.

Fernandez, Eva M. and Helen Smith Cairns, Fundamentals of Psycholinguistics. Wiley-Blackwell, 2011.

Freidin, R. (2012). Generative Grammar: Theory and its History (1st ed.). Routledge Leading Linguists.

Fromkin, V., (1998). The sentence patterns of language. In Fromkin, V. & Rodman, R. eds. An introduction to language. 6th edition. Orlando (Fl): Harcourt Brace College Publishers. Ch. 4, pp. 105-56.

Goddard, C. (1997). Eco, Umberto. The search for the perfect language. Australian Journal of Linguistics, 17: 245-246.

History of Language (2000). Words on the brain: from 1 million years ago?. <http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?ParagraphID=xxx#ixzz69xpSGQKg>, 12.06.2021.

Hodges, W. and Druart, T. (2019). al-Farabi's Philosophy of Logic and Language. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.).

Hodges, W. and Druart, T. A. (2019). "al-Farabi's Philosophy of Logic and Language", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.

Hodges, W., & Druart, T. A. (2019). "al-Farabi's Philosophy of Logic and Language", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/al-farabi-logic/>>.

Hodges, W., & Druart, T. A. (2019). al-Farabi's Philosophy of Logic and Language.

Hodges, W., ve Druart, T. A. (2019). "al-Farabi's Philosophy of Logic and Language", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/al-farabi-logic/>>. 12.06.2021.

Hodges, W., ve Druart, T. A. (2019). al-Farabi's Philosophy of Logic and Language.

Karlığa B. (2019). Bir Medeniyet Düşünürü Farabi. İstanbul: İşaret Yayınevi

Kemal, S. (2003). The Philosophical Poetics of Alfarabi, Avicenna and Averroes: The Aristotelian Reception. Psychology Press. Lenneberg, E.H. (1967). Biological foundations of language. New York: Wiley.

Kutsch W. ve S. Marrow (1981) (Commentary on De Interpretatione) Sharḥ ‘ibāra, Beirut: Dar el-Machreq, Translated in Zimmermann.

Levinson, S. C. (1983). Pragmatics Cambridge University Press. Cambridge UK.

Lexico, (2019). Biolinguistics, <https://www.lexico.com/definition/biolinguistics>, 12.06.2021

Litchfield K.A. ve Lambert M.C. (2011) Nativist Theory. In: Goldstein S., Naglieri J.A. (eds) Encyclopedia of Child Behavior and Development. Springer, Boston, MA

Lyons, J. (1978). Noam Chomsky (revised ed.). Harmondsworth: Penguin.

Maro, S. (1971). Lekitabi Aristotalis fi- Al Ibaraa. Ed. Sharhu-Al Farabi. Beirut.

Matthews, P. H. (1999). Zellig Sabbetai Harris. Language. Baltimore: LSA.

McGilvray, J. (2014). Chomsky: Language, Mind, Politics (second ed.). Cambridge: Polity.

Menn, S. (2008). “Al-Fārābī’s Kitāb Al-Ḥurūf and His Analysis of the Senses of Being”. Arabic Sciences and Philosophy. 18(1): 59–97.

Meral, Y. (2017). Yahudi Düşüncesinde İslam Algısı İbn Meymûn (Maimonides) Örneği. Ankara: Ankara Okulu.

Mooney, A. ve Evans, B. (2018). Language, society and power: An introduction. Routledge.

Nagyné F. L. (2006). From Theoretical to Pedagogical Grammar: Reinterpreting the Role of Grammar in English Language Teaching. Dissertation, University of Pannonia.

Nagyné F. L. (2006). From Theoretical to Pedagogical Grammar: Reinterpreting the Role of Grammar in English Language Teaching. Dissertation, University of Pannonia.

Noam (2017). The Galilean Challenge: Architecture and Evolution of Language. Journal of Physics: Conference .

O'Grady, W., (1997). Contemporary Linguistics: An Introduction. London: Longman.

Odlin, T., (1994). Perspectives on Pedagogical Grammar, Cambridge: Cambridge University Press.

Othman, A. (1949). Ed. Ihsaa-ul-Ulum. Cairo, 1949.

Pinker, S. (1994). The language instinct: The new science of language and mind. New York: Penguin.

Plotkin, H. (1997). Darwin Machines and the Nature of Knowledge. Harvard University Press.

Radick, G. (2002). Darwin on Language and Selection. Selection. 3(1): 7–12.

Saussure, F. (2011). Course in General Linguistics. Edited by Haun Saussy and Perry Meisel. Translated by Wade Baskin, New York: Columbia University.

Saussure, F. (2011). *Course in General Linguistics*. Edited by Haun Saussy and Perry Meisel. Translated by Wade Baskin, New York: Columbia University, 2011.

Shatz, M. (2007). On the development of the field of language development. In Hoff and Schatz (ed.). *Blackwell Handbook of Language Development*. Wiley.

Simon W. Blackburn. (2017). *Philosophy of language: Encyclopædia Britannica*. Published.

Sperlich, W. B. (2006). Noam Chomsky. Reaktion Books.

Stern, H. H. (1983). *Concepts of language. Fundamental Concepts of Language Teaching: Historical and Interdisciplinary Perspectives on Applied Linguistic Research*. Oxford: Oxford University Press.

Stern, H. H., Tarone, E. E., Stern, H. H., Yule, G., & Stern, H. (1983). *Fundamental concepts of language teaching: Historical and interdisciplinary perspectives on applied linguistic research*. Oxford university press.

Swadesh M. (1955). Towards Greater Accuracy in Lexicostatistic Dating. *Int. J. Am. Linguist.* 21, 121–137. [10.1086/464321](https://doi.org/10.1086/464321) (doi:10.1086/464321)

Türker Küyel, M.. (1959). *Mûsâ İbn-İ Meymûn'un Al-Makala Fi Sînâ-At Al-Mantık ının Arapça Aslı*. 1959- Eylül'ünde Köln Üniversitesince tertip edilen S.I.E.P.M.

William, W. ve O'Grady. (1997). *Contemporary Linguistic.: An Introduction*. Longman: London.

Warnock, G. J. (1969). John Langshaw Austin, a Biographical Sketch. *Symposium on J. L. Austin*, ed. K.T. Fann. New York: Humanities Press.

"linguistics." Oxford Dictionary of English 2e. Oxford, Oxford University Press, 2003.

